

28—29 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 28 november

Sid.

Svar på interpellationer:

av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) ang. ökat inflytande för landstingen i länsförvaltningen	5
av herr Nilsson, Yngve, (h) ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering	7

Onsdagen den 29 november

Om en storflygplats i Öresundsregionen	12
Överlåtelse av telefonabonnemang	15
Om ökad verksamhet vid statliga företag	17
Formerna för den offentliga upphandlingen	18
Förutsättningarna för den mindre företagsamheten	28
Om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggspension från den allmänna försäkringen	34
Kommunal förköpsrätt till mark	36
Beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.	65
Om företagsdemokrati	70
Vindelälvens utbyggnad	74

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 29 november

	Sid.
Utrikesutskottets utlåtande nr 11, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	12
Statsutskottets utlåtande nr 168, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	12
Bevillningsutskottets betänkande nr 61, ang. redogörelse från Nordiska rådets femtonde session	14
Bankoutskottets utlåtande nr 51, ang. redogörelse för Nordiska rådets femtonde session	14
Första lagutskottets utlåtande nr 54, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	14
Andra lagutskottets utlåtande nr 57, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	15
Tredje lagutskottets utlåtande nr 50, ang. redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation	15
Utrikesutskottets utlåtande nr 12, ang. samarbete med de nordiska länderna	15
Statsutskottets utlåtande nr 164, ang. riksdagens revisorers berättelse över granskning av statsverket	15
— nr 165, ang. riksdagens revisorers berättelse, i vad avser organisationsföredragandenas verksamhet samt arbetstidskontroll och effektivitetsmätning inom statsförvaltningen	16
— nr 166, ang. riksdagens revisorers särskilda berättelse om utgivningen av statsloggaren	16
— nr 167, ang. riksdagens revisorers särskilda berättelse om statlig representation	16
Bevillningsutskottets betänkande nr 60, ang. riksdagens revisorers berättelse om granskning av statsverket m. m.	16
Jordbruksutskottets utlåtande nr 38, ang. riksdagens revisorers berättelse om granskning av statsverket, m. m.	16
Statsutskottets utlåtande nr 169, ang. lönegradsplaceringen av vissa tjänster m. m.	16
— nr 170, ang. bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv	16
— nr 171, ang. vidgning av det nordiska tjänstemannautbytet ..	16
— nr 172, ang. Dansmuseets lokal- och personalförhållanden ..	16
— nr 173, ang. forskningsberedningen	16
— nr 174, ang. stiftelse för utgivning av en informationstidskrift för invandrare	16
— nr 175, om en plan för den kriminologiska forskningens utbyggnad	16
— nr 176, om sociologisk forskning rörande sambandet mellan inställning till etiska och religiösa normer samt ungdomskriminalitet	16

	Sid.
Bevillningsutskottets betänkande nr 63, ang. förslag till tulltaxa, m. m.	16
Jordbruksutskottets utlåtande nr 39, ang. godkännande av 1967 års vetekonvention och 1967 års konvention om livsmedels-hjälp	16
Bankoutskottets utlåtande nr 50, ang. kapitalförsörjningen för last-bilstrafiken	16
— nr 52, om tillskapande av ett enhetligt statligt skogsföretag	16
— nr 53, om samordning av den stalliga företagsgruppen	16
— nr 54, om tillskapande av ett allmänägt bostadsbyggnadsföretag	17
— nr 55, om ökad verksamhet vid statliga företag m. m.	17
— nr 56, ang. formerna för den offentliga upphandlingen	18
— nr 57, om en allsidig utredning rörande förutsättningarna för den mindre företagsamheten m. m.	28
Första lagutskottets utlåtande nr 59, om viss utredning angående säkerhetspolisens register	34
Andra lagutskottets utlåtande nr 64, om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggs-pension från den allmänna försäkringen	34
Tredje lagutskottets utlåtande nr 54, dels ang. förslag till förköps-lag m. m., dels ang. ändring i lagen om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, m. m.	36
— nr 55, ang. ändring i lagen om åtgärder mot vattenförorening från fartyg	65
— nr 56, ang. fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete samt ändrad lydelse av 3 § samma lag	65
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 50, ang. rationalise- ringen av eldistributionen	69
— nr 52, om de eftersatta gruppernas problem	69
— nr 53, om företagsdemokrati	70
— nr 54, om kartläggning av problemen inom filmskapandets om- råde, m. m.	74
— nr 55, ang. Vindelälvens utbyggnad	74

Tisdagen den 28 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Herr *Andersson, Torsten*, anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 344, till Konungen i anledning av väckta motioner om rätten att fiska med fasta redskap i kronans fiskevattnen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 345, till Konungen i anledning av motioner om rationalisering av undervisningsväsendet.

Ang. ökat inflytande för landstingen i länsförvaltningen

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet *LUNDKVIST*, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Ferdinand Nilssons* (cp) interpellation angående ökat inflytande för landstingen i länsförvaltningen, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Ferdinand Nilsson har frågat inrikesministern om han är villig att i avvaktan på ytterligare åtgärder för genomförande av länsdemokrati överväga att öka landstingens inflytande vid utseende av ledamöterna ej blott i länsstyrelsen utan även i länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd, skogsårdsstyrelse och lantbruksnämnd. In-

terpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

På grundval av de utredningsförslag rörande länsindelningen och den statliga länsförvaltningen som nu är ute på remiss kommer regeringen att överväga vilka ändringar i nuvarande ordning som bör genomföras i avvaktan på den prövning av frågorna i ett vidare sammanhang, som länsdemokratiutredningens betänkande kommer att ge anledning till. Frågor om de olika länsorganens kompetens, om hur de skall vara sammansatta och om hur de skall utses behandlas i länsförvaltningsutredningens betänkande och kommer därmed under övervägande. Därför kan jag inte nu, innan ett enda remissyttrande kommit in, föregripa ställningstagandet i de speciella avseenden interpellanten tar upp.

Herr *NILSSON, FERDINAND*, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för att han i detta fall så att säga representerar våra kommunikationer inom kanslihuset med inrikesdepartementet. Som ordförande i en kommitté i vårt landsting som skall avge förslag till remissyttrande angående detta ärende, har jag känt behov av vissa informationer. Vi har fått direktiv från kommunikationsdepartementet, som sagt oss att de principiella synpunkterna som kommer upp i samband med den regionala och lokala självstyrelsen skall behandlas i samband med länsdemokratiutredningens blivande betänkande. I fråga om länsdemokratin kommer särskilt ändrad uppgiftsfördelning mellan statliga och kommunala organ att ytterligare utredas. För att aktuella behov av förändringar av länsindelning och länsförvaltning skall kunna prövas utan onö-

Ang. ökat inflytande för landstingen i länsförvaltningen

dig tidsutdräkt bör remissbehandlingen ske på följande sätt: Yttrande över dessa utredningar skall begränsas så att man i utlåtandet endast tar ställning till frågor om lämplig organisation under förutsättning att uppgiftsfördelningen mellan statliga och landstingskommunala organ i länet är principiellt oförändrad.

Jag har, herr talman, i min fråga till inrikesministern avhållit mig från att blanda in frågan om kompetensfördelningen. Jag ansåg att det var »helig» mark. Men jag var intresserad av att höra huruvida likväl ett vidgat folkligt inflytande på länsförvaltningens område skulle kunna tänkas ifrågakomma. Länsförvaltningsutredningen går en bit på den vägen. Man föreslår ett icke oväsentligt folkligt inflytande i länsstyrelsen. Då tänkte jag mig att man möjligen kunde fortsätta på en så berömvärd väg och följa dessa signaler, och därför upptog jag de viktigaste organen. Jag tog därvid endast upp de viktigaste, nämligen länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd, skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd. I fråga om skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd har landstingen ett visst inflytande, men vad jag ifrågasatte var om man inte kunde öka det inflytandet. I fråga om länsarbetsnämnd och länsbostadsnämnd, som betyder så mycket för länen, saknar faktiskt länsrepresentationen inflytande. Därför ifrågasatte jag om man inte skulle kunna ändra på detta. Vi rubbar ju inte kommunikationsdepartementets cirklar i det här fallet utan vad som berörs är endast frågan om dessa organs sammansättning. Kompetensen skulle, har jag föreställt mig, tills vidare bli oförändrad.

Statsrådet sade att frågan om länsorganens kompetens övervägs av länsförvaltningsutredningen. Jag tänkte mig möjligheten att få komma med konkreta förslag, och jag ville känna mig för, huruvida det ansågs vara att överträda de direktiv som remissinstanserna har fått. Möjligen tycker jag mig kunna ut-

läsa att man skulle få göra så, men då kanske jag läser in för mycket i statsrådets svar. Därför vore jag tacksam för ett litet förtydligande.

Herr statsrådet **LUNDKVIST:**

Herr talman! Det förhåller sig precis som herr Ferdinand Nilsson tror, nämligen att man skall kunna yttra sig över just dessa frågor i samband med den remissbehandling som nu pågår. Länsförvaltningsutredningens betänkande, som är föremål för den här begränsade remissbehandlingen, om jag får använda det uttrycket, tar upp dessa frågor, och därför går det mycket bra för sig att framföra en mening om det sätt på vilket lekmannainflytandet eller, om man så vill, landstingsrepresentationen i dessa nämnder skall förstärkas.

Herr Ferdinand Nilsson har liksom vänt på steken och bett mig uttala mig först i den här frågan. Jag vill nog att herr Ferdinand Nilsson i egenskap av representant för landstinget skall uttala sig först, så att jag får en vägledning när remissyttrandena skall sammanställas och jag skall komma med förslag till åtgärder.

Herr **NILSSON, FERDINAND, (cp):**

Herr talman! Jag tackar kommunikationsministern för beskedet att vägen principiellt sett är farbar. Jag begärde inte att statsrådet skulle på förhand ge besked om vilken ställning Kungl. Maj:t tänker ta vid propositionens utformning, men det svar jag har fått innebär att vi är oförhindrade att ta upp den här frågan. Den är således icke inbegripen i direktiven från kommunikationsdepartementet om att man endast skall ta ställning till den lämpliga organisationen, under förutsättning att uppgiftsfördelningen mellan statliga och landstingskommunala organ i länen är principiellt oförändrad. Jag är mycket belåten med det svaret.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Yngve Nilssons* (h) interpellation angående fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering, och nu anförde:

Herr talman! Herr Yngve Nilsson har frågat om jag är beredd medverka till att en rimlig fördelning av kreditgarantiramaerna för jordbrukets rationalisering kan ske mellan olika produktionsgrenar och företagstyper samt att därvid beaktas önskvärdheten av att familj jordbruken i första hand rationaliseras.

Riktlinjerna för statens stöd till jordbrukets rationalisering har behandlats av årets riksdag. Enligt riksdagsbeslutet skall någon skillnad inte göras mellan enskild och juridisk person vad gäller möjligheterna att få statligt ekonomiskt stöd. Det är omständigheterna i det enskilda fallet, som läggs till grund för bedömning av stödbehovet.

De för jordbrukets rationalisering avsedda kreditgarantierna uppdelas av riksdagen på olika ändamål. Lantbruksstyrelsen fördelar därefter garantibeloppen för dessa ändamål på olika län. Att därutöver, som herr Nilsson förordat, dela upp beloppen på olika produktionsgrenar och företagstyper skulle — förutom att det strider mot riksdagsbeslutet — leda till avsevärda olägenheter vid stödgivningen. Jag är således inte beredd medverka till uppdelningen av kreditgarantiramaerna efter de riktlinjer som interpellanten ifrågasatt.

Herr **NILSSON, YNGVE**, (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksminister Holmqvist för svaret på min interpellation. Vi är ense i fråga om det första avsnittet, som behandlar riktlinjerna för statens stöd till jord-

brukets rationalisering, sådant beslutet utformats av riksdagen och där ingen skillnad numera får göras mellan enskild och juridisk person. Jag har heller inte anmärkt på detta förfarings sätt. Men jag vill alldeles särskilt stryka under vad statsrådet sagt i anslutning härtill, nämligen att det är omständigheterna i det enskilda fallet som läggs till grund för bedömning av stödbehovet.

Herr statsråd, ni har också i proposition nr 95 uttalat att vissa allmänna grunder bör gälla för att det ekonomiska stödet skall kunna utgå. Sålunda framhålles att som huvudprincip bör gälla att investeringen är önskvärd ur allmän synpunkt; den skall vara samhällsekonomiskt motiverad och naturligtvis lönsam ur företagsekonomisk synpunkt. Vid den prövning som skall ske bör, om investeringen är av betydande storlek, bl. a. beaktas den effekt som densamma kan få på marknadsutvecklingen inom landet, även om man inte skall ta hänsyn till tillfälliga överskott om det gäller att höja effektiviteten.

Herr talman! Jag har velat erinra om dessa uttalanden därför att man här kommer in på gränsfall när det gäller mammutanläggningar inom t. ex. animalieproduktionen: Är det ett jordbruksföretag eller är det ett industri-företag? Här har statsrådet tagit på sig ett mycket stort ansvar därför att det är uppdraget åt Kungl. Maj:t att avgöra vad som bör betraktas som jordbruksproduktion. Jag har den uppfattningen att, då stöd skall lämnas från statens sida, hänsyn bör tas till näringsgrenen som helhet, så att en snedvridning av produktionen inte uppstår, som kan få till resultat större överproduktion än vad vi redan har.

Jag har anledning förmoda att herr statsrådet beaktar dessa synpunkter, eftersom herr statsrådet i många sammanhang sagt att vi måste krympa jordbruksproduktionen för att slippa de stora överskotten och den förlustbringande exporten. Herr statsråd! Antingen vi vill det eller ej måste vi, om inte hela

Ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

rationaliseringsverksamheten inom jordbruket skall bli förfelad, ta hänsyn till var insatserna skall sättas in. Med detta menar jag att vi, om det blir stora överskott på vissa områden, inte med allmänna medel skall hjälpa till att förvärra detta — och därmed den ekonomiska situationen för jordbruket i dess helhet. Jag kan inte tro att riksdagens beslut kan innebära något sådant. Det skulle inte heller vara samhällsekonomiskt klokt att göra på det sättet.

Vad sedan gäller familj jordbruken är det väl klarlagt att de innebär en god ekonomisk driftsform. Man kan inte bortse från att utvecklingen rider fort — även här behövs en anpassning till de nya ekonomiska betingelserna för vårt jordbruk. Jag tror emellertid att det finns många anledningar att särskilt slå vakt om denna företagsform. Rationaliseringsåtgärder måste komma till stånd, såväl för inre som yttre rationalisering. Då har man möjlighet att nå en driftsform som gör det möjligt att utnyttja den tekniska och ekonomiska utvecklingens landvinningar.

Därför är det nödvändigt att vid resursernas fördelning ta hänsyn även till denna grupp. Vad jag syftar till är att den kategorin vid bedömningen måste gå före sådana investeringar som kräver mycket stora belopp. Detta torde också framgå av jordbruksministerns uttalande i svaret, att lantbruksstyrelsen fördelat garantibeloppen på de olika länen — när vi känner till beloppens storlek vet vi ju att det inte kan bli hur stora summor som helst på varje län.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag förstår mycket väl herr Yngve Nilssons fråga — jag har sett samma spørsmål resas på annat håll, och kanske inte i fullt så balanse-rad form som herr Nilsson gett det i dag.

Sedan de nya riktlinjerna för jordbrukspolitiken trädde i kraft har vi

knappast sett exempel på något sådant här verkligt storföretag. Det lär vara någonting på gång, som diskuterats och möjligen även behandlats i någon lantbruksnämnd, men i varje fall hittills har inget sådant ärende kommit till kanslihuset och blivit föremål för min prövning. Det oaktat vet vi att det inte saknats tendenser till en debatt kring de här riktlinjerna. Man har till och med sagt att det finns en stor oro bland jordbrukarna; förekomsten av en plan för att realisera ett sådant här företag skulle redan ha skapat en oro bland jordbrukarna.

Nu kan vi ju konstatera en tendens i svenskt jordbruk mot större enheter och ökad specialisering, och en sådan utveckling är önskvärd eftersom den ger jordbrukarna de bästa förutsättningarna att få en hygglig levnadsstandard. Den utvecklingen går mycket snabbt. I senaste numret av Föreningsbladet säger man, om jag får ta det exemplet, att en procent av jordbruksföretagen — de som producerar mest — svarar för mer än tredjedelen av hela vårt lands fläskproduktion. Sverige är tydligen ett av de länder i Europa som är längst komna i detta avseende, och utvecklingen har gått oerhört snabbt under de senaste tio åren.

Då blir frågan om dessa nytillkommande stora företag är att betrakta som familj jordbruk eller som industrier, för att använda herr Nilssons uttryck. Jag tror att vi bör akta oss för att göra för stora åtskillnader därvidlag, och jag fann att herr Nilssons bedömning var densamma — det avgörande är inte själva företagsformen, alltså om jordbruket drives som enskilt företag eller i annan form. Nej, jag tror att det är klokt att ta den ståndpunkten — på jordbrukssektorn blir det aldrig någon verkligt stor skillnad i fråga om antalet anställda mellan familjeföretagen och det vi kan kalla en rationell och utvecklade storproduktion; det rör sig även där kanske bara om tre eller fyra anställda.

Ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

Vad vi skall eftersträva är att göra produktionen så effektiv som möjligt. Jag tror att familjeföretaget har goda utsikter att hävda sig, men då gäller det att visa det. Om familjeföretaget är överlägset, finns det inte anledning att vara så ängslig för att det tillkommer ett eller annat företag i annan form. Därför skulle vi nog göra klokt i att vänta med denna debatt till längre fram och åtminstone avvakta om utvecklingen ger oss orsak att se någon fara på lång sikt i tillkomsten av företag av annan typ. Sedan får vi ta upp den diskussionen; enligt min mening är det alldeles för tidigt att göra det i dag.

Vi skall inte räkna med att särskilt många företag tillkommer vid sidan av familj jordbruken. Såvitt jag kan se är det möjligen företag som Kooperativa förbundet och i något fall den enskilda handeln som kan ha intresse av att skaffa sig kontakter och kontroll på produktionsidan, kanhända för att få insyn i prissättningen — eller vad skälet kan vara. Jag finner det sunt och riktigt att så sker.

Därför, herr Nilsson, har jag inte anledning att ta upp den fråga, som nu är ställd, till någon långvarigare debatt i dag; en sådan bör lämpligen anstå till ett senare tillfälle. Det vore nog önskvärt med en viss tolerans mot förekomsten av olika företagsformer också på jordbrukssidan.

Herr NILSSON, YNGVE, (h):

Herr talman! Jag tycker inte att det är för tidigt att diskutera denna fråga, herr jordbruksminister. Något ärende har skymtat i pressen, och det rör sig där om mycket stora belopp.

Nu hör jag att frågan ännu inte har förts fram till Kungl. Maj:t. Efter herr statsrådets uttalande här hoppas jag emellertid att han när den kommer upp vill överväga den mycket noggrant innan det blir tal om så stora summor till ett enda företag.

Det är med beklagande jag måste

konstatera att jordbruksministern ställer sig ganska negativ till våra familj jordbruk. Det hade jag knappast väntat mig. Rationaliseringen i all ära, men det finns gränser för företagsstorleken som man inte kan bortse ifrån, om man vill behålla ett rimligt serviceunderlag på landsbygden. När riksdagen anvisar 189 miljoner kronor till kreditgarantier kan det inte vara likgiltigt hur dessa ramar fördelas. En favorisering av de verkligt stora företagen kan på mycket kort tid förändra förutsättningarna för hela det svenska jordbruket.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! När det gäller industrin förhåller det sig så, herr Nilsson, att den — nära nog oavsett vad den tillverkar — om den ger ett betydande sysselsättningstillskott inom näringslivet, kan påräkna stöd av det allmänna i form av kreditgarantier. Det rör sig inte om något annat i detta fall.

Vi har kommit därefter att bidragens tid är förbi. I stället ger vi stödet i den formen att staten lämnar garantier för krediterna. Jag vill erinra om att det egentligen bara är detta frågan rör sig om. Insatsen från det allmänna är således tämligen begränsad när det gäller ett sådant företag. Jag kan inte se någon anledning till att vi skulle låta bli att ge kreditgarantier till företag som framställer jordbruksprodukter bara för att det inte är fråga om familjeföretag. Den ståndpunkten är orimlig. Utgångspunkten bör vara om det är effektivt, om det kan tänkas på lång sikt betyda ett tillskott till vår samlade ekonomi och om det kan medverka till att produktionen förbilligas. Det kan naturligtvis mycket väl tänkas att vi får ett mer besvärande överskottsproblem, om vi stimulerar tillkomsten av många stora företag, men i så fall får vi anpassa oss och säga: »Nu får samhället upphöra att ge stöd till produktionen på detta område, eftersom vi har fått besvärande problem.»

Ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

Om vi ser frågan strängt fackmässigt, om vi syftar till att rationalisera jordbruket och göra det meningsfullt, får vi nog ställa anspråken så att denna satsning skall leda till ökad effektivitet. Då säger herr Yngve Nilsson att den kan komma i konflikt med andra intressen, såsom att vi vill behålla en levande landsbygd; denna strävan kan försvåras om vi uppmuntrar tillkomsten av storproduktion på vissa områden. Om vi resonerar så är vi genast tillbaka i en värdering som blir mycket svår att göra. Vi är överens om att inte stödja de allra minsta företagen, de som inte kan ge försörjningsunderlag för en familj. Man kanske kan säga att vi skall satsa högst på de företag där situationen är mycket svår och där det är mycket angeläget att hjälpa jordbrukaren. Men vi ser inte saken så — vi är beredda att gå längre. Även en jordbrukare som i dag har det bra ställt kan påräkna statens medverkan för att finansiera en ytterligare utbyggnad. Därför håller inte herr Yngve Nilssons resonemang. Om vi ensidigt skulle ta hänsyn till att så många människor som möjligt skulle bo på landsbygden, borde vi naturligtvis inte ha handlat på det sätt som vi gjort under de senaste årtiondena.

Jag konstaterar alltså att vi kanske har delade meningar — det förefaller onekligen så — men jag kan inte se att mitt uttalande kan tagas som uttryck för att jag inte har någon förståelse för familj jordbruket. Jag tror inte att ett sådant intresse skall komma till uttryck på det sättet att man hindrar tillkomst av andra företag — man kan visa sin uppskattning av familj jordbruket på annat sätt.

Herr NILSSON, YNGVE, (h):

Herr talman! Jag har inte sagt att man skall hindra större företag att etablera sig; jag har sagt att man inte skall instifta företag som rör sig med mångmiljoninvesteringar.

Självfallet anser jag också, vilket jag sade i mitt första anförande, att familj jordbruket bör ha företrädesrätt till investeringarna. Kreditgarantiramarna är så snäva att om vi ger kreditgarantier till de stora företagen blir det inte mycket kvar till andra företag.

Beträffande frågan om vi skall försöka behålla fler människor på landsbygden för att kunna ge dem som bor där bättre service vill jag också framhålla följande. På andra områden uppstår det i dag arbetslöshet. Någon sådan har vi dess bättre inte ännu inom jordbruket. Därför är det kanske skäl i att vara litet försiktig innan man går in för en politik som syftar till att alltför tidigt minska jordbrukens antal.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Yngve Nilsson har i sitt senaste inlägg tydligare än förut markerat att han fasthåller vid den mening som han hävdade i våras, då han ville ha ett klart uttalande av riksdagen att familj jordbruket skulle ha företräde och att andra företagsformer skulle få komma i efterhand. Vi hade ju en diskussion om detta i riksdagen, varvid vi vid voteringen kom fram till att vi inte skulle göra någon åtskillnad mellan de olika företagstyperna. Det tycks emellertid som om herr Nilsson nu hade återfallit till detta resonemang.

Vi kan ju försöka tänka oss in i hur det skulle bli om man gick efter herr Nilssons linje. När det kommer in en ansökan skulle man då kunna säga att det är fråga om ett för stort företag, som tagits till för kraftigt, så att det kommer att kosta för mycket. Därför skulle staten inte bidra till finansieringen. Detta kunde inträffa när det gäller t. ex. rationalisering eller marknanskaffning. Det är en grannliga uppgift att försöka dra en sådan gräns.

Det vore också förödmjukande och besvärligt för de företag, som skulle behöva finna sig i att ligga inne med sin ansökan till årets slut och avvakta

Ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

om det blir några pengar över. Så kan man rimligtvis inte behandla ett företag, som söker den rätt vilken författningsmässigt tillkommer det. Företagaren kan i författningen läsa att han har möjligheter att söka samhällets stöd genom garantier för sina krediter. Man skulle då förklara att det visserligen är klart uttalat i författningen att denna rätt föreligger men skulle förbehålla rätt rätten att ligga på sådana ärenden kanske ett år framåt för att se om det blir några pengar över.

Jag kan därför inte finna annat än att vi måste vänta och se hurdan utvecklingen blir. Jag tycker att herr Nilsson varit för tidigt ute i denna fråga.

Herr NILSSON, YNGVE, (h):

Herr talman! Endast ett par ord till!

Vi har ändå beslutat att de aktuella garantiramarna skall vara avsedda för jordbrukets rationalisering. Om vi håller fast härvid, skall naturligtvis tyngdpunkten i dessa ramar läggas på jordbrukets rationalisering.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 167, med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 juni 1932 (nr 223) med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län, m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet motionerna nr 908—920.

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtanden nr 11 och 12, statsutskottets utlåtanden nr 164—176, bevillningsutskottets betänkanden nr 60, 61 och 63, bankoutskottets utlåtanden nr 50—57, första lagutskottets utlåtanden nr 54 och 59, andra lagutskot-

tets utlåtanden nr 57 och 64, tredje lagutskottets utlåtanden nr 50 och 54—56, jordbruksutskottets utlåtanden nr 38 och 39 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 50 och 52—55.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer att kammaren måtte besluta de ändringar på morgondagens föredragningslista, att därå uppföres:

utrikesutskottets utlåtande nr 11, statsutskottets utlåtande nr 168, bevillningsutskottets betänkande nr 61, bankoutskottets utlåtande nr 51, första lagutskottets utlåtande nr 54, andra lagutskottets utlåtande nr 57, tredje lagutskottets utlåtande nr 50, utrikesutskottets utlåtande nr 12, statsutskottets utlåtande nr 164, 165, 166 och 167, bevillningsutskottets betänkande nr 60 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 38 i nu nämnd ordning först på listan ävensom

jordbruksutskottets utlåtande nr 39 näst efter bevillningsutskottets betänkande nr 63.

Denna hemställan bifölls.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 921, av herr *Hübnette*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1967/68;

nr 922, av herr *Nilsson, Ferdinand, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1967/68;

nr 923, av herr *Olsson, Johan*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1967/68;

nr 924, av herr *Peterson, Eric Gustaf*, och herr *Åkesson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 166, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951

(nr 648) såvitt avser bl. a. fordons beskaftenhet och utrustning, m. m.; samt nr 925, av herr *Blomquist*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 171, med förslag till lag om hyresnämnder.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.36.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 29 november

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 21 innevarande månad.

Föredrogos och hänvisades motionerna nr 921—923 till statsutskottet samt motionerna nr 924 och 925 till lagutskott.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, i vad skrivelsen hänvisats till statsutskottet, jämte motioner.

Punkterna 1—4

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5

Om en storflygplats i Öresundsregionen

I skrivelse den 12 maj 1967, nr 133, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokol-

let över utrikesdepartementsärenden för samma dag, lämnat riksdagen redogörelse för Nordiska rådets femtonde session i Helsingfors den 1—den 6 april 1967.

Skrivelsen hade vad gällde frågorna under II i en av Nordiska rådets svenska delegation utarbetad redogörelse för nämnda session hänvisats till statsutskottet beträffande punkterna B 1—6, C 2 såvitt avsåge den statliga personalpensioneringen i Norden, C 3, 4, 6, 7, D 2—6, D 8 utom i vad gällde trafiklagstiftning samt E 3, 4, 7, 8 och 11.

Under punkten D 4 i denna skrivelse hade behandlats vissa Öresundsfrågor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 140, av herr *Blomquist*, och II: 234, av herr *Rubin m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att Kungl. Maj:t omedelbart måtte ingå i förhandlingar med Danmark om inrättande av en storflygplats i Öresundsregionen, förslagsvis förlagd till Saltholmen,

dels ock de likalydande motionerna I: 536, av herr *Lundström m. fl.*, och II: 669, av herr *Cassel m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till en dansk-svensk arbetsgrupp med uppgift att snarast och med ledning av de specialundersökningar, som på danskt

och svenskt håll redan företagits eller kunde komma att företagas, pröva hela frågan om luftfartsförhållandena i Öresundsområdet avseende byggande av storflygfält och sekundära flygfält, luftrummets utnyttjande, trafikledernas utformning m. m. från såväl ekonomiska, trafikmässiga som tekniska synpunkter och att i en sådan arbetsgrupp de regionala och kommunala myndigheterna måtte beredas tillbörlig representation.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen med avslag å motionerna I: 140 och II: 234 samt I: 536 och II: 669 måtte lägga Kungl. Maj:ts förevarande skrivelse, såvitt nu vore i fråga, till handlingarna.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! I samband med behandling av redogörelsen från Nordiska rådet har vi i denna punkt också behandlat några motioner, som berör frågan om en storflygplats i Öresundsområdet och därmed sammanhängande problem. Motionerna väcktes redan i januari i år. Sedan dess har inträffat bl. a. att Nordiska rådet ånyo har tagit upp frågan om storflygplatsen och i en rekommendation föreslagit, att regeringarna i Danmark och Sverige snarast skall utvidga och stärka samarbetet genom att vid passande tidpunkt tillsätta en gemensam arbetsgrupp. Denna rekommendation har tillkommit efter remissförfarande, varunder ett stort antal kommunala och regionala myndigheter har understrukt vikten av att snarast möjligt få trafikförhållandena i Öresundsområdet klarlagda.

Under utskottsbehandlingen har det upplysts om att det svenska kommunikationsdepartementet håller fortlöpande kontakter med motsvarande organ i Danmark, och man vill nu först avvakta alla de utredningar som pågår. Att man från dansk sida är angelägen att snarast få till stånd ett beslut om det

Om en storflygplats i Öresundsregionen

nya storflygfältet synes uppenbart. Vissa antydningar från den danske kommunikationsministern, Sven Horn, talar för att Saltholms-alternativet blir en realitet. Kontrakt har tecknats med den amerikanska konsultfirman Parkinson Associated i Los Angeles om utarbetande av en dispositionsplan för Saltholmsfältet. Danska folketingets finansutskott har beviljat 450 000 danska kronor för ändamålet. Det synes också av ekonomiska skäl vara nödvändigt att man skyndar på, ty för varje år som man tvingas stanna kvar på Kastrup måste investeringar göras för mellan 50 miljoner och 80 miljoner danska kronor — pengar som man betraktar som bortkastade, därest Saltholmsfältet kommer till stånd.

Även på svenskt håll har man ekonomiska bekymmer. SAS måste följa med i utvecklingen och behöver göra stora investeringar på Kastrup. SAS:s investeringspolitik är i hög grad beroende på ett snabbt beslut om var det nya storflygfältet skall ligga.

Några nya faktorer har under den senaste tiden framkommit och givit frågan om Saltholms-alternativet ännu större aktualitet. Av särskilt intresse är två framlagda utredningar.

Den första, som framlagts av fem ingenjörsmått, av vilka två är de välkända svenska företagen Skånska Cementgjuteriet och Armerad Betong, innebär att man tekniskt belyst möjligheterna av att göra indämningar, varigenom en flygplats av interkontinentala mått skulle kunna anläggas på Saltholm. Utredningen ger också vid handen att man för en beräknad kostnad av mellan 285 och 350 miljoner danska kronor skulle kunna göra en sådan indämning under en treårsperiod och att den nya lufthamnen inklusive motorväg till det danska fastlandet två år senare skulle helt kunna tagas i bruk.

Den andra utredningen har framlagts av Öresundsdelegationen i dagarna. Här har man vid avvägningen mellan olika alternativ i fråga om fasta förbindel-

Om en storflygplats i Öresundsregionen

ser över Öresund bedömt att den sydliga förbindelsen, dvs. mellan Köpenhamn och Malmö, bör komma i första etappen. Den danske kommunikationsministern har också låtit antyda att förbindelsen över Öresund skulle prioriteras före Stora Bält-bron.

Frågan om ett storflygfält i Öresundsregionen och frågan om fasta förbindelser över Öresund måste vara angelägenheter som inte endast berör Danmark utan i lika hög grad Sverige. Vi måste agera i så god tid att vi inte ställs inför fastlåsta ställningstaganden t. o. m. i detaljer. Det är inte minst ett väsentligt intresse att de svenska regionala myndigheterna inom berört område — länsstyrelserna, landstingen, kommunerna osv. — i god tid får tillfälle att vara med i spelet.

Nordiska rådets nästa sammanträde avses äga rum i mitten av januari nästa år, och då torde ett stort antal utredningar berörande Öresunds-frågorna presenteras. I samband härmed bör man från svensk sida medverka för att tillsätta den arbetsgrupp som föreslagits i rekommendationen och i föreliggande motioner.

Herr talman! Vi har avstått från att i dagsläget framlägga konkret yrkande, men med detta inlägg har jag velat betona att vi inte stillatigande kommer att finna oss i en fortsatt svensk avvaktande attityd i dessa väsentliga frågor. Därest regeringen inte handlar och handlar snabbt har vi all anledning att återkomma.

Herr **PETTERSSON, ARNE**, (s):

Herr talman! Herr Strandbergs anförande inbjuder i och för sig inte till så särskilt mycket polemik, men det är i alla fall ett par påpekanden jag finner anledning att göra.

Jag tror att herr Strandberg skulle kunna lugna ner sin iver en liten smula — det har just kommit en ny dokumentation som visar att det planeerade storflygfältet där nere skapar rätt

besvärliga problem. Jag syftar på Öresundsbroutredningen, som påpekar att om flygfältet skall ligga på Saltholm fördyras en bro i det läget med 500 miljoner à 600 miljoner kronor, beroende på att en annan konstruktion tvingas fram.

Detta var det ena påpekanget. Det andra är bara ett konstaterande, att de berörda regionala myndigheterna — inte minst de kommunala — på bägge sidorna av Öresund sedan länge är i gång med ett samarbete i syfte att lösa de problem som uppstår i samband med både storflygfältet och den fasta förbindelsen.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna 6—8

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse från Nordiska rådets femtonde session, såvitt skrivelsen hänvisats till bevillningsutskottet jämte motioner, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen med redogörelse för Nordiska rådets femtonde session, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, i vad skrivelsen hänvisats till lagutskottet och tilldelats första lagutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, i vad skrivelsen hänvisats till lagutskott och tilldelats andra lagutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, i vad skrivelsen hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 12, över väckta motioner angående samarbete med de nordiska länderna, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 164, i anledning av riksdagens år 1966 församlade revisorers berättelse över verkställd granskning av statsverket, i vad berättelsen hänvisats till statsutskottet, jämte motioner.

Riksdagens revisorers berättelse hade hänvisats till statsutskottet beträffande §§ 1—12, 14—19 och 21—24.

Punkten 1

Lades till handlingarna.

Punkterna 2 och 3

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4

Ang. överlåtelse av telefonabonnemang

Under kommunikationsdepartementet, § 11, hade revisorerna föreslagit, att televerket skulle överväga en mera restriktiv tillämpning av s. k. överlåtelse av telefonabonnemang samt att den upp-

Ang. överlåtelse av telefonabonnemang giftsblankett, som komme till användning, skulle utformas så, att den regelmässigt möjliggjorde en utförligare beskrivning av de förhållanden, som åberopades för avgiftsbefrielse.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte lägga riksdagens revisorers berättelse i förevarande del till handlingarna.

Reservation hade anmälts av herr *Strandberg* (h), som dock ej antytt sin mening.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Jag har vid denna punkt en blank reservation. Min blanka reservation skulle egentligen ha kunnat avse också någon annan punkt i utskottets utlåtande. Jag skall inte, herr talman, ta upp tiden och trötta kammaren med någon redovisning i sakfrågan beträffande anledningen till att jag har avgivit denna reservation; det kan vi lämna därhän. Ursprungligen hade jag ett särskilt yttrande då vi — för ganska lång tid sedan — behandlade denna fråga på fjärde avdelningen i statsutskottet.

Jag är inte heller i dag nöjd med utskottsmajoritetens redovisning men har avstått från något säryrkande eller från ett särskilt yttrande eller någon form av reservation, av den enkla anledningen att jag inte vill trötta kammaren med att ta upp en principdebatt i dag rörande arbetsmetodiken för riksdagens revisorer. Jag är nämligen medveten om att vi om några veckor får en sådan diskussion.

Jag har därför inte orsak att ta upp någon debatt i dag men har velat framhålla att jag icke är nöjd med den arbetsmetodik som statsrevisorerna har tillämpat. Måhända får jag således tillfälle att återkomma in frågan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 5

Lades till handlingarna.

Punkterna 6—8

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 165, i anledning av riksdagens år 1966 församlade revisorers berättelse, i vad avser organisationsföredragandenas verksamhet samt arbetstidskontroll och effektivitetsmätning inom statsförvaltningen, jämte motioner;

nr 166, i anledning av riksdagens år 1967 församlade revisorers särskilda berättelse om utgivningen av statsliggaren; och

nr 167, i anledning av riksdagens år 1967 församlade revisorers särskilda berättelse om statlig representation.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo och lades till handlingarna bevillningsutskottets betänkande nr 60, i anledning av riksdagens år 1966 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m., såvitt berättelsen hänvisats till bevillningsutskottet.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 38, i anledning av riksdagens år 1966 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket, m. m., såvitt berättelsen hänvisats till jordbruksutskottet.

Utlåtandet lades till handlingarna.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönegradsplaceringen av vissa tjänster m. m.;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv;

nr 171, i anledning av motion angående vidgning av det nordiska tjänstemannautbytet;

nr 172, i anledning av motion angående Dansmuseets lokal- och personalförhållanden;

nr 173, i anledning av motion angående forskningsberedningen;

nr 174, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stiftelse för utgivning av en informationstidskrift för invandrare;

nr 175, i anledning av motioner om en plan för den kriminologiska forskningens utbyggnad; ävensom

nr 176, i anledning av motioner om sociologisk forskning rörande sambandet mellan inställning till etiska och religiösa normer samt ungdomskriminalitet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tulltaxa, m. m., jämte motioner, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1967 års vete konvention och 1967 års konvention om livsmedelshjälp, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av motioner angående kapitalförsörjningen för lastbilstrafiken;

nr 52, i anledning av motion om tillskapande av ett enhetligt statligt skogsföretag;

nr 53, i anledning av motioner om samordning av den statliga företagsgruppen; och

nr 54, i anledning av motioner om tillskapande av ett allmänligt bostadsbyggnadsföretag.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om ökad verksamhet vid statliga företag

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 55, i anledning av motioner om ökad verksamhet vid statliga företag m. m.

I ett sammanhang hade bankoutskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 302, av herr *Hedström m. fl.*, och II: 393, av herr *Svanberg m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga,

att de statliga företagen i Norrbotten, LKAB, NJA och ASSI, måtte anmodas att snarast verkställa undersökning och inkomma med förslag om på vilket sätt och i vilken utsträckning en vidareförädling av deras produkter skulle kunna ske, varvid särskild vikt borde läggas vid sådan tillverkning, som medförde betydande sysselsättningsökning, samt att, om i nuvarande läge vidareförädling av företagens produkter icke vore möjlig i större utsträckning, utredning och förslag snarast måtte framläggas om vilka andra produkter som skulle kunna bli föremål för tillverkning inom respektive företag eller hur nämnda företag på annat sätt, t. ex. genom samarbete och samverkan med industriföretag på annat håll, snabbt kunde bidra till att väsentligt öka sysselsättningen inom Norrbottens län;

dels ock de likalydande motionerna I: 607, av herr *Werner*, och II: 757, av herr *Lorentzon m. fl.*

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

Om ökad verksamhet vid statliga företag

1) att motionerna I: 302 och II: 393 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd,

2) att motionerna I: 607 och II: 757 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Åkerlund (h)* och *Lundberg (h)*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **ÅKERLUND (h)**:

Herr talman! Vid detta bankoutskottets utlåtande har herr Lundberg och jag fogat en blank reservation. Denna blanka reservation innebär endast att vi på en punkt inte kan acceptera utskottets skrivning. Det gäller uttalandet på s. 26 i utlåtandet där utskottet säger att en fortsatt utbyggnad av befintliga statliga företag och tillskapandet av nya sådana företag utgör alternativa och kompletterande åtgärder för att komma till rätta med de sysselsättningsproblem som gör sig gällande på olika håll inom norra stödområdet.

Utan tvekan är sysselsättningsfrågan synnerligen allvarlig på många håll i vårt land. Det gäller även norra stödområdet. Uttalandet går emellertid något för långt enligt vår mening. Vi vill inte genom att skapa eller utbygga av staten betalade företag, finansierade eventuellt med skattebidrag och framför allt kanske med statslån, i norr stimulera fram en konkurrens med det redan existerande näringslivet. Konkurrensen skulle nämligen kunna bli förödande för de små företagen i norra stödområdet, företag som är privatägda och drivna av småföretagare under kärva förhållanden. Om vi stimulerar till en statlig konkurrens här, löper vi risk att genom denna konkurrens driva ut de privata företag som nu är verksamma i detta område och därigenom skapa ännu svårare sysselsättningsproblem. Vi måste enligt min mening handla med stor försiktighet så att vi inte skadar den bestående verksamheten. Det har

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

reservanterna velat understryka med sin blanka reservation.

Herr **PALM** (s):

Herr talman! Jag ber i all korthet att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Att det av herr Åkerlund åberopade uttalandet kom med beror på en vilja att markera att det finns ett allvarligt intresse från riksdagens sida att möjliggöra olika åtgärder för att komma till rätta med de exceptionella förhållanden som råder i norra delen av landet. Utskottet har velat understryka att vi ser allvarligt på vad som skulle kunna inträffa och att inte minst statsmakterna bör ha tämligen fria händer för att skapa de sysselsättningstillfällen som det borde vara angeläget för alla att åstadkomma.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 56, i anledning av motion angående formerna för den offentliga upphandlingen.

I den till bankoutskottet hänvisade motionen II: 772, av herr *Wedén*, hade anhallits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte

1) bekräfta sin genom gällande lagstiftning fastslagna uppfattning, att offentlig upphandling borde ske i former, som såvitt möjligt garanterade, att en fri och öppen konkurrens mellan olika anbudsgivare etablerades och att det fördelaktigaste anbudet antoges till gagn för de skattebetalare, som i sista hand svarade för det allmännas kostnader;

2) hemställa, att sådana föreskrifter till eller ifrån statliga myndigheter, som stode i strid med under 1) uttalade

principer omedelbart måtte återkallas och ersättas med föreskrifter av innebörd, att fri konkurrens vid anbudsgivning borde gälla och det för det allmänna fördelaktigaste anbudet borde antagas.

Utskottet hade i det nu ifrågasvarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionen II: 772 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Åkerlund* (h), *Hilding* (fp), *Lundberg* (h), *Regnéll* (h), *Berglund* (fp) och *Hylltander* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionen II: 772 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder med avseende på reglerna för kommunal upphandling i enlighet med vad reservanterna anfört;

2) av herr *Mattsson* (cp) och herr *Börjesson* i Glömminge (cp), vilka dock ej antytt sin mening.

Herr **HILDING** (fp):

Herr talman! I den motion som behandlas i detta utlåtande återkommer en fråga som under årens lopp varit föremål för riksdagens prövning åtskilliga gånger.

Den kommunala upphandlingen har ofta kritiserats. Kritikerna har menat att frånvaron av föreskrifter om hur denna upphandling bör gå till har lett till att man inte alltid följt de principer, som bör ligga till grund för det allmännas upphandling. Dessa principer innebär kort sagt att det fördelaktigaste anbudet skall antas till gagn för de skattebetalare som i sista hand svarar för det allmännas kostnader.

I motionen erinras om att den statliga upphandlingen måste följa fastställda regler, som innebär att statens inköp skall ske under fri och öppen konkurrens mellan olika anbudsgivare. För den kommunala upphandlingen,

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

som sammantagen sannolikt är större än den statliga — den torde för närvarande uppgå till belopp som närmar sig 10 miljarder kronor — finns det inga direkt motsvarande bestämmelser. Vissa rekommendationer har utfärdats av Landstingsförbundet och Kommunförbundet, men det ankommer på kommunerna själva att avgöra om de rekommenderade normerna skall följas eller inte. Dessutom gör denna rekommendation ett undantag för den kommunala upphandling som sker genom vissa kommunägda bolags försorg. De bolag som avses är Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget.

Utskottet har låtit motionen undergå en grundlig remissprövning. I stort sett kan man säga att remissyttrandena visar att de organisationer som företräder köparna, alltså de olika kommunförbunden, anser att den nuvarande ordningen fungerar tillfredsställande, medan alla de organisationer som mer eller mindre kan sägas vara talesmän för leverantörerna är lika övertygade om att det förekommer fall då man vid de kommunala inköpsbesluten eftersätter affärsmässigheten. Vissa remissinstanser sätter även i fråga lagstiftning för att på det sättet skapa garantier för att objektiviteten i den offentliga upphandlingen skall kunna upprätthållas.

Man kan naturligtvis betrakta dessa yttranden som ett slags partsinlagor. Även om man gör det kan man emellertid inte komma ifrån att det är ett allvarligt förhållande när det på leverantörssidan råder en tämligen utbredd uppfattning om att ordningen vid den kommunala upphandlingen skulle kunna vara bättre. På kommunalt håll borde det därför vara en angelägenhet av största vikt att så snart som möjligt vidta åtgärder för att undanröja den misstro som av allt att döma föreligger.

Det är som jag ser det nödvändigt att försöka åstadkomma ett vidgat förtroende för att den kommunala upphandlingen tillämpar sunda principer. På den punkten borde det kunna råda

enighet. Sedan kan man ha delade meningar om hur detta eftersträvaransvärda förtroende lämpligen skall uppnås.

Om man nu utgår ifrån — det må vara riktigt eller inte — att de remissyttranden som jag omnämnt skulle vara färgade av att remissorganen så att säga befinner sig på olika sidor om disken och att dessa remissyttranden därför i detta sammanhang skulle vara mindre intressanta, finns det ett par andra remissorgan som borde vara höjda över varje misstanke om att inte helt opartiskt och objektivt kunna tränga in i och bedöma den kommunala upphandlingens nuvarande former. Det är två statliga institutioner, nämligen näringsfrihetsombudsmannen och riksrevisionsverket.

Vad dessa båda remissorgan har att säga, anser jag vara fullt tillräckligt för att motivera den reservation som avgivits med anledning av motionen. Reservanterna föreslår överläggningar mellan regeringen och kommunernas riksorganisationer rörande reglerna för den kommunala upphandlingen.

När riksrevisionsverket tidigare yttrat sig i denna fråga har verket inte velat tillråda lagstiftningsåtgärder, eftersom bestämmelser, som innehållsmässigt skulle anknyta till den statliga upphandlingskungörelsen, då varit under utarbetande. »I de nu framlagda provisoriska kommunala bestämmelserna har emellertid», säger riksrevisionsverket, »det synsätt som varit vägledande vid utarbetandet av de statliga bestämmelserna icke helt kommit till uttryck. Därtill kommer att de, enligt vad som säges delvis ha bestyrkts från leverantörshåll, icke alltid tillämpas med den objektivitet och konsekvens som är regel inom den statliga sektorn.» Riksrevisionsverket håller det därför inte för osannolikt att det kan visa sig nödvändigt att skärpa den kommunala upphandlingsrekommendationen så att den bättre överensstämmer med de statliga reglerna. Härigenom skulle man enligt riksrevisionsverket få bätt-

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

re garantier för objektiviteten inom hela den allmänna sektorns upphandlingsverksamhet.

Näringsfrihetsombudsmannen är inne på liknande tankegångar i sitt yttrande. Den ämbetsman som är satt att slå vakt om näringsfriheten säger sig ha fått ett mycket starkt intryck av att det kommunala upphandlingsförfarandet icke alltid fungerar tillfredsställande ur konkurrenssynpunkt. Han har även i en skrivelse i mars i år till Kungl. Maj:t berört detta förhållande.

Det lär enligt näringsfrihetsombudsmannen t. ex. hända att kommuner vid byggnadsentreprenader och annan upphandling infordrar anbud endast från något eller några få företag, medan andra, som förklarar sig intresserade av att lämna anbud, förvägras detta. Inom el- och rörentreprenörbranscherna har det särskilt blivit påtalat att kommuner favoriserar på orten lokaliserade företag, även om anbudet från dessa ej är de ekonomiskt fördelaktigaste. Härigenom gynnas uppkomsten av ett slags lokala monopol, som kan innebära risk för ogynnsamma verkningar på effektivitet och prisbildning. Själva anbuds förfarandet blir tämligen illusoriskt och konkurrensen begränsas, anser näringsfrihetsombudsmannen.

Såväl riksrevisionsverket som näringsfrihetsombudsmannen ställer sig således utpräglat skeptiska till de nuvarande formerna för den kommunala upphandlingen. Jag kan inte förstå annat än att deras påpekanden måste tillmätas mycket stor betydelse.

I detta frågekomplex är det ett särskilt upphandlingsförfarande från kommunernas sida som tilldragit sig stor uppmärksamhet. Genom speciella inköpsbolag har nämligen landskommunerna och landstingen velat samordna en del av sin inköpsverksamhet för att därigenom bl. a. utnyttja de fördelar som det medför att kunna inhandla stora kvantiteter på en gång. Att detta i åtskilliga fall är fördelaktigt såväl för

de köpande kommunerna som för leverantörerna råder det inga delade mening om.

Dessa bolag — alltså Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget — är emellertid, som jag nämnde inledningsvis, undantagna från det upphandlingsförfarande, som rekommenderats av Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Jag skall dock inte närmare gå in på dessa bolags ställning och verksamhet. Låt mig endast återge vad Kooperativa förbundet säger i sitt yttrande om dessa inköpsbolag. Det bör enligt Kooperativa förbundets mening ankomma på de berörda kommunerna att se till att de kommunala upphandlingsnormerna också tillämpas av Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget. Deras verksamhet bör vara underkastad samma offentlighetsregler som gäller för kommunerna. Det är också en uppfattning som delas av reservanterna.

Motionären har också tagit upp frågan om den upphandling för skolväsendet som Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget numera handhar. Denna upphandling är en följd av att den centralupphandling som tidigare ägde rum inom överstyrelsen för yrkesutbildning upphörde i samband med omorganisationen av skolväsendets centrala ledning. Trots att bankoutskottets utlåtande även på den här punkten är ganska utförligt och att yttranden föreligger från de närmast berörda parterna kan jag inte inse att det här har skapats slutlig klarhet om hur denna upphandling går till och bör gå till.

Riksrevisionsverket har kommit till slutsatsen att den statliga upphandlingskungörelsens bestämmelser skall tillämpas och att upphandlingen i fråga därför måste ombesörjas i statlig regi. Skolöverstyrelsen, som stöder sig bl. a. på ett riksdagsbeslut, framhåller å sin sida att den redan utövar viss kontroll över att upphandlingen sker i upphandlingsförordningens anda. Av

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

personalskäl har dock denna kontroll måst begränsas till stickprovsundersökningar. Dessa yttranden står i viss motsats till varandra. Om det förhåller sig som riksrevisionsverket hävdar — och mycket talar för det — måste denna upphandling ske i andra former.

Det förefaller — för att ange det schematiskt — kunna ordnas antingen genom att de kommunala inköpsbolagen strikt börjar tillämpa den statliga upphandlingskungörelsen eller också genom att något annat organ får uppdraget att svara för denna upphandling — som för övrigt främst gäller materiel för omskolningskurser.

Även denna fråga kan säkerligen bäst behandlas och lösas genom överläggningar. Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till reservationen av herr Åkerlund m. fl., som innehåller förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om åtgärder avseende reglerna för kommunal upphandling.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! I anslutning till herr Hildings anförande vill jag något ytterligare uppehålla mig vid Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget.

I bestämmelserna för normalförslag till upphandling framgår av 1 § att bestämmelserna icke gäller upphandling och arbeten då företag, som äges av flera kommuner eller sammanslutning av kommuner, anlitas. Det är alltså detta som är undantaget för Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget och som vi reservanter vill ha bort för att främja fri konkurrens.

Vi har från socialdemokratisk sida upplysts om att denna bestämmelse inte begränsar konkurrensen, eftersom anbud från LIC på vanligt sätt jämförs med anbud från andra håll. Om så väl vore överallt hade vi självfallet ingenting att säga i denna sak. Om man vore fullt logisk borde man emellertid då också anse att undantagsbestämmelsen är helt onödig.

Den beskrivna situationen finns inte överallt. Jag skall med tillstånd från företaget Mölnlycke använda några upplysningar därifrån. Vid inköp av förbandsmateriel har ett par landsting beslutat att enbart beställa genom Landstingens inköpscentral utan prisjämförelse med andra leverantörer. Det gäller i första hand Värmlands och Västerbottens län men även Kopparbergs län, där det dock icke finns något centralt protokollfört beslut men där arrangemanget i praktiken blivit detsamma.

Jag vågar nu påstå att dessa landsting genom detta arrangemang gör sämre inköp än om fri konkurrens hade tillåtits. Detta påstående kan i dag varken bevisas eller motbevisas. Det är först en efterkontroll om något år som kan ge oss fakta. Jag är dock så säker på min sak att jag vill ha ärendet uppföljt, och det är därför jag på detta sätt provocerar fram en fortsättning vid ett senare tillfälle.

Att jag aktualiserar just detta fall beror också på en önskan att ytterligare sådana här i min mening okloka beslut inte skall fattas i flera landsting. Mölnlycke begär enbart fri konkurrens på lika villkor. Får man inte det kan hela denna del av Mölnlyckes verksamhet hotas av nedläggning.

Herr talman! Det finns fullt fog för reservanternas önskan att avskaffa denna undantagsbestämmelse för LIC och KAB. Jag har haft kontakt med andra branscher med liknande erfarenheter som de nu refererade från Mölnlycke. Jag har också från några håll fått den beskrivningen att Landstingens inköpscentral är det kanske mest strålande exemplet här i Sverige på effekten av Parkinsons lag. Jag har inte haft tillfälle att tillräckligt noggrant granska den saken, men det blir säkert anledning att återkomma till ärendet nästa år, och till dess har jag säkert hunnit skaffa mig ett bättre underlag.

För mig är det i all sin enkelhet så, att en inköpsorganisation som behöver

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

skyddsbestämmelser av detta slag och därigenom på vissa avsnitt får en monopolställning eller i varje fall en ställning näst intill monopol är osund.

Ta bort skyddsbestämmelserna och låt LIC och KAB i en helt fri konkurrens visa vad de verkligen kan! Säkert kan man då med en bantad organisation utföra ett nyttigt arbete inom vissa sektorer. Och märk väl! Jag har ingalunda påstått att allt vad man gjort från dessa organisationers sida varit kommersiellt felaktigt eller prisfördyrande. Långt därifrån. Men jag tycker att man borde skämmas för att begära sådana här särskilda skyddsbestämmelser. De ansvariga som beviljat detta genom att antaga de nuvarande upphandlingsbestämmelserna borde ha tänkt sig för litet bättre.

Herr talman! Reservationen bör i den fria, sunda konkurrensens namn bifallas. Det är mitt yrkande.

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Den motion nr II: 772 som behandlas i bankoutskottets förvarande utlåtande nr 56 utmynnar i ett yrkande som utskottet enhälligt ansett sig inte kunna ta upp till behandling. Motionen hade då enligt min uppfattning kunnat avstyrkas på formella grunder, men eftersom det gäller en mycket viktig fråga, har utskottet likväl ansett sig böra ta upp den till realbehandling. Motionen innehåller även en del uttalanden som det inte finns anledning att just nu gå in på.

Först vill jag anföra några ord om den statliga upphandlingen, eftersom även denna berörs i motionen. Det bör understrykas att det inte — som synes föresväva motionären — finns några bestämmelser i den statliga upphandlingskungörelsen som strider mot principen om affärsmässighet. Det är tvärtom den principen som genomsyrar hela upphandlingskungörelsen. De undantagsbestämmelser som gäller för vissa statliga myndigheter syftar inte på

principen om affärsmässighet, utan på reglerna om de olika sätten för anbudsinfordran. Det har ansetts att vissa myndigheter med egna upphandlingsavdelningar eller med mycket omfattande upphandlingsverksamhet har kunnat ges större frihet att välja sättet för anbudsinfordran. Principen om affärsmässighet gäller givetvis även för dessa.

Huvudämnet i utskottets utlåtande är emellertid reglerna för den kommunala upphandlingen. Det gäller två frågor, nämligen dels de allmänna reglerna för upphandling, dels frågan om vilken ställning Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget och andra kommunala inköpsföretag bör ha.

De allmänna principerna för den kommunala upphandlingen har tidigare vid åtskilliga tillfällen behandlats i riksdagen. I motioner har år efter år rests krav på att regler för den kommunala inköpsverksamheten skulle fastställas genom lagstiftning och genom förhandlingar med kommunernas riksorganisationer eller på annat sätt. Under senare år, sedan det blev känt att kommunförbunden höll på att utarbeta gemensamma rekommendationer till kommunerna i upphandlingsfrågor, har de utskott som behandlat motionerna avstyrkt dessa med hänvisning till det arbete som pågick i kommunförbundens regi. Rekommendationer utfärdades slutligen för cirka två år sedan, och kommunerna har alltså haft cirka två år på sig för att anta dessa.

Det råder inom utskottet fullständig enighet om att den kommunala upphandlingen måste styras av affärsmässiga principer och under så konkurrensbefrämjande former som möjligt. Reservanterna har för sin del ansett att Kungl. Maj:t bör uppta förhandlingar med kommunförbunden för att skapa en ordning där sådana principer säkerställs.

Riksdagen har tidigare vid flera tillfällen uttalat att man i första hand bör eftersträva en lösning i kommunernas

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

egen regi. Under utskottsarbetet har vi också ansett det vara rimligt att kommunerna och deras förbund får tid på sig att genomföra sina intentioner.

Landstingens inköpscentral och Kommunaktiebolaget omfattas inte av kommunförbundens rekommendationer. Det kan erinras om att den statliga upphandlingskungörelsen inte heller gäller de statliga företagen. Så till vida är alltså kommunrekommendationerna helt parallella med de statliga bestämmelserna.

Reservanterna har ansett att LIC och KAB bör omfattas helt av den kommunala rekommendationen. Majoriteten, som inte ser detta, grundar sitt ställningstagande på det faktum att både LIC och KAB är *företag*. En kommun eller ett landsting, som önskar göra vissa inköp, kan vända sig till KAB eller till LIC, men behöver inte göra det. De torde i flertalet fall inte begränsa sig till att enbart infordra anbud från dessa företag, utan de vänder sig också till andra företag, som tillverkar de saker kommunerna och landstingen behöver.

LIC och KAB bedriver ingen kommunal aktivitet, och det är svårt att förstå varför de, till skillnad från statliga företag, skulle omfattas av generella regler.

Med dessa synpunkter, som jag här anfört, ber jag, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Från centerpartiet föreligger en blank reservation, och jag vill något motivera den.

Man kan hålla med reservanterna om att LIC och KAB icke skall undantagas i den kommunala upphandlingskungörelsen. Jag tror att det är en olycklig tillfällighet att detta kommit med. Från vårt håll anser vi att rekommendationen bör omarbetas och kommunerna bör stryka detta avsnitt, när upphandlingskungörelsen antages.

Därför kan jag inte dela reservanternas uppfattning, att man bör hemställa till Kungl. Maj:t om att vidta åtgärder. Vi bör vara angelägna att hålla på den kommunala självständigheten och beslutanderätten. Därför, herr talman, avser jag att avstå vid voteringen.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Jag lyssnade med intresse till herr Lundbergs resonemang om Mölnlycke och Landstingens inköpscentral, och det gav mig anledning att begära ordet.

Jag tror att herr Lundberg kanske hade gjort klokt i att gå litet längre tillbaka i historieskrivningen i det sammanhanget. Hur förhåller det sig nämligen med Mölnlycke kontra LIC? Jo, helt enkelt på det sättet, att Mölnlycke för inte så länge sedan hade monopol på allt vad förbandsmateriel hette till landstingen och till sjukvårdsinrättningar över huvud taget, och priserna var orimligt höga. Landstingens inköpscentral fann sig nödsakad vidta åtgärder för att få till stånd konkurrens på området, och av det skälet startade fabriken i Aneby.

Vad blev följden? Till att börja med försökte Mölnlycke på alla sätt att hindra Anebyfabrikens verksamhet. Man vägrade leverera förbandsväv, vilket tvingade Anebyfabriken att i stället vända sig, om jag inte minns fel, till Belgien. Det vållade ganska stora svårigheter, eftersom man där vävde upp förbandsduk i helt andra dimensioner än vad man gjorde här i Sverige. När Anebyfabriken väl hade kommit i gång, sjönk plötsligt Mölnlyckes priser mycket kraftigt. Det innebar, herr Lundberg, att landets landsting och sjukvårdsinrättningar enbart genom tillkomsten av Anebyfabriken lyckades spara stora pengar för skattebetalarna.

Så förhåller det sig alltså med den historien, och det har visat sig att det finns anledning för Landstingens inköpscentral, om den bara hade de eko-

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

nomiska resurserna, att gå in på olika områden för att åstadkomma den konkurrens som i dag saknas. Jag kan som exempel nämna radiumterapi- och röntgenutrustning. På dessa områden saknas praktiskt taget konkurrens, och av det skälet får sjukvårdens huvudmän satsa stora pengar. På samma sätt var det i fråga om röntgenfilm. Därvidlag fanns det tidigare kartellavtal, som förhindrade konkurrens, men på senare tid har det blivit en väsentlig förbättring.

Herr Lundberg sade att han visserligen inte har studerat Landstingens inköpscentral ännu och att han därför inte känner till dess verksamhet i någon större utsträckning. Ändå sade han sig vara övertygad om att »Parkinsons lag» råder inom företaget. Det är naturligtvis lätt att göra uttalanden om en verksamhet, innan man satt sig in i den, men jag tror att herr Lundberg hade gjort klokt i att vänta till dess han skaffat sig tillförlitliga informationer. Landstingens inköpscentral har såväl internt som genom utomstående konsulter nyligen gjort en översikt över organisationens uppbyggnad och förvaltning, som jag tror kan lugna herr Lundberg på den punkten.

Vad beträffar anbudsförfarandet så är den saken inte så enkel som man från olika håll kanske vill göra gällande. Låt mig säga några ord om t. ex. byggnadsentreprenadssystemet.

De flesta landsting går väl in för att anta den entreprenör som lämnar det lägsta anbudet. Har man då inte inrymt en bestämmelse om fri prövningsrätt, är man praktiskt taget skyldig att antaga det lägsta anbudet. Det är därmed dock inte säkert, att det landsting eller den kommunala huvudman som har antagit en entreprenör också får bygget utfört på billigaste sätt, helt enkelt av det skälet att det i dag ju visar sig, att den viktigaste personen i byggföretaget inte är en tekniker utan företagsjurist. Det gäller ju att på olika sätt söka hitta kryphål för att kunna

komma med extra räkningar och krav.

Jag har ett mycket färskt exempel från mitt eget landsting. Vi har byggt ett centrallasarett, där entreprenören i efterhand har kommit med krav på 1,2 miljon kronor. Det är därför inte alls säkert att anbudssystemet är det system, som ger de för vederbörande huvudman bästa och mest ekonomiska resultaten. Jag tror att det finns all anledning för oss att inom den kommunala sektorn — naturligtvis också av samma skäl inom den statliga sektorn — se över om man inte kan finna något annat godtagbart system för upphandling i sådana här sammanhang.

Till sist vill jag framhålla, att det ändå var skönt att få höra, att det finns någon inom det borgerliga blocket som har så pass stor tilltro till den kommunala självstyrelsen och demokratin, att han inte — såsom är fallet med högern och folkpartiet — vill åsidosätta den och helt enkelt låta staten kommendera vad de kommunala huvudmännen skall rätta sig efter.

Jag tycker herr Lundbergs uttalande i detta sammanhang är ganska avslöjande, eftersom han tydligen hör till dem som inte hyser någon större aktning för den kommunala demokratin.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Jag hyser den största aktning för den kommunala demokratin!

Herr Söderberg har talat om Mölnlycke och dess förhållande till Landstingens inköpscentral. Jag lyssnade mycket intresserat. Jag är helt övertygad om att vi får anledning att återkomma till ärendet, eftersom våra åsikter ingalunda sammanfaller.

Jag vill just nu bara konstatera, att herr Söderberg inte har sagt ett enda ord i sakfrågan om undantagsbestämmelserna och deras berättigande. Att jag gav ett exempel, som klart visade att dessa undantagsbestämmelser användes i konkurrensbegränsande syfte,

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

har inte berörts. Jag har alltså inte på något sätt någon anledning att fråntäda mina tidigare framförda synpunkter, och jag tycker att det skall bli intressant att vid ett senare tillfälle få fortsätta hela debatten. Jag rädes den icke.

Herr **HILDING** (fp):

Herr talman! Herr Ståhle framförde den tanke — den finns också i utskottets motivering — att man, även om det kan föreligga vissa brister, skall vänta och se hur utvecklingen blir.

Varken riksrevisionsverket eller näringsfrihetsombudsmannen — och det är dessa instanser som jag stöder mig på — tycks ha några större förhoppningar om att utvecklingen skall gå i eftersträvsvärd riktning. De är kritiska mot kommunförbundens upphandlingsrekommendation i dess nuvarande utformning. Reservanterna tycker att vi nu har avvaktat utvecklingen länge nog. Det kan vara skäl att företaga sig någonting.

Herr Söderberg talade om den kommunala självstyrelsens principer, som vi väl alla är eniga om att vi måste slå vakt om. När vi också är eniga om att affärsmässiga principer bör tillämpas i den kommunala upphandlingen, gäller ju frågan hur principerna bäst skall omsättas i praktiken.

Kommunalmännen vill — förklarligt nog, jag förstår dem — inte krångla till upphandlingen mer än nödvändigt, men mot detta står ju kravet på att skapa garantier för objektivitet i upphandlingen. Vill man i kommunerna tillmötesgå det kravet, måste man underkasta sig vissa bestämda former. Och är vi nu ense om att formerna fyller en mycket viktig uppgift, då förstår jag inte invändningen att de ingriper i den kommunala självstyrelsen — såvida man inte menar att kommunerna inte alls behöver följa några affärsmässiga principer; men det vill ju ingen på fullt allvar göra gällande.

Låt mig tillägga när det gäller den kommunala självstyrelsen att mot den bakgrunden har vi anledning att begrundat åtskilliga beslut som vi redan fattat och en del förslag som vi kommer att få ta ställning till. Jag tänker på frågor som kommunreformen, författningsreformen och riksplaneringen. I sådana sammanhang tycker jag det finns anledning att diskutera den kommunala självstyrelsen, men inte när det gäller den kommunala upphandlingen.

Herr **SÖDERBERG** (s):

Ja, herr Lundberg, det skulle ha varit ganska förskräckligt om våra åsikter hade sammanfallit på några punkter — då tycker jag nog att det hade funnits skäl åtminstone för mig att ta en ordentlig funderare!

Herr Lundberg säger att jag inte alls har nämnt något om undantagsbestämmelserna och deras berättigande. Jag tycker nog att de exempel, som jag här lämnat, visar hur pass berättigat det är att man låter kommunerna själva få avgöra i sådana här sammanhang.

Herr Lundberg talar om klart konkurrensbegränsande syfte, men då kan han väl ändå inte avse det förhållandet att LIC tog död på ett monopol som funnits inom förbandsbranschen. Det innebar ju raka motsatsen till konkurrensbegränsning.

Nu kan man inte i detta sammanhang visa på något direkt resultat och säga, att så och så mycket pengar har landstingen tjänat på de här åtgärderna. Men det är alldeles självklart att om vi inte i dag hade Landstingens inköpscentral så skulle Sveriges landsting vara tvungna att skapa en sådan organisation — annars skulle vi på olika punkter möta sådant som Mölnlycke-historien; vi gör det ju även nu, som jag redan sagt, när vi inte har tillräcklig styrka att sätta in en motstöt, nämligen då det gäller röntgen- och radioterapi.

Sedan talar herr Hilding om affärsmässiga principer. Ja, det är alldeles

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

klart att sådana skall tillämpas, men vad som i detta sammanhang är det mest affärsmässiga, och i varje fall det mest ekonomiska, kan man i allmänhet inte direkt avgöra. Dessutom finns det ju i vår förvaltning och alltså även i primär- och sekundärkommuner en offentlig insyn. Vi hoppas att man i alla de kommunala institutionerna har en väl utbyggd och effektivt arbetande revision, som kan göra påpekanden när den finner att de förvaltande myndigheterna överskridit vad som kan anses vara anständigt.

Därför tycker jag fortfarande, liksom herr Mattsson, att det icke på något sätt finns skäl att begära att Kungl. Maj:t skall ingripa i den kommunala demokratin.

Herr LUNDBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker i likhet med herr Söderberg inte om monopol. Herr Söderberg säger att man har tagit död på ett monopol. Det uttalandet får stå helt för honom. Men skall man då skapa ett nytt? Därest den tendens som nu har börjat visa sig i landstingen skulle sprida sig, blir det ju fråga om ett nytt monopol.

Jag har tillfälle att vara med i ett organ på den kommunala sidan som sköter stora upphandlingar. Vi är glada över att där alltid kunna vara överens. Vi sköter upphandlingarna med anbuds-förfarande, och vi värnar på alla sätt om den kommunala självstyrelsen. Jag vet hur värdefull den är, men jag har absolut inte den uppfattningen att den på något sätt kommer i fara genom att den här nu så hett diskuterade undantagsbestämmelsen skulle strykas. Tvärtom är det min definitiva uppfattning att den kommunala självstyrelsen bättre kan komma till sin rätt utan denna undantagsbestämmelse.

Herr SÖDERBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Nog kan det, herr Lundberg, vara bra att alltid vara över-

ens! Jag vill dock säga att under min snart tjuuguåriga tid som förvaltningsutskottsordförande har landstinget i upphandlingsfrågor tillämpat anbuds-förfarande och tagit det lägsta anbudet, med ett par undantag då man från de borgerliga ledamöternas sida har varit ytterst angelägen om att vi icke skulle gå på det lägsta anbudet. Det lägsta anbudet hade då lämnats av Landstingens inköpscentral. I stället har man velat ta betydligt högre kostnader av den anledningen att man velat fördela leveranserna på två andra företag inom sjukvårdsbranschen, nämligen Kifa och Stille-Werner.

I realiteten, herr Lundberg, är alltså intresset från borgerlig sida att alltid ta det lägsta anbudet inte så särskilt starkt uttalat.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Kan man inte ställa sig den frågan i detta sammanhang: För vilket ändamål har de kommunala riksorganisationerna skapat sina inköpsorgan? Av vilket skäl har LIC kommit till och vilka uppgifter har Kommunaktiebolaget? Jo, för att möjliggöra för landstingen och för kommunerna att kunna upphandla på billigaste möjliga villkor.

Därför är denna anstormning mot det kommunala självstyret som reservanterna här gör ganska överraskande.

Jag har varit med vid många inköps- och upphandlingstillfällen och därvid icke gått på anbud från LIC eller från KAB utan som kommunalman handlat fritt, då man vid överläggningar har kommit till det resultatet att det har varit mest ändamålsenligt. Vi har alltså inte känt oss bundna av undantagsregeln i rekommendationen från riksorganisationerna.

Men jag har också varit med om att liksom herr Söderberg vid entreprenader vara mycket försiktig med att ta det absolut lägsta anbudet. Man kan

Ang. formerna för den offentliga upphandlingen

råka ut för stora svårigheter om man tar det lägsta anbudet, eftersom det sedan kan visa sig att vederbörande anbudsgivare uppenbarligen räknat för lågt och sedan måste pressa fram valuta på annan väg, senast i slutuppgörelsen. De kommunala organen måste ha frihet för att kunna skydda sig mot de ekonomiska intressen som man möter ute på arbetsfältet.

Dessa motioner och denna reservation innebär dock i viss mån ett angrepp mot den kommunala självstyrelsen. I detta avseende betraktar jag mig, herr talman, som medlem i landstingspartiet, och jag kommer att rösta med majoriteten i bankoutskottet.

Häri instämde herr *Ståhle* (s).

Herr **HILDING** (fp):

Herr talman! Varför den här frågan *inte* är en fråga om kommunal självstyrelse har jag tidigare utvecklat. Om man skall diskutera kommunal upphandling närmare, skall man göra det på grundval av den kritik, som förts fram av riksrevisionsverket och näringsfrihetsombudsmannen. Jag anser att dessa instanser är opartiska i sammanhanget.

Herr **SÖDERBERG** (s):

Herr talman! Låt mig säga till herr Hilding att det är en ganska underlig uppfattning att det inte här är fråga om den kommunala självstyrelsen. Om man begär, att Kungl. Maj:t skall ingripa mot landsting och primärkommuner, så är det väl ändå fråga om ett ingripande mot den kommunala självstyrelsen.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp):

Herr talman! Jag har tidigare motionerat i detta ärende tillsammans med herr Hjalmar Nilsson i Kramfors. I det utskottsutlåtande som då förelåg betonades, att de statliga principerna alltid

följdes av de kommunala instanserna och att någon direkt lagstiftning inte var nödvändig. Så sades det den gången.

Om man inforrdar anbud och inte förbehåller sig fri prövningsrätt bör dessa principer givetvis gälla. Men i den mån vi, som ganska ofta sker, förbehåller oss fri prövningsrätt, har vi givetvis också denna fria prövningsrätt. Det är de förutsättningar under vilka anbudena inforrdas som blir avgörande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Åkerlund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hilding* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Åkerlund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hilding* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och be-

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

funnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;

Nej — 46.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr TALMANNEN yttrade:

Enär de på föredragningslistan i dag upptagna ärendena väl torde kunna slutbehandlas under detta plenum, inställes förut bebadade arbetsplenum instundande fredag och hålles i stället endast bordläggningens plenum vid vanlig tid.

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 57, i anledning av motioner om en allsidig utredning rörande förutsättningarna för den mindre företagsamheten m. m.

Bankoutskottet hade i ett sammanhang behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 599, av herr *Per Jacobsson m. fl.*, och II: 768, av herr *Sjönell m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag i syfte att underlätta kapitalanskaffningen för expansiva mindre och medelstora företag och att därvid särskilt skulle uppmärksammas de speciella problemen för familjeföretag bland annat i samband med övergång till nya ägare genom arv, så att investmentbolagens uppköpsaktivitet dämpades i de fall då den icke vore motiverad av strukturrationaliseringsskäl,

dels ock de likalydande motionerna I: 604, av herr *Ottosson m. fl.*, och II: 763, av herr *Nordgren m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om en allsidig utredning rörande förutsättning-

arna för den mindre företagsamheten, innefattande bland annat

a) åtgärder för att underlätta kreditförsörjningen för dessa företag enligt i motionerna angivna riktlinjer,

b) åtgärder för att förbättra de mindre företagens självfinansiering,

c) olika åtgärder för att underlätta nyetablering av företag,

d) ökat stöd till företagsledarutbildning,

e) åtgärder för att förmedla den tekniska forskningens rön till mindre företag,

f) tillskapande av en förenklad aktiebolagsform,

g) undersökning av olika former av konkurrensbegränsning till följd av statliga och kommunala företags verksamhet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen med bifall till motionerna I: 604 och II: 763 samt I: 599 och II: 768 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning rörande förutsättningarna för den mindre företagsamheten i enlighet med vad utskottet i utlåtandet anfört.

Reservation hade anförts av herrar *Ståhle, Åke Larsson, Palm, Lundin, Franzén* i Motala, *Bengtsson* i Landskrona, *Rask* och *Fridolfsson* i Rödeby (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att följande motioner, nämligen

1) I: 604 och II: 763,

2) I: 599 och II: 768,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! De mindre och medelstora företagens betydelse i vårt moderna samhälle och deras ställning i den ekonomiska utvecklingen har under senare år spelat en framträdande roll i den näringspolitiska debatten.

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

Detta gör att frågeställningarna i bankoutskottets föreliggande utlåtande nr 57 inte är några nyheter för kammarens ledamöter. Motioner i dessa frågor har regelbundet återkommit varje riksdag under senare år.

Under förra årets riksdag behandlades motioner av samma innebörd som de nu förevarande och blev då föremål för en mycket omfattande remissbehandling. Bankoutskottet redovisade i sitt utlåtande nr 32 år 1966 en översikt över de olika åtgärder av positiv betydelse för de mindre och medelstora företagen, som statsmakterna beslutat. Påfallande är i hur hög grad de mindre företagens kreditbehov uppmärksamats.

I 1962 års företagareföreningsutrednings betänkande, som nu avlämnats, väcks också förslag om ytterligare insatser, avseende utom kreditförsörjningen även rådgivnings- och utbildningsverksamhet. Utredningen pekar vidare på de möjligheter som mindre företag har att få kreditstöd som lämnas under medverkan av företagareföreningarna.

Det torde även vara av värde att i detta sammanhang påminna om den mängd av utredningar, som pågår i de olika frågor som berörs i motionerna. Vi har bl. a. kreditinstitututredningen, vars arbetsresultat torde föreligga inom kort, och en översyn av företagsbeskattningen pågår inom företags-skatteutredningen.

Vi från min grupp, som i år genom lottningsförfarande blivit reservanter, anser att komplexet av frågor rörande de mindre företagens finansiering ägnas intresse i sådan utsträckning att det inte är påkallat att nu tillsätta en ny utredning i ämnet. Vi anser även att det vore naturligt att avvakta statsmakternas ställningstagande till företagareföreningsutredningens förslag innan man aktualiserar tanken på en ny, ännu mera vittsyftande utredning rörande de mindre företagens villkor.

I motionsparet I: 599 och II: 768 tar

motionärerna upp frågan om invest- mentbolagens uppköpspolitik beträffande de mest livskraftiga familjeföretagen. Motionärerna uttalar i sammanhanget farhågor för att utvecklingen kan komma att leda till en icke önskvärd koncentration av inflytande och beslutanderätt inom näringslivet.

Denna fråga är sedan några år föremål för koncentrationsutredningens intresse. Enligt sina direktiv skall utredningen bl. a. undersöka frågan om bankernas inflytande över vårt näringsliv. Enligt reservanternas uppfattning erfordras inget initiativ av riksdagen för att motionärernas önskemål i denna del skall bli tillgodosett.

Vad gäller frågan om förbättrade utbildningsmöjligheter för företagare, vill vi hänvisa till de möjligheter som redan finns. I de kommunala yrkesskolornas läroplaner ingår kurser i bokföring och kalkylation samt kurser i detaljhandels-ekonomi m. m. — frågor som just berör de mindre företagen och deras verksamhet. Skolöverstyrelsen påpekade i sitt remissvar vid föregående års behandling av föreliggande frågor, att en prövning av en rad vuxenutbildningsproblem nu förestår sedan de aktualiserats av olika utredningar.

Med hänsyn till omfattningen av den utbildningsverksamhet av här avsett slag, som redan bedrivs, och till nyss avslutade eller ännu pågående utredningsarbeten på området anser vi reservanter det inte motiverat att nu föreslå ytterligare en utredning om utbildningsmöjligheterna för de mindre företagarna.

Med hänvisning till vad som här anförts, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Bankoutskottet har i detta utlåtande bifallit två motionspar om en allsidig utredning rörande förutsättningarna för den mindre företagsamheten. Det är dels en högermotion

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

och dels en gemensam motion från centerpartiet och folkpartiet.

Man kan, som herr Ståhle sade, mycket väl ställa sig frågande till om det är rimligt att begära en ny utredning, när så många andra utredningar är på gång på detta område. Herr Ståhle nämnde ett par sådana utredningar, och jag kan tillägga ytterligare en, nämligen den som pågår om statens hantverksinstituts roll. Vidare kan jag hänvisa till en utredning som gett resultat och som har betydelse för behandlingen av denna fråga, nämligen det nyligen inrättade institutet om företagsintekning. Man kan alltså i och för sig konstatera, att det finns ett intresse för den frågeställning det här gäller och att ett flertal utredningar pågår.

Men vad bankoutskottet här begär är ju någonting som går utöver detta, nämligen att få till stånd en *allsidig* utredning, en utredning som skulle sammanfatta det väsentliga i de undersökningar, som redan pågår, samt på i motionerna exemplifierade områden ta ut det viktiga för belysning av småföretagarnas ställning i dagens svenska samhälle.

Reservanterna säger här en sak som kanske tydligare än något annat visar var våra meningar går isär. Motionärerna har sagt att statsmakterna visar bristande förståelse för de mindre företagens problem, och på detta replikerar reservanterna, att det saknas all grund för uttalanden i den riktningen.

Enligt min mening är reservanterna här å sin sida alldeles för kategoriska. Jag vågar säga att småföretagarna inte ser saken riktigt på det sättet i det läge som de nu befinner sig i. Vad som trycker dem är sådana saker som hårda skatter. Om de skulle lyckas att få en relativt hygglig vinst i sin verksamhet, slår inkomstskatten utomordentligt hårt. De konstaterar, att de måste betala förmögenhetsskatt på varulager och inventarier, och de konstaterar att de måste i händelse av en överlåtelse av en rörelse — vilket för dem är nödvändigt i vissa situationer i livet —

betala en mycket hård skatt på sina inventarier även som på good-will. De plågas — jag vågar använda det uttrycket fastän det är starkt — av krav på uppgiftslämnande på en lång rad besvärliga områden. De har att i viss utsträckning tjänstgöra som ett slags intressekontor för de anställda, och de utsätts många gånger för en närgående granskning i sin bokföring från skattemyndigheternas sida. Deras egna uppgifter godtas i detta fall kanske inte alla gånger — huruvida detta är berättigat eller inte kan alltid diskuteras — men det är ett faktum att de är utsatta för en sådan hård granskning. De konstaterar att de har otillräckliga inkursansdrag vid sina bokslut, och de har bekymmer när det gäller omläggningar inom städer och samhällen — stadsplaneändringar kan plötsligt rycka undan grunden för hela deras existens. Denna fråga är en kommunal angelägenhet och inte en statlig, men jag tycker att jag för fullständighetens skull bör nämna den. De har också bekymmer i fråga om butiksfördelningen i nybyggda områden.

Dessa frågeställningar är, så långt jag kan bedöma, mera påtagliga och mera konkreta för den mindre företagaren än mycket annat som sägs.

Reservanterna säger att utredningsprojektet är klart realistiskt, därför att det innehåller punkter och exemplifikationer för vad en sådan utredning skulle granska och pröva, att det är så att säga ett slags katalog. Det är ju i och för sig riktigt att det här gäller önskemål, som framförts i fråga om kreditförsörjningen, småföretagens självförsörjningsmöjligheter, villkoren för nyetablering, företagsledarnas utbildning. Det gäller vidare hur småföretagen skall kunna tillgodogöra sig resultatet och rönen av den tekniska forskningen och hur aktiebolagsformen skall kunna förse åtminstone när det gäller fåmansbolagen med något enklare särregler än den nuvarande aktiebolagslagen har, om man vill driva en

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

liten rörelse i aktiebolagsform. Även frågan om konkurrensbegränsningar har aktualitet för småföretagarna — den frågan har delvis berörts i den föregående diskussionen och jag skall inte gå in på den.

Jag vill vidare beröra en annan fråga som jag anser vara mycket viktig, nämligen hur kapital skall kunna anskaffas, när företag växer. Om ett företag befinner sig i stark expansion, uppkommer problemet om anskaffning av kredit, och vid krav på en rimlig fördelning mellan det lånade kapitalet och det egna kapitalet medför expansionen automatiskt ett krav på företagaren att försöka åstadkomma ett ökat eget kapital, vilket inte är så lätt under nuvarande förhållanden.

En viktig synpunkt är slutligen — och det har också framförts i folkparti- och centerpartimotionen — generationsväxlingens betydelse. Där kan arvsbeskattningen spela en betydande roll för rörelsens fortsatta verksamhet.

När allt kommer omkring är det ändå lönsamheten, som i dagens läge är den väsentligaste frågan för småföretagen. Det är primärt för dessa, om de skall kunna leva vidare, att kunna driva en lönsam verksamhet. Det hjälper inte, i varje fall enligt min mening, att som reservanterna gör med tystnad förbigå detta problem. Det är också en fråga som en utredning, som skulle belysa småföretagsamhetens roll i samhället på ett allsidigt sätt, skulle få anledning att särskilt lägga sig vinn om och söka upphjälpa på något sätt. Lönsamhetens otillräcklighet är ett spörsmål, som många människor pinas av i dagens samhälle.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Herr Åkerlund har, tycker jag, på ett utmärkt sätt beskrivit de mindre företagens situation, och jag skall inte upprepa hans synpunkter.

Jag vill tillstyrka utskottets förslag om en allsidig utredning rörande förutsättningarna för de mindre företagen. En sådan utredning borde i första hand inriktas på att kartlägga och ge ökade kunskaper om aktuella förhållanden inom företagen, om deras betydelse i samhällsekonomin. Den skulle säkerligen också vara till nytta såväl för samhällets olika organ som för de näringslivsorganisationer, som verkar på detta område och som vill främja dessa företags utveckling. Om samhället eller organisationerna över huvud taget skall ha möjlighet att sätta in effektiva åtgärder för de mindre företagen, då måste sådana åtgärder också grunda sig på fakta och tillförlitliga kunskaper.

En utredning bör kartlägga sådana förhållanden som företagsformer och äganderättsförhållanden, företagsorganisation och administration, investeringsbehoven inom företagen, investeringsinriktningen, kreditefterfrågan och olika vägar att få denna tillgodosedd, strukturen och strukturförändringarna inom olika branscher, förekomsten av samarbete mellan de mindre företagen och hur ett sådant samarbete kan främjas, försäljningsfrågor, exportmarknaden samt de mindre företagens framtidsutsikter osv. Speciellt med tanke på de mycket snabba förändringar som näringslivet nu genomgår på grund av ökad konkurrens, ökade kostnader, krav på teknisk förnyelse av arbetsmetoderna och nya marknadsförhållanden, tror jag det är angeläget att de mindre företagens möjligheter till anpassning och omställning uppmärksammas. Hur inverkar t. ex. det snabba ekonomiska skeendet och strukturförändringarna inom näringslivet på dessa företags framtidsutsikter?

I ett flertal europeiska länder har en utrednings- och forskningsverksamhet kring företagen och deras situation i samhället ansetts vara angelägen — även ur samhällets synpunkt. Nu har det ju företagits vissa utredningar om företagens situation även här i landet,

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

bl. a. har sådana utförts inom Sveriges hantverks- och industriorganisation. Men det är inte nog. De organisationer som verkar på de mindre företagens område har inte resurser för en sådan allsidig kartläggning. Ett sätt är naturligtvis att staten anslår medel till sådan forskningsverksamhet om de mindre företagens situation. Vid årets riksdag har behandlats ett förslag att kungl. kommerskollegium skulle få ett anslag att fördela mellan de organisationer, som är verksamma på detta område, men förslaget avslogs av riksdagen. Då tycker jag att man i stället bör följa förslaget om en statlig utredning.

Jag vill påminna om företagareföreningsutredningens uttalande om betydelsen av forskning rörande de mindre företagen. Utredningen understryker att det råder brist på faktiska kunskaper om den mindre företagsamhetens struktur och särskilda problem i tekniska och ekonomiska avseenden. Företagareföreningsutredningen anser, att en ökad forsknings- och utredningsverksamhet bör komma till stånd. Detta är motiverat inte minst av det stora antalet sysselsatta inom småföretagen, säger utredningen.

Utredningen, som nyligen har slutfört sitt arbete, är således av den åsikten, att en utrednings- och forskningsverksamhet på detta område är nödvändig.

Herr OTTOSSON (h):

Herr talman! Frågan om förutsättningarna för den mindre industrin har ju, som nämnts här i debatten, framförts vid en rad olika tillfällen, och motionsparet I: 604 och II: 763 är i detta sammanhang ingen nyhet. Men frågorna som behandlats i de nämnda motionerna har fortfarande stor aktualitet, och den tidigare riksdagsbehandlingen av dem har i varje fall inte givit motionärerna anledning att slå sig till ro och upphöra med att hålla frågorna levande.

Vi tycks, i varje fall i stora drag, vara överens om den betydelse som den mindre och medelstora industrin har för vår produktion och vår välståndsutveckling, men vi är inte lika överens om att hjälpa till att ge den det stöd på olika områden, som bl. a. motionärerna påpekat.

Tidigare har bankoutskottets majoritet pekat på att ett flertal av de aktualiserade frågorna var föremål för utredningar och att man ville avvakta resultatet av dessa. I reservationen till bankoutskottets utlåtande nr 57 anser man att frågorna ägnas intresse i sådan utsträckning, att det inte är påkallat att tillsätta en ny utredning.

I floran av utredningar har ett betänkande nu lagts av 1962 års företagareföreningsutredning. Herr Ståhle har berört den utredningen, och jag skall inte närmare gå in på dess betänkande, men jag vill konstatera, att även om företagareföreningarna får möjlighet till ökad verksamhet, så torde detta inte täcka behovet inom de områden där dessa föreningar verkar. Jag tror nämligen att det är orealistiskt att tänka, att så betydligt ökade resurser skulle ställas till företagareföreningarnas disposition, t. ex. ur kredit synpunkt, att detta skulle innebära någon märkbar förändring till det bättre för företagarna.

Jag tror dessutom att företagarna i ett utvecklingsskede bör få möjlighet till ökad självfinansiering. Även här har motionärerna pekat på olika vägar. Detta är i första hand en skattefråga, som jag här inte skall gå in på, men man kanske kan fundera över om inte begreppet vinst för ett företag borde vara lika hederligt som begreppet överskott för ett annat.

Ett skatteproblem som framförts i motionerna och som speciellt drabbar familjeföretagen är skatteproblemet vid generationsväxlingar. Jag har ett konkret exempel på detta från min egen bygd. Ett företag, som i dag har omkring 100 anställda, ägs i andra gene-

Ang. förutsättningarna för den mindre företagsamheten

rationen av två bröder. Den ene brodern är 60 år, den andre nära 70. Den äldre brodern vill nu avveckla sitt engagemang i rörelsen. Man är överens om företagets värde, 2 miljoner kronor, och den äldre brodern är med på att sälja sin del. Den broder som skall köpa för 1 miljon kronor är över 60 år och får alltså stora bekymmer. Han måste låna 1 miljon, och med tanke på hans ålder måste han troligen betala lånet på tio år. För att klara detta måste han ta ut 470 000 i årslön för att klara amorteringen och räntan och dessutom få 37 000 kvar att leva av.

Jag vet inte om det är möjligt att över huvud taget brandskatta företaget på dessa pengar. Under alla förhållanden frågar man sig, om staten gör någon större förtjänst på en sådan skatteinkomst. Jag tror att dessa pengar skulle gjort betydligt större nytta som ett arbetande kapital i företaget, som givit möjligheter till expansion och därmed ökade anställningstillfällen och ökad trygghet för samtliga anställda. Man hade den vägen även givit staten ökade skatteinkomster.

Ett annat problem, som vi har pekat på i motionerna, gäller utbildningen för företagarna. Herr Ståhle har också varit inne på den frågan. Jag tror att det är väsentligt, att den utbildningen intensifieras.

Det har kommit en ny aspekt på detta, som vi kanske inte tidigare uppmärksammat. Det gäller bekymren med marknadsföringen för de mindre och medelstora företagarna. I den utvidgade marknad, som vi redan är inne i och hoppas ytterligare kunna utveckla, har speciellt de medelstora företagen en stor uppgift att fylla. Jag tror att inom dessa företag finns den dolda reserv, som skall hjälpa till att öka vår export och förbättra vår handelsbalans. Det finns redan praktiska resultat som visar, att många produkter, som tillverkas i dag för hemmamarknaden, även kan säljas på den internationella mark-

naden. Men för att klara denna försäljning fordras speciella kunskaper, som den enskilde företagaren i många fall inte besitter.

Jag anser att det allmänna för att främja nyföretagsamheten och stärka den redan befintliga företagsamheten bör väsentligt vidga sina insatser för utbildning inom både blivande och redan etablerade företag. Jag tror det är nödvändigt att snabbt nå effektiva resultat på detta område.

Herr talman, det skulle finnas åtskilligt ytterligare att anföra i denna fråga, men jag skall inte förlänga debatten. Vi har i detta land cirka 30 000 industriföretag. Av dem är 90 procent, eller ungefär 27 000, företag med 50 anställda och därunder. Vi måste alla hjälpas åt att skapa möjligheter och ett näringsvänligt klimat för denna stora grupp, så att den kan klara sig och leva vidare.

Med detta ber jag att få yrka bifall till bankoutskottets utlåtande nr 57.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de därunder framkomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ståhle* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggspension från den allmänna försäkringen

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nejpropositionen.

Då emellertid herr *Åkerlund* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 71.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 59, i anledning av motioner om viss utredning angående säkerhetspolisens register, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggspension från den allmänna försäkringen

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 64, i anledning av väckta motioner om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggspension från den allmänna försäkringen.

Andra lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, I: 354, av herr *Karlsson, Göran*, och II: 435, av herr *Almgren m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om sådana ändringar i lagen om tilläggspension från allmän försäkring och tillämpningsföreskrifterna för denna lag samt av uppbördsförordningen 2 § 3 kap., att man omöjliggjorde för dem som icke

betalt skatt att erhålla denna försäkringsförmån.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motioner, I: 354 och II: 435, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s):

Herr talman! I en motion har jag begärt att riksdagen hos regeringen skall hemställa om en sådan ändring i lagen om tilläggspensionering från allmän försäkring och tillämpningsföreskrifterna till denna samt i uppbördsförordningen, att man omöjliggör för dem som inte betalar skatt att kunna tillgodoräkna sig tilläggspension genom att endast erlægga pensionsavgiften. Bakgrunden till motionen är att en del mindre nogräknade egna företagare satt i system att de kan erhålla samhällets förmåner samtidigt som de undandrar sig skattebetalningen.

I Smålands Folkblad kunde man förra året läsa om enskilda företagare i Jönköping — det förekommer säkert också på andra håll i landet — som enbart genom att betala avgiften till ATP kunde tillgodoräkna sig denna förmån samtidigt som de underlät att betala skatt till stat och kommun. Tidningen lämnade flera exempel. Jag skall återge några.

En företagare redovisade vid 1963 års taxering en inkomst på 11 000 kronor, och för den inkomsten skulle han ha betalat något över 2 000 kronor i skatt. Mannen underlät att betala skatten. Han hade inga utmättningsbara tillgångar. Han erlade endast pensionsavgift med 318 kronor och får på det sättet följaktligen pensionspoäng. Ett annat exempel gäller en enskild företagare, som också undvek att betala skatt och endast erlade ATP-avgiften. Han redovisade en betydligt högre inkomst än han i själva verket hade haft. Han visste följaktligen, när han gjorde upp

Om erläggande av skatt som villkor för erhållande av tilläggspension från den allmänna försäkringen

sin deklaration, att han genom att ta upp för hög inkomst fick högre ATP-poäng. Fastän han sedan inte erlade skatt, kunde han ändå skaffa sig denna förmån. Han visste också med sig att han var så pass sjuk att han om något år skulle förtidspensioneras, vilket också skedde. Dessa och liknande exempel har gjort att vi har velat aktualisera frågan.

Utskottet har avstyrkt motionen men tycks i varje fall dela den olust som vi allesammans känner över att det finns en lucka i lagen. Utskottet anför att det är svårt att komma till rätta med sådana avarter men att man borde göra det genom att effektivisera skatteindrivningen. Hur skall man då nå resultat bl. a. då det gäller en enskild företagare med konsultföretag som, sedan han har haft inkomsterna, skriver över sina tillgångar på sin hustru? Utskottets motivering att tilläggspensioneringen är en avgiftspensionering är naturligtvis riktig. Men vad är det som hindrar att denna avgift blir prioriterad, såsom nu är fallet, utan att skatterna betalas innan pensionspoäng erhålles? ATP ger ju sina medlemmar sådana förmåner som ingen annan försäkring i vårt land och för övrigt inte någon annanstans heiler. Man skall inte glömma bort att i botten på ATP ligger folkpensioneringen. Även avgifterna till denna undandrar sig vederbörande genom att agera på det sätt som jag redovisat.

Talet om att administrativa skäl skulle vara hindrande finner jag inte särskilt väl underbyggt. Visst finns det möjligheter att undanta exempelvis dem som blir sjuka eller på annat sätt har svårt att klara finansieringen.

Jag tror inte att sista ordet i den här frågan kan vara sagt, även om utskottet nu avstyrkt en lagändring. Skälen för att komma till rätta med de påpekade missförhållandena är stora. Jag undrar också om det skall vara nödvändigt att samhället är så serviceinriktat att det

skall fortsätta att genom de lokala skattemyndigheterna göra vederbörande uppmärksam på att han går förlustig pensionsförmånerna, om avgiften till tilläggspensioneringen inte betalas. Jag tycker nog att det är att vara snäll i överkant.

Herr talman! Jag yrkar med detta anförande bifall till motionerna I: 354 och II: 435.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Utskottet har full förståelse för motionärernas reaktion mot att man betalar endast den avgift som ger synbara förmåner, medan man undandrar sig skyldigheten att erlagga sin tribut till staten. Att sådant förekommer är väl troligt. Det har också observerats en tendens att variera inkomsten, så att den visar låga värden vissa år och högre andra år i medvetande om att det kan ge vissa fördelar i pensionshänseende. Det gäller emellertid endast dem som är så att säga frivilligt försäkrade och inte dem som är obligatoriskt försäkrade på grund av anställning. Detta till trots har utskottet inte kunnat ansluta sig till motionärernas förslag om de medel som skall användas för att komma till rätta med de påtalade förhållandena. Det finns ju inte något statsanslag för tilläggspensioneringen — arbetsgivarna betalar avgifterna för sina anställda, och de frivilligt försäkrade får betala sina avgifter själva. Man kan inte skilja mellan annan försäkring och detta system då det gäller rätten att få avgifterna tillgodoräknade. Det förhållandet att den allmänna pensioneringens finansierings-system kan missbrukas och att uppbörden av avgifterna sker i samband med skatteuppbörden kan inte utgöra skäl för att jämväl skatten måste vara betald för att avgift skall tillgodoräknas. Man har inte krav på att ens folkpensionsavgiften måste vara betald för att

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

vederbörande skall få uppbära folkpension när han blir berättigad till sådan. Jag tror inte heller att man skulle kunna uppställa ett sådant. Vi vet nämligen att det av dem som inte betalar denna avgift ingalunda är alla som undandrar sig skyldigheten att betala avgiften eller påförd skatt — många kan helt enkelt inte betala, och det är svårt att fixera en gräns mellan dem som undandrar sig betalningsskyldigheten och dem som av andra orsaker kommer i den situationen, att de inte har medel vare sig till avgiften eller skatten.

Trots att vi alltså samtliga inom utskottet, herr talman, har förståelse för att man måste reagera mot tendenser av det slag som beskrives i motionerna, tycker vi inte att det medel som föreslås i syfte att komma till rätta med dem är ändamålsenligt. Därför avstyrker vi motionerna, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 54, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förköpslag m. m. jämte motioner i ämnet, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, m. m., till den del propositionen ännu icke behandlats av riksdagen, dels motioner om samhälleligt ägande av mark som förutsättning för stadsplanläggning.

Genom en den 31 mars 1967 dagtecknad proposition, nr 90, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och av lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) förköpslag;
- 2) lag angående ändrad lydelse av 2 kap. 57 § och 4 kap. 10 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 3) förordning om ändrad lydelse av 5 § stämpelskatteförordningen den 21 maj 1964 (nr 303).

Kungl. Maj:t hade vidare genom en den 31 mars 1967 dagtecknad proposition, nr 121, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och av lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag angående ändring i lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag,
- 2) lag angående ändring i lagen den 18 juni 1925 (nr 221) om bulvanförhållande i fråga om fast egendom,
- 3) lag om ändring i jordförvärvslagen den 14 maj 1965 (nr 290),
- 4) lag om ändring i gruvlagen den 3 juni 1938 (nr 314).

I anledning av sistnämnda proposition, nr 121, som hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade riksdagen den 25 maj i år

dels beslutat att till höstsessionen med innevarande års riksdag uppskjuta behandlingen av propositionen i vad avsåge de ändringar, som sammanhängde med lagstiftningen om kommunal förköpsrätt, *dels ock* — med förklaring att riksdagen icke för närvarande kunnat taga ställning till propositionen i

dess helhet — för sin del antagit de framlagda lagförslagen med de ändringar däri, som föranletts av att riksdagen icke till prövning kunnat upptaga de delar av förslaget, som vore betingade av lagstiftningen om kommunal förköpsrätt.

I propositionen om förköpsrätt hade föreslagits, att kommun skulle hava förköpsrätt vid försäljning som omfattade sådan mark, som med hänsyn till den framtida utvecklingen behövdes för tätbebyggelse eller därmed sammanhängande anordning. Förslaget innebure att kommunen finge förvärva den egendom, som köpet avsåge, från säljaren på de villkor, som avtalats mellan denne och köparen. Syftet med den föreslagna lagen vore att förbättra kommunernas möjligheter att på ett tidigt stadium förvärva mark som behövdes för samhällsutvecklingen och därigenom åstadkomma en dämpning av prisutvecklingen i fråga om sådan mark.

Om säljare eller köpare bestrede förköpsrätt måste kommunen söka tillstånd till förköpet hos Kungl. Maj:t. Härvid skulle prövas om marken behövdes för tätbebyggelse eller därmed sammanhängande anordningar. Vore så icke fallet, skulle tillstånd vägras. Tillstånd skulle vägras också i vissa andra fall, t. ex. om det med hänsyn till förhållandet mellan säljare och köpare eller till villkoren för eller omständigheterna vid köpet framstode som obilligt att förköp skedde.

I vissa fall skulle förköpsrätt icke få utövas, t. ex. om försäljningen avsåge fastighet med en areal som understeg 3 000 m² och ett taxeringsvärde som vore lägre än 200 000 kronor eller om staten vore säljare eller köpare eller om försäljningen ägde rum mellan nära släktingar.

När förköp skedde kunde köpevillkoren i vissa fall jämkas på talan av kommunen. Kommunen skulle ersätta säljaren för dennes förlust på grund av jämkningen. Så snart förköp fullbordats skulle kommunen ersätta kö-

Ang. kommunal förköpsrätt till mark
paren för dennes utlägg i samband med köpet och för nödvändiga kostnader som han lagt ned på fastigheten.

I fråga om tomträttslagstiftningen innebure propositionen, att minimitiden för avgäldsperioderna i fråga om tomträtt som upplätes för bostadsändamål förkortades från 20 år till 10 år. Syftet med ändringen vore att skapa bättre förutsättningar för det allmänna att tillgodogöra sig värdestegringen på mark.

Den föreslagna lagstiftningen avsåges träda i kraft den 1 januari 1968.

I fråga om kommuns underrättelse-skyldighet hade Kungl. Maj:t i förslaget till förköpslag bland annat förordat,

i 7 §, att kommun, som beslutat att utöva förköpsrätt, skulle underrätta säljare, köpare och i visst fall annan kommun om beslutet samt åläggas att för vederbörande inskrivningsdomare förete bevis om underrättelserna i samband med att förköpsbeslutet anmäldes för anteckning i fastighetsboken,

i 9 §, att kommun, som utövat förköpsrätt, vore skyldig att söka tillstånd till förköpet om säljaren eller köparen bestrede förköpsrätten. För att bestridandet skulle få rättslig verkan erfordrades att detta anmäldes hos inskrivningsdomaren för anteckning i fastighetsboken sist på den inskrivningsdag, som infölle närmast efter en månad från det förköpsrätten utövades,

i 15 §, att kommuns underrättelser enligt 7 § skulle avlämnas på postanstalt inom landet i rekommenderat brev till mottagarens vanliga adress.

I samband med propositionen om förköpsrätt hade utskottet behandlat tio i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 839, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 1046, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*, i vilka motioner yrkats, att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 90 skulle

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

1. besluta, att även statens markförsäljningar skulle omfattas av den kommunala förköpsrätten;

2. besluta, att begreppet ägovidd i 3 § i förköpslagen endast skulle avse markarealen;

3. besluta, att i 7 § förköpslagen skulle införas en formulering av innebörd, att säljaren och köparen i samband med underrättelsen om kommunens beslut att utöva förköpsrätt erinrades om deras bestridanderätt enligt 9 §;

4. besluta de ändringar i förköpslagstiftningen, som föranleddes av de i motionerna anförda synpunkterna rörande 9 §, 13 § och 15 §;

II. de likalydande motionerna I: 840, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 1043, av herr *Bohman m. fl.*, i vilka motioner föreslagits, att riksdagen skulle avslå det i Kungl. Maj:ts proposition nr 90 framlagda förslaget till förköpslag;

III. de likalydande motionerna I: 841, av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.*, och II: 1044, av herr *Grebäck m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen, därest den skulle bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 90, måtte besluta, att lantbruksnämnd skulle yttra sig över varje kommunalt markförvärv; samt

IV. de likalydande motionerna I: 842, av herr *Werner*, och II: 1045, av herr *Nilsson i Gävle m. fl.*; samt

V. de likalydande motionerna I: 862, av herr *Pettersson, Arne*, och herr *Augustsson*, samt II: 1067, av herrar *Henrikson* och *Svenning*.

Utöver nyssnämnda motioner hade utskottet behandlat två fristående motioner, nämligen I: 236, av herr *Werner*, och II: 304, av herr *Nilsson i Gävle, m. fl.*

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen måtte avslå yrkandet i motionerna I: 840 och II: 1043 om avslag på propositionen nr 90 såvitt avsåge förköpslagen;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 839 och II: 1046, såvitt däri

yrkats ändring i det genom propositionen nr 90 framlagda förslaget om förköpsrätt beträffande 3 § första stycket 2. i fråga om statens markförsäljningar, måtte antaga lagförslaget i denna del;

C. att riksdagen med avslag på motionerna I: 842 och II: 1045, såvitt däri yrkats ändring i det genom propositionen nr 90 framlagda förslaget om förköpsrätt beträffande 5 § i fråga om förköpsrättens innebörd, måtte antaga lagförslaget i denna del;

D. att riksdagen i anledning av motionerna I: 839 och II: 1046 för sin del måtte antaga i fråga om kommuns underrättelseskyldighet Kungl. Maj:ts förslag i 7, 9 och 15 §§ i förköpslagen med den ändringen, att paragraferna erhöles i utlåtandet angiven lydelse;

E. att riksdagen måtte antaga de genom propositionen nr 90 om förköpsrätt framlagda lagförslagen i övrigt;

F. att riksdagen i anledning av motionerna I: 839 och II: 1046 måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anført beträffande förfarandet hos inskrivningsdomaren vid kontroll av fastighetens areal;

G. att motionerna I: 862 och II: 1067 med yrkande om utredning rörande markprisutvecklingen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

H. att följande motioner, nämligen

a) I: 236 och II: 304,

b) I: 839 och II: 1046,

c) I: 841 och II: 1044 samt

d) I: 842 och II: 1045,

i den mån de ej kunde anses besvare genom vad utskottet i utlåtandet anført och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

I. att riksdagen måtte antaga de genom propositionen nr 121 framlagda lagförslagen, i vad de sammanhänge med lagstiftningen om kommunal förköpsrätt.

De av utskottet föreslagna ändringarna i Kungl. Maj:ts förslag till förköpslag inneburo bland annat,

beträffande 7 §, att underrättelser om kommuns beslut ofördröjligen skulle av inskrivningsdomaren delgivas säljare och köpare samt att inskrivningsdomaren skulle åläggas att i fastighetsboken anteckna dagen för delgivningen, när sådan skett,

beträffande 9 §, att bestridande av förköpsrätt skulle anmälas hos inskrivningsdomaren för anteckning i fastighetsboken sist på den inskrivningsdag, som infölle närmast efter en månad från det delgivning skett,

beträffande 15 §,

att de bestämmelser, som funnes i rättegångsbalken beträffande delgivning av stämning i tvistemål, skulle i tillämpliga delar gälla också vid delgivning av kommuns beslut om förköp samt

att i det fall kommun gjort anmälan om att utöva förköpsrätt till flera inskrivningsdomare, tidsfristen för bestridandet skulle räknas från den dag delgivning sist skett.

Reservationer hade avgivits

I. beträffande A i utskottets hemställen,

av herr *Lidgard* (h) och herr *Bengtson* i Solna (h), vilka ansett, att utskottet bort på anförda skäl hemställa,

a) att riksdagen i anledning av motionerna I: 840 och II: 1043 måtte avslå dels propositionen nr 90, utom beträffande de föreslagna ändringarna i fråga om avgäldsperioderna för tomträtt, dels ock propositionen nr 121 såvitt nu vore i fråga,

b) att följande motioner, nämligen

1. I: 236 och II: 304,
2. I: 839 och II: 1046,
3. I: 841 och II: 1044,
4. I: 842 och II: 1045 samt
5. I: 862 och II: 1067,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. beträffande B i utskottets hemställen

av herrar *Alexanderson* (fp), *Ernulf* (fp), *Fälldin* (cp), *Grebäck* (cp) och

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

From (fp), vilka ansett, att utskottets utlåtande vid § 3 första stycket 2. i fråga om statens markförsäljningar bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen för sin del, med bifall till motionerna I: 839 och II: 1046, måtte antaga det genom propositionen nr 90 framlagda lagförslaget med den ändringen, att 3 § första stycket 2. utginge ur lagtexten och att den därpå följande punktnummeringen i anledning härav ändrades;

III. beträffande D i utskottets hemställen,

av herrar *Svante Kristiansson* (s), *Knut Johansson* (s), *Ekström* i Iggesund (s) och *Hammarberg* (s), vilka ansett, att utskottets utlåtande vid 15 § (tillika 7 och 9 §§) i fråga om kommuns underrättelseskyldighet bort ha den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under D hemställa, att riksdagen med avslag å motionerna I: 839 och II: 1046, såvitt nu vore i fråga, för sin del måtte antaga det genom propositionen nr 90 framlagda förslaget till förköpslag såvitt gällde 7, 9 och 15 §§;

IV. beträffande G i utskottets hemställen,

av herr *Svenning* (s), som dock ej antytt sin mening.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Det ärende som nu skall behandlas ingår i problemkomplexet om kommunernas markpolitik och går tillbaka på en utredning av markvärdekommittén. Det föreslagna nya institutet kommunal förköpsrätt är avsett att vid sidan av expropriationsmöjligheten kunna användas av kommunerna vid anskaffning av mark för framtida expansion, bostadsbebyggelse, sanering m. m. Fördelen med institutet är att det i tillämpningen är snabbt och billigt och att kommunen, när den beslutar att använda sig av förköp, har möjlighet att klart bedöma pris och

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

villkor. Kommunen kan emellertid inte som vid expropriation ta initiativ till förvärv av en fastighet på denna väg utan måste vänta på att ägaren är beredd att frivilligt avhända sig fastigheten.

Jag har den uppfattningen att det föreslagna nya institutet blir ett värdefullt instrument för kommunerna att på lång sikt skaffa sig en god markberedskap, men det är knappast att vänta att frekvensen av förköp kommer att bli mycket stor och att någon snabb effekt i fråga om kommunernas markinnehav härigenom kommer att inträda.

I princip innebär institutet en rätt för kommunen att vid frivillig försäljning träda i köparens ställe. I normala fall är väl säljarens intresse tillgodosett oavsett vem som blir köpare, bara denne fullgör sina skyldigheter. I vissa fall kan dock saken ligga så till att säljaren har ett intresse av vem som blir den nye ägaren, t. ex. om han sålt till en nära anhörig eller eljest vill tillgodose en viss framtida användning av egendomen. För köparens del innebär däremot ett utövande av förköpsrätten alltid ett starkt ingrepp i hans planer och intressen. Å andra sidan blir han inte försatt i annat läge än han var omedelbart före köpet. Men bara en tids ovisselhet kan vara mycket besvärande; andra alternativ kan gå honom ur händerna etc. Av dessa skäl måste den kommunala förköpsrätten förses med vissa inskränkningar och en opartisk prövning kunna ske, huruvida förutsättningarna för dess utövande föreligger. I detta avseende har meningsmötningar gjort sig gällande under förarbetena för den nya lagen.

Markvärdekommittén föreslog i princip att kommunens förköpsrätt skulle begränsas endast genom de allmänna reglerna om den kommunala kompetensen. Det skulle alltså ankomma på de kommunala organen att i första hand själva avgöra, om ett sådant behov föreligger att förköp är motiverat. Köpare och säljare eller annan som

har annan uppfattning skulle sålunda vara hänvisad att genom kommunalbesvär överklaga kommunens beslut hos länsstyrelsen.

Mittenpartiernas reservanter i kommittén yrkade att bara sådana skäl som kan motivera expropriation eller inlösen enligt byggnadslagen skulle kunna föranleda förköp och att en prövning av opartisk myndighet skulle kunna ske av att förutsättningarna föreligger i det enskilda fallet.

Denna principfråga har sedan varit föremål för stort intresse, dels under remissbehandlingen och dels i den allmänna politiska debatten. Det är nu med stor tillfredsställelse som vi i folkpartiet och centerpartiet har kunnat konstatera att departementschefen vid propositionens utarbetande tagit hänsyn till våra synpunkter och lagt om det av kommittén föreslagna systemet och därvid i huvudsak tillgodosett intresset av en klarare avgränsning av förköpsrätten och möjligheten till en prövning av utomstående myndighet. Det föreslås nämligen att om köpare eller säljare anmäler bestridande skall kommunen till Kungl. Maj:t hänskjuta prövningen av förutsättningarna i vissa avseenden.

En annan stor förbättring, som genomförts i propositionen, är att de minsta fastigheterna, i praktiken framför allt normala en- och tvåfamiljsfastigheter, undantagits från tillämpningsområdet. Därigenom underlättas avsevärt affärer varigenom personer köper en fastighet att användas till egen bostad och undvikes en mycket omfattande pappersexercis.

Jag skall härefter ingå på vissa detaljer i lagen där vi inte kan biträda propositionens förslag.

Först gäller det frågan om sådana fall, då en statlig myndighet säljer en fastighet till enskild köpare, skall undantagas från kommunal förköpsrätt. Det är väl tämligen självklart och oomstritt att statens förvärv av fastigheter inte skall vara föremål för kommunal

förköpsrätt. Annorlunda ligger det ju till då staten säljer fastigheter. Enda skälet att dessa fall undantas skulle väl vara att de statliga myndigheterna kan antagas i första hand beakta kommunens markbehov och sålunda, innan de säljer till enskild person, erbjuda kommunen att köpa. Enligt den erfarenhet man på olika håll ute i landet haft i sådana frågor kan man emellertid inte lita på att så sker i alla fall. Vi har därför funnit det naturligt att undantaget för statliga markförsäljningar utgår ur lagen. Detta är också innebörden i den vid utlåandet fogade reservationen II av mittenpartiernas utskottsledamöter, och till denna reservation får jag sålunda yrka bifall.

I detta sammanhang vill jag också säga några ord om en fråga, beträffande vilken utskottet tillstyrkt en motion från mittenpartierna. Det gäller här själva förfarandet vid utövandet av förköpsrätten. Sedan kommunen fått kännedom om en viss försäljning, har den tre månader på sig att besluta om utövande av förköpsrätten och att anmäla detta beslut till inskrivningsdomaren. I samband därmed skall kommunen underrätta köpare och säljare om beslutet och till inskrivningsdomaren lämna bevis härom. Som sådant bevis skall emellertid enligt särskild föreskrift i 15 § godtas bevis om avsändande av rekommenderat brev under mottagarens vanliga adress. Det är den sista föreskriften som vi anser otillfredsställande från både de enskilda intressenternas och kommunens synpunkt. För köpare och säljare innebär denna ordning att stor risk föreligger att meddelandet inte kommer till vederbörandes kännedom i tid. Man har nämligen sedan bara en månad från inskrivningsdagen att anmäla bestridande och därigenom åstadkomma att förköpsrätten måste underställas Kungl. Maj:ts prövning.

En månad är en kort tid, och vederbörande kan ha varit tillfälligt bortrest eller av annat skäl inte ha fått brevet.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

En verklig delgivning är därför här motiverad. För att inte kommunens tidsfrist skall riskera att överskridas, föreslår vi att bestyret med delgivning en överföres på inskrivningsdomaren. För kommunens del innebär detta naturligtvis från rent praktisk synpunkt en viss lättnad, men det väsentliga är att kommunen därigenom befrias från risken att gå förlustig inköpsrätten om underrättelseskyldigheten inte fullgjorts på rätt sätt.

Det låter ju i och för sig enkelt att avsända ett rekommenderat brev under mottagarens vanliga adress, men det kan i många fall innebära rätt besvärliga problem och stora risker för att något förbises. Om säljarna är flera, t. ex. arvingar efter tidigare ägare, skall alla underrättas, och deras adresser är kanske inte alltid så lätta att få fram. Det kan också hända att köparens eller säljarens adress ändrats efter tidpunkten för köpet. En sådan ändring av adressen kan lätt förbises, och svårighet kan kanske uppstå att få reda på den nya adressen.

Enligt propositionsförslaget måste inskrivningsdomaren ingå i prövning av frågan om meddelanden blivit avsända till rätta adresser. Om så inte befinnes vara förhållandet kan förköpsrätten, om fristen är utgången, gå om intet. Det är därför även ur kommunal synpunkt ett starkt intresse att delgivningen anförtros inskrivningsdomaren. Särskilda regler föreslås för att underlätta och möjliggöra delgivning i sådana fall då mottagarna är svårantärfbara. Någon allvarligare försening av ärendets slutliga avgörande bör därför inte inträda som följd av ändringsförslaget.

Som jag redan nämnt har utskottsmajoriteten godtagit motionsförslaget, och utskottet har utarbetat en lagtext, som under hand underställts lagrådet och godtagits.

Med hänvisning till det anförda får jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan utom i det avseende

Ang. kommunal förköpsrätt till mark
där jag tidigare yrkat bifall till reservation II.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Syftet med det föreliggande förslaget till förköpslag har nu utförligt behandlats av herr Alexander-son. Jag kan väl därför nöja mig med att konstatera att de många trycksidornas och de långa talens korta mening i huvudsak ser ut på det sättet att man säger sig vilja dels förbättra kommunernas möjligheter att förvärva mark som behövs för samhällsutvecklingen, dels — detta delvis som en följd av det förra önskemålet — åstadkomma en dämpning av prisutvecklingen i fråga om sådan mark.

Är detta som justitieministern har presenterat i sin proposition i princip något nytt? Är det något sedan länge känt behov hos kommunerna som han föreslår att vi skall tillgodose? Eller är det kanske bara en politisk-taktisk konstruktion som regeringen har gjort för att visa upp och övertyga folk att man inte glömt bort partiprogrammets socialiseringsprincip?

Nej, nytt är det förvisso inte. Går man tillbaka till det förslag som 1949 lades fram om vissa ändringar i expropriationslagen, finner man både motiv och argumenteringar som är praktiskt taget identiska med dem som förekommer i den här aktuella förköpslagen. Om kommunerna har känt något behov på detta område, är det knappast lagstiftningsbehovet som har varit det akuta, utan snarare behovet av medel att investera i fastighetsförvärv i den takt och i den utsträckning som gällande lagstiftning verkligen skulle ha medgett, om den utnyttjats på ett effektivt sätt.

Man talar både i propositionen och i utskottsutlåtandet om framsynt markpolitik, som om den föreslagna förköpslagen i och för sig skulle utgöra inledningen till en ny era på detta område.

Det är verkligen att göra förköpslagens upphovsmän en alltför stor ära.

Innan jag går in på att försöka visa hur effektiv gällande lagstiftning i själva verket är, vill jag erinra om en sak. Redan 1949 slog både justitieminister och lagutskott fast att det alldeles övervägande antalet kommunala fastighetsförvärv i framtiden skulle, trots de ändrade expropriationsbestämmelserna, komma att ske i frivilliga former som helt vanliga köpare och säljare av fastigheter. Det finns ingenting i utvecklingen efter 1949 som har kommit denna prognos på skam, och dagens justitieminister och lagutskott är fortfarande överens om att de frivilliga köpeavtalen kommer att dominera kommunernas framtida fastighetsaffärer. Jag tycker att det är viktigt att slå fast detta för att få tillfälle att konstatera att det är en lagstiftning för undantagsfallen som vi håller på med. Om riksdagen godtar lagförslaget, skall vi därför inte bli förvånade om förköpslagen på sin höjd kommer att tillämpas på något hundratal fall om året, kanske ännu färre.

Men, som sagt, låt mig ett ögonblick stanna inför gällande lagstiftning och se vad den har att erbjuda kommunerna.

Kommunernas nuvarande möjligheter till tvångsförvärv av fastigheter finns dels i expropriationslagen, dels i huvudsak i byggnadslagen. Den i sammanhanget mest intressanta delen av expropriationslagen är punkt 16 i 1 §, som tillkom 1949. Det heter där att fastighet får tas i anspråk genom expropriation, om det behövs för att säkerställa att mark på skäligen villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar eller för att eljest i kommuns ägo överföra mark som inte är tätbebyggd för upplåtelse med tomträtt.

Jag skall bespara kammarens ledamöter en fullständig genomgång av motiven, men jag har redan sagt att för punkt 16 framfördes argument som är

identiska med vad som sägs i förarbetena till den nu föreslagna förköpslagen. Både i departementschefsuttalandet 1949 och i utskottsutlåtandet möter vi sådana motiv som expropriationsrättens betydelse när det gäller att ge kommunerna ökade möjligheter att bedriva en aktiv bostadspolitik och genomföra den allmänna planeringen av sin tätbebyggelse. På flera ställen återkommer man till expropriationsrättens prisbrytande effekt. Låt mig citera ett stycke ur lagutskottets utlåtande. Där står: »Departementschefens uttalanden till statsrådsprotokollet giva vid handen att genom den föreslagna nya expropriationsgrunden 'säkerställande att mark på skäligen villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar', avses att — genom att kommun erhåller möjlighet att ingripa — garanti skall skapas för att inom kommunen belägen, icke tätbyggd mark, i erforderlig utsträckning och så välbelägen som möjligt, är till överkomliga priser tillgänglig för bostadsändamål, för näringslivets behov och för de anordningar i övrigt, som en välordnad tätbebyggelse kräver.»

Så långt utskottet, och jag kan också låta dåvarande justitieministern bidra med ett besked om vad som hör till en välordnad bebyggelse, till en planmässig utveckling av en kommun över huvud taget. Det är — förutom bostäder — »lokaler för näringsverksamhet av olika slag (industri, hantverk, handel och annan ekonomisk verksamhet, fria yrken, nöjesliv osv.) och upplåtande av områden som erfordras för bostädernas och lokalernas praktiska utnyttjande (trafikleder, torg, fritidsområden osv.)».

Mot bakgrunden av vad jag nu citerat skulle jag vilja fråga: Vad kan man önska ytterligare av bestämmelser för att främja kommunernas aktiva markpolitik? I gällande lagstiftning har vi ju hela den arsenal som behövs. Nåja, någon skillnad bör det naturligtvis finnas i detta sammanhang mellan expropriationslagstiftningen och den före-

slagna förköpslagen. I propositionen försöker justitieministern göra det bästa av situationen. Har jag förstått propositionen rätt, menar justitieministern att en betydelsefull skillnad mellan expropriationslagstiftningen och förköpslagen är den grad av aktualitet i det kommunala markbehovet som krävs för att den ena eller den andra lagen skall kunna tillämpas.

Medan enligt justitieministern expropriationslagen är avsedd att tillgodose ett någorlunda aktuellt markbehov, skulle förköpsrätten inte i nämnvärd mån besvärmas av ett sådant krav. Visserligen måste det för förköp krävas en bevisning om att marken med hänsyn till belägenhet och kommunens utveckling kan antas behövas för tätbebyggelse, men anspråken på en sådan bevisning får inte sättas alltför högt, dvs. aktualitetskravet är mindre än vid expropriation.

Hur är det nu med aktualitetskravet i expropriationslagstiftningen? 1949 var det en av de stora debattfrågorna, och går man tillbaka till äldre handlingar, kan man knappt dela justitieministerns uppfattning att skillnaden mellan expropriationslagen och den föreslagna förköpslagen är så oerhört betydande. Det är visserligen riktigt att den offentliga utredning som låg till grund för ändringarna i expropriationslagen hade tänkt sig ett annat och ännu mera uppluckrat aktualitetskrav än det som riksdagen till slut synes ha stannat för. Även på den punkten kan ett kort citat kanske ge bättre besked än en utläggning av texten.

Hos lagutskottet hette det den gången att utskottet fäst särskilt avseende vid att ett av de syftemål som förslaget avsåg att tillgodose var att den för tätbebyggelse avsedda marken skall kunna tillhandahållas till skäligen priser. Den av tätortens utveckling föranledda prisstegringen, sade utskottet, torde i allmänhet börja uppkomma redan innan plan uppgöres för ett område. Åtgärderna i syfte att motverka prissteg-

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

ringen måste därför vidtas på ett tidigt stadium och helst innan någon prisstegring alls inträtt.

Utskottets slutsats blev också att det måste vara möjligt att tillgripa expropriation ej obetydlig tid innan marken skall exploateras. Så var det alltså med den saken. Det är klart att det rent språkligt finns en viss skillnad mellan 1949 års lagutskotts »icke obetydlig tid innan» och justitieministerns »i mycket god tid innan». Men syftet med formuleringarna är enahanda. Även justitieministern vill ha en lagstiftning som fungerar, innan några mera betydande prisstegringstendenser med anledning av tätbebyggelse slagit igenom.

Nu har det anförts som en invändning mot expropriationsinstitutet att det är kostsamt, att det är omständligt och att det är tidsödande. I normalfallet skulle det kanske ha varit tillräckligt för att motivera ett avslag att hänvisa till att en expropriationsutredning pågår och att det i dess uppgifter ingår att överse expropriationslagen i belysning av erfarenheterna under de år som har förflutit sedan 1949 års lagändring. Så länge utredning pågår bör man knappast lagstifta om ett rättsinstitut som till sin natur ligger så nära utredningsarbetet att det nästan föregriper utredningen. Det är ju en allmänt vedertagen princip här i riksdagen, har jag lärt mig, att man inte bör handla på det sättet. Men jag skall för mitt avslagsyrkande inte nöja mig med att enbart hänvisa till pågående utredningar. Det finns nämligen en annan kanske mycket viktigare princip som gäller vårt demokratiska samhällssystem. Låt mig göra något som numera tycks vara en smula gammalmodigt, nämligen citera den grundläggande rättighetskatalogen i vår grundlag, där det står på följande sätt: »Konungen» — dvs. staten — »bör ingen avhända eller avhända låta något gods, löst eller fast, utan rannsaking och dom, i den ordning, Sveriges lag och laga stadgar föreskriva.» Vad är väl förköp och expropriation annat än

ingrepp i den enskildes grundläggande rättigheter? Framstår det som alldeles orimligt att sådana ingrepp — om vilka vi alla är överens att de kan vara motiverade — görs med all den omsorg och med allt det hänsynstagande till den enskilde som vårt rättssystem kan erbjuda? Skall ingrepp göras i den enskilda äganderätten och i den avtalsfrihet som vårt samhälle erkänner, bör det ske under sådana former att den enskilde känner trygghet för sina rättigheter. Från sådana principiella utgångspunkter kan möjligen expropriationslagstiftningen accepteras men inte den föreslagna förköpslagen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den reservation som herr Bengtson i Solna och jag har avgivit i ärendet och som innebär ett avstyrkande av förslaget om förköpslag men i övrigt ett tillstyrkande av förslagen i propositionen såvitt gäller avgäldsperioder i fråga om tomt-rätt.

Herr **JOHANSSON, KNUT**, (s):

Herr talman! Som utskottets ordförande redan har meddelat har utskottet på två punkter stannat vid olika meningar, där utskottsordföranden och mittenpartirepresentanterna i ett avseende representerar utskottet och i ett annat avgivit en reservation. Så är fallet också med den socialdemokratiska gruppen i utskottet.

Innan jag går in på de två frågorna, vill jag med några ord beröra vad herr Lidgard här har anfört och vad som för övrigt framgår av högerreservationen.

Invändningarna från högerhåll gentemot lagen om förköpsrätt följer ju två linjer. Man anser dels att de kommunala initiativen och resurserna främst bör inriktas på planläggningsarbetet genom utnyttjandet av det kommunala markmonopolet och även genom utnyttjandet av byggnadslagen och av expropriationslagens regler om tvångsförvärv — någon ytterligare lagstiftning skulle därför inte behövas enligt reser-

vanterna — och dels att lagen innebär ett oacceptabelt ingrepp i avtalsfriheten och i äganderätten.

En argumentering emot dessa resonemang kan läggas upp efter följande tre linjer. För det första kan man peka på möjligheterna att genom utnyttjande av förköpslagen och lagar om tvångsförvärv åstadkomma en press nedåt på markvärdestegringen, förutsatt givetvis att kommunerna till fullo utnyttjar de möjligheter dessa lagar ger. För det andra är det uppenbart att ett planmonopol endast blir effektivt om kommunerna själva äger de markområden som skall bebyggas. Ligger områdena i händerna på privata intressenter får kommunerna svårt att hävda sitt planmonopol. Det tredje argumentet, som man enligt min mening bör trycka ganska hårt på, är att vi alla eftersträvar en effektivare konkurrens inom byggsektorn i syfte att uppnå en press nedåt på produktionskostnaderna och därmed ytterst på boendekostnaderna. I den utsträckning byggföretagen då själva äger mark sättes konkurrensen ur spel. Kommunerna kan visserligen hävda sitt planmonopol, men de kan inte bestämma vem som skall bygga på marken.

Företag som äger marken behöver inte konkurrera med något anbudsförfarande, och bostadskonsumenter har sålunda i dessa fall inga garantier för att man har byggt så billigt som möjligt. För att undvika att bl. a. sådana här saker skall inträffa måste kommunernas möjlighet att behärska marken och markutnyttjandet inom sina egna gränser mycket snart ökas. Den bästa garantin för att byggandet sker i effektiv konkurrens måste således vara kommunal äganderätt till marken. Av det skälet bör även förköpsrätten bifallas.

Av de två övriga frågor som här diskuteras gäller den ena statens markförsäljning, där utskottets ordförande har motiverat sitt ställningstagande i en reservation. Jag skulle kunna förstå hans synpunkter om det inte fanns något reglerat förhållande mellan stat och

Ang. kommunal förköpsrätt till mark kommun. Som alla emellertid vet har riksdagen så sent som i våras behandlat denna fråga. Jag erinrar om vad utskottet har anfört i sin skrivning under denna punkt, nämligen att vid riksdagsbehandlingen år 1963 fastställdes en praxis vid statlig marköverlåtelse. Den innebär att kommunerna erhåller förtursrätt i förhållande till andra köpare. Vidare uttalades att prissättning skulle ske under hänsynstagande till de bostadspolitiska målsättningarna. Det är i den riktningen som riksdagen i år har vidtagit åtgärder genom sitt beslut att medge Kungl. Maj:t att tills vidare inom vissa värdegränser sälja mark som tillhör staten eller allmänna arvsfonden. Det beslutet innebär dessutom att Kungl. Maj:t, utan riksdagens hörande, kan sälja mark som ägs av staten till kommun för samhällsbyggnadsändamål. Jag tror att riksdagens beslut i detta avseende innebär att kommunernas intressen är mycket väl tillgodosedda. I motsats till reservanterna hävdar utskottet att riksdagsbeslutet utgör den garanti som kommunerna i detta avseende behöver. Statsmakternas intresse för att i samarbete med kommunerna lösa frågan om kommunernas markbehov torde därmed också vara klart manifesterat.

Jag yrkar på den punkten bifall till utskottets hemställan.

Beträffande den andra frågan, om underrättelseskyldighet, är ju skillnaden mellan den reservation som de socialdemokratiska ledamöterna avgivit och utskottets skrivning den, att utskottet gått ifrån propositionen och i stället föreslagit delgivning.

Först vill jag nämna att endast fyra av de socialdemokratiska utskottsledamöterna finns med på reservationen. På grund av kommunikationssvårigheter kunde de fyra andra inte infinna sig till utskottssammanträdet och har därför inte undertecknat reservationen. Samtliga åtta socialdemokrater i utskottet står emellertid bakom den. Om normala förhållanden varit rådande är det

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

ju tänkbart att med lottens hjälp de som nu är reservanter hade svarat för utskottet och utskottsmajoriteten sålunda blivit reservanter.

Skillnaden mellan de här två förslagen är väl den, att utskottet anser att rättssäkerheten inte är tillräckligt väl tillgodosedd endast genom underrättelse i form av rekommenderat brev till köpare och säljare. Jag vill erinra om vad departementschefen i propositionen har sagt på den punkten, nämligen att delgivning inte torde vara nödvändig ur rättssäkerhetssynpunkt, eftersom säljare och köpare i de här avsedda situationerna är inställda på och sålunda väl känner till, att en underrättelse från kommunen kan komma att tillställas vederbörande inom en viss angiven tidsfrist.

Om utskottets farhågor på den punkten hade varit berättigade, skulle med all säkerhet lagrådet ha gjort invändningar, eftersom rådet alltid fäster den allra största vikt vid rättssäkerhetsfrågor. Man har emellertid från lagrådets sida i detta avsnitt icke riktat någon som helst anmärkning mot förslaget.

Problemet med delgivningen ligger ju däri — och det är ju likartat med det förhållande som utskottets ordförande här tidigare anförde som skäl för delgivning — att det kan vara förenat med svårigheter att få tag på vederbörandes adresser, framför allt i de fall då köpare eller säljare är flera juridiska personer. Ja, men kan man inte få tag på adresserna för underrättelse, kan man inte heller få tag på dem för delgivning.

Det finns däremot ett annat problem vid delgivning. Vederbörande kan av något skäl vara borta så länge, att dröjsmålet innebär mycket stora svårigheter för kommunen, därest kommunen önskar att så snabbt som möjligt få träda i köparens ställe.

Med dessa motiveringar, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation III beträffande punkten D i utskottets hemställan.

Herr ALEXANDERSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till vad herr Johansson sade angående de tvistiga punkterna i lagen vill jag nämna några saker.

Beträffande statens försäljning av mark har jag bara att replikera, att om det nu är så väl beställt att statliga myndigheter alltid frågar kommunerna om de har behov av denna mark, då behövs ju inte något undantag. Då skulle lagen fungera lika bra ändå. Men erfarenheten visar att det kanske klickar en eller annan gång.

Beträffande delgivningsfrågan vill jag belysa de mycket pinsamma situationer som kan uppkomma. Man undantog de minsta egnahemmen från förköpslagen, men lagen kan ändå bli tillämplig på bostadsfastigheter. Det kan finnas sådana som har större areal än 3 000 kvadratmeter och sådana som har högre taxeringsvärde än 200 000 kronor. Det är ganska vanligt att man i samband med försäljning av en bostadsfastighet tillförsäkrar sig en lägenhet annanstans. Om i ett sådant fall, som jag befarar, det skickas ett meddelande som inte kommer vederbörande till handa, uppstår en mycket otrevlig situation. Vederbörande kommer att stå där utan bostad, när kommunen har gjort sin förköpsrätt gällande, om han inte fått del av beslutet i sådan tid, att han har kunnat påkalla en prövning av den behöriga myndigheten.

Herr LIDGARD (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Knut Johansson påminner mig om den medeltida kyrkofader om vilken det sades, att han trodde därför att det var absurt. Herr Johansson har talat för ett kommunalt monopol men samtidigt förklarat sig hoppas på en vidgad konkurrens. Detta går inte ihop.

I sitt inlägg tog herr Johansson upp en del funderingar angående förköpslagens prisdämpande effekt. Jag försökte i mitt första anförande klargöra

att detta resonemang var aktuellt också för fäderna till 1949 års expropriationslagstiftning. Med den lagstiftning man då införde åsyftade man verkligen att uppnå ett prisdämpande resultat. Jag tror fortfarande att om man på kommunalt håll på ett effektivt och framtynt sätt utnyttjade expropriationslagens bestämmelser skulle man nå precis det syfte som herr Knut Johansson ville nå genom förköpslagen. Vi behöver ingen ny lagstiftning för att komma fram till detta resultat.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande herr Alexandersons erinran att det kan tänkas klicka en eller annan gång med de regler som riksdagen så sent som i år har antagit, vill jag säga att det verkligen är svårt att med bestämdhet kunna uttala sig om detta, då den regeln ännu inte kommit i praktisk tillämpning i någon nämnvärd utsträckning. Vår uppfattning är att vad man beslutat uppfyller vad som i övrigt eftersträvats beträffande förköpsrätten, och av det skälet kan staten undantas från denna bestämmelse. Skulle det visa sig att så inte är fallet, får man väl — i likhet med vad som har skett tidigare — göra de kompletteringar som är nödvändiga. Om så erfordras återstår emellertid att se.

Herr Lidgard påstod att mina uppfattningar beträffande dels det kommunala markmonopolet och dels en bättre konkurrens mellan företagen inte går ihop, men det gör de visst. Planmonopolet innebär ju att kommunen har monopol på planeringen, oavsett vem som äger marken. Det är alldeles klart att om marken är i privat ägo, så är det kommunen som planerar, men det är markägaren som projekterar och bygger, och vad finns det för konkurrens då? Det är endast när kommunen äger marken, planerar och ställer mark till förfogande för olika kategorier av

Ang. kommunal förköpsrätt till mark byggare och projektörer som man kan tala om konkurrens.

Herr ALEXANDERSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! I min replik efterlyste jag behovet och motiven för undantagande av staten. Jag har fortfarande inte fått något besked.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Jag är en av de fyra socialdemokrater som på grund av kommunikationstekniska besvärligheter inte hade tillfälle att närvara vid justeringen. Vi har emellertid varit närvarande när beslutet fattades i frågan, och vi ställer oss bakom den reservation som herr Knut Johansson har yrkat bifall till. Jag instämmer i det yrkandet.

Frågan om hur man skall komma till rätta med markprisstegringen har varit föremål för många utredningar under årens lopp. Hittills har man inte lyckats bemästra problemen, även om många teoretiskt fina lösningar har sett dagens ljus, lösningar som väl har haft det felet att de inte varit realistiskt uppbyggda. Jag tror inte heller att det finns någon metod som gör det möjligt att med enbart en enda lag komma till rätta med problemet, utan det måste vara flera samverkande faktorer för att man skall kunna nå resultat i det avseendet.

De förslag som 1963 års markvärdekommitté lade fram och som nu kommit till riksdagen i form av regeringspropositioner — jag tänker på dels förköpslagen som vi nu behandlar, dels förslaget om en ny realisationsvinstbeskattning som nu ligger i bevillningsutskottet — har haft det goda med sig att det denna höst förekommit större utbud av mark än någonsin tidigare och att det samtidigt blivit en press nedåt på priserna. Den dämpande effekt som markvärdekommittén avsåg har således uppnåtts.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

Det är väl ingen tvekan om att samhället måste skaffa sig bättre redskap i kampen mot markvärdestegringen. Det har förekommit många stötande exempel på hur enskilda gjort stora vinster på grund av en tätorts expansion. De exempel som markvärdekommittén visade skulle kunna mångfaldigas. Det är inte bara frågan om att ett stort åkeri i Stockholm har gjort jättevinst på markförsäljning eller vad som skedde i Nacka, där en känd finansman, samtidigt som han förhandlade med kommunen, gick bakom dennas rygg och med stor förtjänst sålde ett markinnehav i den kommunen till ett privat företag. Det finns också andra företeelser. Jag vill t. ex. vitsorda vad herr Knut Johansson sade, nämligen att byggföretag har köpt upp mark för att sedan erbjuda kommuner marken under villkor att just detta byggföretag skulle få planera och bygga en stor del av de bostäder och serviceanläggningar som skulle förekomma på det området. Jag tycker att det finns alla skäl att uppmärksamma dessa tendenser och att man åstadkommer förslag som försöker komma till rätta med sådana avarter.

Sedan mitten av 1950-talet har markpriserna stigit snabbt i höjden beroende just på tätorternas expansion och samhällsutvecklingen. Detta återspeglas också när det gäller mark i de växande tätorterna, och inte minst när det gäller sommarstugeområden, där en prisstegring på 100 procent och långt däröver har varit ganska vanlig.

Det förslag som vi nu behandlar om att ge kommunerna förköpsrätt har fått en bred anslutning i utskottet och — jag tvekar inte att påstå det — hos invånarna i landet. Tre av partierna i utskottet står bakom förslaget i alla väsentliga delar. Jag vill säga till herr Alexanderson, att jag tycker att han inkasserade en alltför stor vinst åt mittenpartiernas utredningsmän i markkommittén. Justitieministern har inte följt deras förslag och inte heller det

socialdemokratiska majoritetsförslaget, utan det är fråga om en kompromiss. Jag vågar nog säga, att mittenpartiernas förslag i detta avseende var omöjligt. Det kunde justitieministern inte ha följt. Den kompromiss som han har kommit fram till vill jag gärna ansluta mig till. Den är utan tvekan bättre än det förslag som vi lade fram i utredningen.

Högern hade mälat sig ur gemenskapen. Man kanske i stället kan säga att högern har nått en gemenskap med markspekulanterna. Någoting annat kan man väl inte uttolka ur herr Lidgards uttalande, och inte heller ur det uttalande som föreligger från högerreservanterna. Jag tycker nog att högerreservanternas motivering är ganska torftig, men det går kanske inte att finna utförliga motiveringar om man vill hindra kommunerna från möjligheten till förköp. I högerförslaget kryper man bakom talet om splittrad prisbildning och att den kommunala förköpsrätten skulle lägga besvärande och fördyrande band på fastighetsmarknaden samt medföra praktiska olägenheter för fastighetshandeln. Det är dock ingen motivering. Det är bara ett påstående utan egentliga sakskaäl. Vilka band skulle den kommunala förköpsrätten lägga på fastighetsmarknaden och på vilket sätt skulle förköpsrätten verka fördyrande?

Högern hänger mest upp sig på principen om förköpsrätt. Man säger att förköpsrätten inte har expropriationsrättens fasta normer och ingen begränsning. Den innebär enligt högern en obegränsad rätt för kommunen att träda i stället för annan köpare. Den skulle utgöra ett oacceptabelt ingrepp i avtalsfriheten och äganderätten. Detta är alltså vad högern säger. Högern hyser dock inte några betänkligheter mot att enskilda spekulanter kan göra sig stora vinster på markförsäljningar. Mot detta har man sannerligen inga principiella invändningar att göra, vilket jag tycker är en svaghet av betydande art i högerreservationen.

Herr Lidgard ansåg att det inte fanns någon anledning att införa en förköpslag, eftersom frivilliga köp skulle komma att dominera i fortsättningen. Varför är man då så rädd för att ge kommunerna denna möjlighet? Man säger att expropriationsrätten är tillräcklig, och sedan undrar man vad som behöver göras för att förbättra lagstiftningen. Vad vi behöver är en förbättrad expropriationslagstiftning såsom ett komplement till förköpsrätten. Då tror jag att förköpsrätten skulle få en verkligt stor betydelse. Sedan råder det väl ingen tvekan om att förköpsrätten är smidigare och därigenom kan vara ett lämpligt redskap för kommunerna. Utskottets ordförande underströk också att det är ett viktigt instrument som kommunerna här får till sitt förfogande.

Herr Lidgard föredrog, helt naturligt, att tala om någonting annat än det i dag gäller — han uppehöll sig mest vid det som justitieministern hade yttrat 1949. Men, herr Lidgard, det har ändå skett en hel del på samhällsutvecklingens område från 1949 fram till 1967. Jag tror inte man skall blunda för att det just under dessa år inträffat en så enorm prisstegring på mark att samhället måste utnyttja alla de möjligheter som kan finnas att klara dessa problem.

Jag skall kanske också, herr talman, säga en sak när det gäller justitieministerns förslag om egnahemmen. Jag tycker nog att regeringsförslaget därvidlag är bättre än det markvärdekommittén hade kommit fram till. Även i detta fall har högern sökt driva en skrämselfpropaganda gentemot villaägarna. Visst vann högern en del röster på det i valet 1966, men villaägarna kan nu se att högerens propaganda inte hade något verkligt innehåll. Egnahemmen är ju undantagna från den lagstiftning som här föreslås.

Låt mig också säga ett par ord om tomträttslagstiftningen. Kommitténs förslag innebar att kommunerna skulle kunna ta ut hälften av tomtvärdet i en

Ang. kommunal förköpsrätt till mark engångsavgäld när man övertog tomträtten. Jag tror att det skulle varit värdefullt för kommunerna om de hade fått den rätten. Framför allt hade det varit stimulerande för kommunerna att i större utsträckning kunna tillämpa tomträtt. Jag vågar säga att tomträtten tyvärr inte används i den utsträckning detta verkligt fina instrument borde ge anledning till. Men det sammanhänger till stor del med att kommunerna inte haft tillräckliga kapitaltillgångar för markköp. Man skulle på detta sätt ha fått större möjligheter än som nu beredes kommunerna. Det blir en förbättring så till vida att avgäldsperioden görs 10-årig i stället för 20-årig, och detta är ett betydande framsteg. Men jag vill gärna understryka att vad jag sagt om tomträtten och våra önskemål, att man skulle fått ökade möjligheter att ta ut större medel på en gång, bara gäller en liten detalj i detta stora sammanhang — det kan inte undanskymmas de stora fördelar som förslaget i sin helhet har.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag utom i den del som gäller det av herr Knut Johansson framförda reservationsyrkandet.

Herr ALEXANDERSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Karlsson ville göra gällande att jag hade överdrivit den utveckling som ägt rum från mittenreservanternas förslag i kommittén till propositionen. Jag vill bara i korthet påvisa, att det nog ändå förhåller sig så som jag har sagt.

Mittenreservanternas förslag i kommittén innehöll två punkter. Den ena var att rätten att utöva förköp skulle anknytas till samma förutsättningar som gäller enligt expropriationslagen och byggnadslagen. Den andra punkten var att en opartisk myndighet skulle pröva att förutsättningarna föreligger. Propositionen har tillgodosett båda

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

dessa önskemål genom den omläggning av förslaget som ägt rum.

Beträffande anknytning till expropriationsförutsättningarna kan jag hänvisa till den detaljerade utläggning som herr Lidgard här lämnat över den nära överensställelsen mellan förköpslagens och expropriationslagens förutsättningar — jag tror att det räcker. Vad beträffar den andra punkten, om prövning genom opartisk myndighet, är det nu så ordnat att frågan kan bli prövad av Kungl. Maj:t. Det var en av de möjligheter, som mittenreservanterna hade tänkt sig. Det väsentliga önskemålet gällde prövning genom en myndighet utanför kommunen — prövningen skulle inte endast göras av kommunens egna organ. Vi har ansett oss kunna acceptera det förslag som har lagts fram. Jag kanske även skall poängtera att reservanterna inte hade tillgång till resurser för att utarbeta ett fullständigt förslag. De kunde bara antyda vissa principer i sin reservation. Just dessa grundläggande tankar har emellertid sedan kommit igen i propositionen.

Herr Karlsson talade också om den värdenedpressande effekt som lagförslaget redan har utövat. Med litet större klarsyn tror jag man skulle finna, att den värdenedpressande effekt som kanske har förekommit är föranledd av ett helt annat lagförslag, som också ligger på riksdagens bord.

Herr **LIDGARD** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Göran Karlsson har gjort mig till någon sorts markspekulanternas företrädare och riddersman. Om herr Göran Karlsson så småningom läser vad jag sade i mitt första anförande skall han märka att det inte finns något underlag för en sådan våldsam överdrift. Jag känner mig inte som någon företrädare för en sådan verksamhet.

Herr Göran Karlsson kritiserade mig också för att jag hade gått tillbaka och återopat vad man hade sagt och tyckt

i denna fråga år 1949. Jag skulle inte ha upptäckt att det har hänt någonting från år 1949 till år 1967, under de 18 år som har gått.

Ja, det kan väl ifrågasättas om det har hänt någonting under dessa år. Det är självfallet riktigt som herr Göran Karlsson säger att det har varit en mycket kraftig markvärdestegring och prisökning på mark. Men, på vilken grund har denna markvärdestegring ägt rum? Jag har försökt att visa att det inte har brustit i fråga om de lagtekniska möjligheterna för kommunerna att skaffa sig det herravälde över marken som man nu menar att kommunerna skall få genom förköpslagen. Expropriationslagstiftningen har, som jag tidigare sade, tillhandahållit hela det behövliga batteriet. Vad är då orsaken till att man inte har utnyttjat det? Den saken vet vi; det beror inte på bristande kunskap hos de kommunala myndigheterna när det gäller de möjligheter som de olika lagarna har ställt till förfogande. Orsaken är just den som herr Göran Karlsson själv har angivit. Det är bristen på erforderligt kapital för att förvärva mark som har varit det avgörande hindret för att ett kommunalt markförvärv i större utsträckning skulle komma att medföra den prisdämpande effekt som eftersträvades redan år 1949.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Alexanderson skulle jag vilja säga att det nog fortfarande är att ge mittenreservanterna en alltför stor ära då herr Alexanderson påstår att deras förslag egentligen skulle vara det som har föranlett justitieministern att framlägga sitt förslag. Det är dock en väsentlig skillnad mellan det förslag som har framförts från regeringshåll och det som mittenreservanterna har lagt fram.

Herr Alexanderson säger att mittenreservanterna inte hade tillgång till expertis eller liknande för att kunna skriva ett bättre utlåtande än man gjorde.

Jag vågar säga att de inte, med hänsyn till den ståndpunkt de intog i kommittén, kunde åstadkomma något annat resultat än den reservation som de skrev och som var en nästan hopplös historia att göra någonting av.

Det är för övrigt rätt intressant att se att herr Alexanderson har större tilltro till regeringen och dess justitieminister än till kommunalmännen i fråga om deras sätt att agera i frågan. Det får man väl beteckna som ett erkännande av att de verkliga har försökt att åstadkomma någonting gott i detta fall.

Herr Lidgard säger att ingenting har brustit i fråga om de lagtekniska möjligheterna för kommunerna att kunna komma till rätta med dessa problem. Herr Lidgard vet emellertid lika bra som jag att det expropriationsinstitut, som vi nu har, är ett alltför trubbigt vapen; expropriationsförfarandet tar bl. a. lång tid. Från dessa utgångspunkter är expropriationsinstitutet inte det smidiga instrument som erfordras. Om man får dels en kommunal förköpsrätt och dels — som jag hoppas — ett bättre expropriationsinstrument, som blir effektivare och kan handläggas smidigare, tror jag att kommunerna kan komma till rätta med de avarter som finns och lättare skaffa den mark de behöver för sin utbyggnad.

Herr Lidgard frågar om det hänt något sedan 1949, och han svarar själv att det blivit en kraftig markvärdestegring. Det är just detta som skett under dessa år som föranlett utredningarna att lägga fram dels förslaget om förköpsrätt och dels förslaget om effektiviserad realisationsvinstbeskattning.

I detta sammanhang vill jag säga till herr Alexanderson att lagförslagen om förköpsrätten och realisationsvinstbeskattningen tillsammans har gjort att vi i höst har fått ett markutbud av större mått än tidigare och också nått den prisdämpande effekt, som jag sade att markvärdeutredningen hade förutsett att man skulle få om dess förslag lades på riksdagens bord.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det är alldeles naturligt att herr Göran Karlsson är irriterad. Han satt ju med i den socialdemokratiska majoriteten i markvärdeutredningen. Dess förslag har på ett par utomordentligt centrala punkter desavouerats av det regeringsförslag som vi nu behandlar. Det är också därför naturligt att herr Göran Karlsson höjer rösten långt utöver vad som motiveras av de argument han har.

Det vi nu diskuterar var en av huvudfrågorna i förra årets valrörelse. Eftersom det är viktigt att innehållet i valrörelsen avspeglar *sakläget* i de diskuterade frågorna tänker jag granska vad som i valrörelsen sades om förköpsrätten och vad som i dag händer här i riksdagen.

Socialdemokraterna och de båda mittenpartierna har varit överens om att kommuner bör få förköpsrätt till mark. Ändå blev det en intensiv diskussion i augusti och september 1966 mellan å ena sidan regeringspartiet och å andra sidan folkpartiet och centern. Det var främst på två punkter som socialdemokraternas förslag skilde sig från mittenpartiernas.

För det första ansåg socialdemokraterna i markvärdekommittén — bland dem herr Göran Karlsson — att förköpsrätten skulle vara generell. Den skulle bara grundas på kommunallagens bestämmelse om att kommun »äger vårda sina angelägenheter».

Mittenpartierna sade i sin reservation (av herrar Hamrin och Hermansson) och i valrörelsen att det inte var lämpligt att göra förköpsrätten generell. Den bör begränsas till mark som är avsedd framför allt för tätbebyggelse. Därför förordade reservationen att förköpsrättens bestämmelser skulle anknytas till framför allt expropriationslagen. Den väsentliga punkten i denna lag säger att man får expropriera — som herr Lidgard har citerat — »i syfte att säkerställa att mark på skäliga villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

därmed sammanhängande anordningar». Meningen var alltså att se till att för mark som *inte* avsågs för tätbebyggelse skulle förköpsrätten *inte* gälla.

Regeringen har sedan, efter valet, gått på samma principiella linje som mittenpartierna. Propositionen avvisar den generella förköpsrätt som socialdemokraterna i utredningen krävde. I stället säger herr Kling i propositionen att förköpsrätten syftar till att »förvärva mark för tätbebyggelse, och en viss begränsning bör således föreligga med hänsyn till ändamålet med markförväret».

Justitieministern formulerar lagtexten på ett sätt som nära ansluter sig till expropriationsparagrafen. Man kan diskutera den skillnaden. Mittenpartierna har funnit att den är mycket liten och stöder förslaget.

Låt mig sammanfatta denna första punkt. Socialdemokraterna i utredningen krävde generell förköpsrätt. Det avvisades av mittenpartierna före valet, det avvisas av regeringen nu efter valet. Skillnaden mellan propositionen och mittenreservationen i utredningen är obetydlig.

Den andra punkt där vi inte var överens gällde rättssäkerheten. Socialdemokraterna i markvärdekommittén — fortfarande också med herr Göran Karlsson — ville att överklaganden vid förköp skulle behandlas som vanliga kommunalbesvär.

Mittenreservationen i utredningen sade nej till den linjen. Folkpartiet och centern drev i valrörelsen den linjen att den socialdemokratiska ståndpunkten inte tillräckligt beaktade rättssäkerheten. Däremot band sig reservanterna inte för något annat förfarande. Men man sade så här: »Eftersom prövningen skall ske på grundval av expropriationsanledningarna ligger det nära till hands att tänka sig Kungl. Maj:t som första och enda prövningsmyndighet.»

När sedan propositionen kom i våras visade det sig att regeringen hade en liknande uppfattning. Den gamla social-

demokratiska linjen »tillgodoser inte de rättssäkerhetskrav som — — — bör vara vägledande vid utformningen av förköpsinstitutet», skrev justitieministern. Han föreslog också att tillståndsprövningen skulle förläggas till Kungl. Maj:t och vara frikopplad från det vanliga kommunalrättsliga besvär förfarandet.

Låt mig sammanfatta den andra debattpunkten. Det socialdemokratiska utredningsförslaget om besvär förfarandet avvisades i valrörelsen av mittenpartierna med motiveringen att det inte gav tillräcklig rättssäkerhet. Detsamma säger nu den proposition som behandlas i dag. Mittenreservationen i kommittén angav som *en* lämplig lösning att Kungl. Maj:t skulle bli enda besvärinstans. Regeringen säger nu detsamma.

Om det kom hit en besökare från ett främmande land, utan kunskap om förspellet i förköpsfrågan, och bara lyssnade till dagens debatt, skulle han fråga sig: Hur kunde det i valrörelsen över huvud taget bli debatt i den här saken mellan regeringen och mittenpartierna? De är ju överens om principerna. Men vi som var med i valrörelsen vet att förköpsrätten i stället blev utgångspunkt för ett av de mest osakliga och demagogiska inslagen i svensk politisk debatt på 1960-talet. Den socialdemokratiska agitationen mot folkpartiet och centern kände inga hämningar.

I ett flygblad från det socialdemokratiska partiet efter TV-utfrågningen med herr Ohlin kunde väljarna läsa: »Lade Du märke till att Bertil Ohlin inte sade ett enda ord om hur folkpartiet skulle klara markfrågan? Hans tystnad är begriplig. Folkpartiet har nämligen gått emot det enda förslag som ger kommunerna en rejäl chans att köpa upp mark — den kommunala förköpsrätten. — Folkpartiets motstånd innebär ett stöd åt de privata markjobbarna, som bara vill trissa upp priserna på den mark de framtida bostadssökandena behöver.»

I ett annat flygblad hette det: »Det är sådana uttryck som dragningen i mittenpartiernas högerarm tar sig. Varför sätter den borgerliga oppositionen tomtjobbarna före kommunen?»

Nu skall ingen tro att den här propagandan saknade regeringens välsignelse. Den drevs mycket hårt i stora delar av den socialdemokratiska pressen. Och lika grov agitation bedrevs i en TV-debatt som jag deltog i och där statsrådet Lundkvist — nuvarande kommunikationsministern — sade så här: »— — — centerpartiet och folkpartiet vågar inte ta steget fullt ut — man känner uppenbarligen dragningen i högerarmen i de här sammanhangen. Då frågar jag mig och ställer frågan till folkpartiets och centerpartiets representanter — varför vill ni genom er försiktighet när det gäller förköpsrätten ge tomtjobbarna chansen före kommunen?»

Ja, herr talman, den propagandan slogs sönder av valutslaget förra året. Dess orimlighet avslöjas också i dag när riksdagen skall besluta i de båda stridsfrågorna enligt principer som överensstämmer med dem som mittenpartierna pläderade för i valrörelsen. Regeringen har nu i huvudsak anslutit sig till den linje som förra året betecknades som att gå tomtjobbarnas ärenden.

Vad som nu står kvar är en enda fråga. Jag vill rikta den till herr Göran Karlsson och till statsrådet Kling. Är ni nu beredda att ta avstånd från valrörelsens socialdemokratiska förlöpingar i markfrågan, som jag just har citerat? Vill ni i dag erkänna att de beskyllningar som ni öste över mittenpartierna förra året var osakliga och osanna? Det skulle rensa luften inför framtida debatter i markfrågan, om ni medgav det.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan gärna gå med på att det förekom demagogi i valrörel-

sen, men jag tycker att demagogen har fortsatt här i kammaren i form av det anförande som herr Ahlmark höll. Det är tydligen på det sättet att folkpartiet även i fortsättningen skall driva sitt demagogiska spel kring markvärdeproblemet.

Herr Ahlmark säger att jag är irriterad. Nej, inte alls! Jag har i stället sagt att det lagförslag som föreligger i dag till vissa delar är bättre än det markvärdekommittén lade fram. Kan det anses vara att vara irriterad? Jag tycker i stället att jag tagit de hänsyn till förslaget som jag ur sakliga synpunkter har anledning att göra.

Herr Ahlmark har inte försökt att på något sätt göra några sakliga inlägg. Han har staplat ihop några punkter, som egentligen inte säger något alls. Det är klart att man kan citera flygblad från valrörelsen. Men vad som är det väsentliga här är att justitieministern inte gått på mittenpartiernas linje, utan han har gått på en kompromiss mellan det socialdemokratiska majoritetsförslaget och mittenpartiernas linje. Att man från dessa utgångspunkter skulle kunna påstå att mittenlinjen segrat, tycker jag är att dra alltför stora växlar på förslaget. Det visar väl även hur pass »saklig» herr Ahlmark är i denna fråga.

För att illustrera vad jag menar skall jag läsa upp vad som står på sidan 28 och i början av sidan 29 i tredje lagutskottets utlåtande, där utskottet citerar vad departementschefen anför i frågan. Han säger:

»Vid prövningen av om förutsättning föreligger att utöva förköpsrätt med hänsyn till denna bestämmelse skall inriktningen av den kommande samhällsutvecklingen och behovet av mark för olika ändamål bedömas. Är det fråga om ett område beträffande vilket generalplan upprättats och antagits av vederbörande kommunala organ och är den aktuella marken enligt planen avsett för bostads- eller industribyggnad eller sådana ändamål som trafikleder, allmänna platser, fritidsområden

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

m. m. bör förutsättning för att utöva förköpsrätt i allmänhet föreligga. Bedömningen bör utfalla på samma sätt om området i antagen regionplan avsåts för angivna ändamål. Skulle stadsplan eller byggnadsplan för området vara under utarbetande bör detta förhållande kunna utgöra tillräcklig grund för kommunen att få förköpsrätt till den mark som planen är avsedd att omfatta. Även om planläggningsarbetet ej fortskridit så långt att vare sig general- eller regionplan upprättats eller förslag till detaljplan föreligger, bör förköpsrätt kunna utövas om marken med hänsyn till belägenheten och kommunens utveckling kan antas behövas för ifrågasvarande ändamål. Anspråken på den sannolikhetsbevisning som kommunen har att prestera för att få inträda genom förköp bör inte få sättas alltför högt. Ett påstående som inte är underbyggt av någon utredning att viss mark krävs för tätbebyggelse är å andra sidan givetvis inte tillräckligt. Lämpligt underlag för bedömningen i sådana fall då varken översiktliga eller detaljerade planer föreligger kan vara t. ex. befolkningsprognoser, bostadsbyggnadsprogram eller industriutvecklingsplaner.

Det finns inte någon anledning att utöver vad som ligger i det sagda begränsa förköpsrätten med hänsyn till den tid som kan komma att förflyta till dess marken skall exploateras. Om utvecklingen med tillräcklig grad av sannolikhet kan överblickas för avsevärd tid framåt, bör förköp kunna få ske även om det kommer att dröja lång tid innan ändringen i markens användning blir aktuell.»

Det är, herr Ahlmark, i sak precis vad de socialdemokratiska ledamöterna gick in för, väl medvetna om att kommunerna icke har någon som helst möjlighet att köpa alla de gårdar som finns inom en kommuns område. Vad vi menade med den generella förköpsrätten var att kommunalmenningen, den kommunala självstyrelsen, skulle få råda, och jag tror bättre om de svenska kommu-

nalmännen än vad herr Ahlmark tycks göra.

Herr **AHLMARK** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att herr Karlsson är nästan patetisk. Han läser upp ur utskottsutlåtandet en serie omdömen, som på praktiskt taget varenda punkt överensstämmer med den begränsning som mittenpartierna i markvärdeutredningen förde fram. Vid expropriation kan man få tillstånd även när det saknas generalplan, regionplan, eller annan översiktlig plan. Det räcker ofta med en utredning som visar att denna mark kommer att behövas för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar.

Men herr Karlsson skall inte med detta påpekande kunna slingra sig förbi skillnaden mellan regeringsförslaget och hans eget förslag förra året och den propaganda som bedrevs i valrörelsen. Ni tror tydligen från socialdemokratiskt håll att ni, när ni diskuterar markfrågor, skall kunna säga *en sak* i valrörelsen och sedan handla på ett helt annat sätt i riksdagen när frågan behandlas — utan att det skall kunna påtalas.

Ni krävde en generell förköpsrätt i valrörelsen och sade att vi gick tomtjobbarnas ärenden när vi motsatte oss detta. Nu säger också regeringen nej till generell förköpsrätt — och herr Karlsson tycker att det är ofint när jag påminner om den tidigare propagandan. Ni föreslog i i valrörelsen ett förfarande som inte gav tillräcklig rätts-säkerhet. Vi motsatte oss det. Vi fick då veta att vi satte markspekulanterna före kommunerna. Nu säger också regeringen att herr Karlssons tidigare linje icke ger rätts-säkerhet — men herr Karlsson beskärmar sig när jag citerar ur socialdemokratin tidigare agitation.

Man bedrev alltså en hämningslös propaganda mot folkpartiet och centerpartiet i förra årets valrörelse. Det skulle ha hedrat herr Karlsson, om han kun-

de erkänna den saken och beklaga tidigare förlöpningar. Men det har han inte haft nog mod och ärlighet att göra.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Ahlmark, jag har inte gjort mig skyldig till några förlöpningar i den fråga det här gäller. Jag har inte skrivit något som helst flygblad. När jag har diskuterat markvärdeproblemen på möten och sammankomster, har jag gjort det från sakliga utgångspunkter. Kan herr Ahlmark säga var någonstans jag skulle ha gjort mig skyldig till några förlöpningar i diskussionen om markvärdeproblemen? Kom fram med dessa exempel, och jag skall vara villig att diskutera!

Sedan säger herr Ahlmark att det ofta räcker med att litet diffust ange vad det är man vill ha exproprierat. Herr Ahlmark tycks känna expropriationslagstiftningen lika litet som han känner socialdemokratins agitationsmetoder. Herr Ahlmark har inte den ringaste aning om hur besvärligt det kan vara för en kommun att få mark exproprierad. Innan herr Ahlmark går upp i talarstolen nästa gång, tycker jag att han bör skaffa litet mera underlag för det faktiska förhållandet och inte bara komma med fraser.

Herr Ahlmark suger här på ordet »generell». Vad som skiljer justitieministerns förslag och vårt förslag är egentligen inte mer än att vi ansåg att man i princip borde kunna köpa varje del av kommunen. Men den som känner till kommunalmännens och kommunernas ekonomiska möjligheter inser ju att även om ett sådant förslag om generell förköpsrätt hade framlagts, skulle kommunerna varken ha vilja eller förmåga att göra det. Vi ansåg i kommittén — nu är det inte kommittéförslaget som ligger på riksdagens bord utan det är regeringsförslaget som vi här diskuterar — att det inte var farligt att ge de

Ang. kommunal förköpsrätt till mark
svenska kommunalmännen de rättigheter som vi ville ge dem. Men när nu regeringsförslaget innebär att regeringen har gått en medelväg, har jag för min del ingenting att invända mot detta. Jag har tvärtom anslutit mig till detta förslag — och det gör jag i fortsättningen också.

Herr **AHLMARK** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Min replik kan bli kort. Herr Karlsson säger att han inte bedrev någonting av den hämningslösa propaganda som jag här har citerat. Det betyder alltså att herr Karlsson a) tar avstånd från de socialdemokratiska flygbladen, b) tar avstånd från statsrådet Lundkvist och hans TV-agitation.

Herr **KARLSSON, GÖRAN**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tar inte avstånd från någonting alls, utan vad jag här diskuterar är det sakliga underlaget i det regeringsförslag som föreligger. Skulle vi, herr Ahlmark, dra upp alla flygblad som delas ut i valrörelser, skulle jag nog här från talarstolen kunna läsa upp en lång lista över de förlöpningar som folkpartiet under årens lopp har gjort sig skyldigt till. Men jag har ingen anledning att göra det, eftersom det är en speciell fråga vi nu diskuterar. Men försök inte att framstå såsom några änglar här i första kammaren — vi känner till era metoder alltför väl!

Herr **HERMANSSON** (cp):

Herr talman! Efter den heta diskussion som har utspunnit sig skall jag inte på något sätt hemfalla till något liknande. Jag vill i stället lägga några synpunkter på denna fråga i lugn och ro med hänsyn till att jag ändå har sysslat med den under utredningsstadiet.

Urbaniseringsprocessen har gett upphov till prisstegringar på mark som

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

inte sällan måste betecknas som oskäliga. Frågan om hur dessa prisstegringar skall kunna förhindras eller i varje fall minskas har varit föremål för uppmärksamhet från statsmakterna under hela 1900-talet. Det är sålunda inte något nytt spörsmål som vi diskuterar i dag. Men det har högsta aktualitet, ty de utredningar och diskussioner som tidigare ägt rum har inte lett till någon lösning. Nu är vinsterna på obebyggd mark, som kommer till användning för bostads- och fritidsbebyggelse i närheten av tätorter, och mark med saneringsmogen bebyggelse inom sådana orter måhända större än någonsin. Särskilt framträdande är företeelsen naturligtvis i de största tätortsregionerna. Det finns anledning räkna med att efterfrågan på mark även i framtiden kommer att vara av den omfattningen att den som har finansiella möjligheter att skaffa sig sådan på rätt ställe kan göra betydande vinster utan att anstränga sig särskilt mycket. Det är klart att trycket inom de största befolkning-koncentrationerna skulle minska inte oväsentligt om lokaliseringpolitiken byggdes ut. Den bör också enligt min mening byggas ut. Även om så sker är emellertid särskilda åtgärder nödvändiga för att markprisstegringen skall kunna hejdas eller i varje fall dämpas.

Den nämnda prisutvecklingen har sin orsak i bristen på balans mellan tillgång och efterfrågan på mark. Ägare till mark avsedd för bostads- och industriändamål har i många fall en stark ställning. Att med tillfredsställande rättssäkerhet komma till rätta med detta förhållande är naturligtvis förenat med svårigheter.

Den dominerande roll som primärkommunerna spelar när det gäller bebyggelseplanering och bostadsförsörjning gör att ökade möjligheter för dem att föra en mera aktiv markpolitik skulle verka dämpande på prisutvecklingen. Om kommunerna i tid reserverade mark för här aktuella ändamål skulle man kunna undvika affärer under tids-

nöd och under bristande valmöjligheter och konkurrens från andra köpare.

Situationen skulle förbättras avsevärt om kommunerna fick förköpsrätt till jord som kan väntas bli ianspråktagen för tätortsbebyggelse. Men man skall naturligtvis inte övervärdera en sådan förköpsrätt när det gäller dess förmåga att dämpa prisstegringarna. Som en bland flera andra åtgärder med detta syfte kan man emellertid hoppas att den skall ha god effekt. I vilken omfattning förköpsrätten kan komma att användas vet man ingenting om. Det är troligt, och det är att hoppas, att de frivilliga markaffärerna mellan säljare och kommuner som köpare också i framtiden kommer att bli de vanligaste. Starka skäl talar för att existensen av en förköpslag kommer att medverka till att kommunerna i många fall får erbjuda om att köpa mark innan den utbjudes till annan.

Förköpsrätt för kommunerna till mark förordades av markvärdekommittén. Kommittémajoritetens förslag var emellertid mycket långtgående. Den ansåg att kommun borde få förköpsrätt till fast egendom inom kommunens område. Rätten skulle sålunda gälla generellt och endast äga de begränsningar som uppställdes av kommunallagen. För egen del var jag i princip anhängare av att kommunerna skulle få förköpsrätt, men jag kunde inte godta den tillämpning av denna rätt som majoriteten föreslog. Jag kunde inte acceptera en så generell utformad förköpsrätt. Tillsammans med herr Hamrin fogade jag därför en reservation till majoritetens förslag, där klarare kriterier och former för utövandet av den kommunala förköpsrätten krävdes. Vi ansåg, inte minst med hänsyn till de krav som rättssäkerheten ställde, att det borde prövas med hänsyn till bestämda kriterier i varje särskilt fall om förköp var befogat. Vi förordade därför att förköpsrätten anknöts till de ändamål som angavs i expropriationslagstiftningen samt de bestämmelser i byggnadslagen,

enligt vilka kommun kunde erhålla rätt till inlösen. Om fastighet inom kommunens område efter särskild prövning av opartisk myndighet befanns vara avsedd till och kunde få användning för ändamål, för vilket kommun enligt vad därom var stadgat kunde erhålla rätt till expropriation eller inlösen, skulle rätt att utöva förköp föreligga. En sådan anknytning av förköpsrätten till expropriations- och byggnadslagstiftningen skulle enligt vår uppfattning både tillgodose samhällsbyggnadsintresset och garantera den enskildes rättstrygghet. Enligt utredningsmajoritetens förslag skulle användandet av förköpsrätten grunda sig på stadgandet i 3 § i kommunallagen, där det heter att kommunen äger att själv »vårda sina angelägenheter». Vi fann denna regel för förköpsrättens utövande alltför svag och opreciserad. Utrymmet för godtycke och omotiverade ingrepp var stort. Den ordning vi föreslog skulle ge en betydligt fastare grund för ifrågasvarande lagstiftning.

För markägaren är förköpsrätten förenad med förhållandevis små olägenheter. Den innebär för honom ett betydligt mildare ingrepp än expropriation. Den kommunala förköpsrätten kommer ju inte in i bilden förrän vederbörande avser att sälja sin jord. Han skall sålunda helt och hållet själv bestämma när han skall avträda densamma. Några ekonomiska betänkligheter kan han inte heller gärna ha emot förköpsrätten, eftersom kommunen har att betala den summa, varom överenskommelse kan träffas, och i den händelse avtal om försäljning till annan uppgjorts, får kommunen ikläda sig därvid överenskomna betalningsförpliktelser.

Frågor sammanhängande med förköpsrättens tillämpning har i stor utsträckning fångat remissorganens intresse. Såsom justitieministern konstaterar ansåg det övervägande antalet remissinstanser det inte lämpligt att låta den kommunala kompetensen bestämma

Ang. kommunal förköpsrätt till mark
gränsen för förköpsrättens tillämpningsområde utan ville i stället anknyta tillämpningen till expropriationsgrunderna. Det är mycket glädjande att inte heller statsrådet kunnat ansluta sig till majoritetslinjen, med motiveringen att de nuvarande gränserna för den kommunala kompetensen är alltför ovissa och svårbestämbara för att kunna utgöra en av grundpelarna i en lagstiftning om kommunal förköpsrätt. På samma sätt som vi reserverar i utredningen anför justitieministern att en sådan lösning inte tillgodoser de rättssäkerhetskrav som måste vara vägledande för utformningen av förköpsinstitutet. Jag anser sålunda att det förslag som departementschefen förelagt riksdagen i allt väsentligt är tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Utskottets behandling av frågan ger inte anledning till minskad tillfredsställelse i detta avseende.

Jag vill emellertid rikta en invändning mot propositionen när det gäller den statliga försäljningen av mark. Markvärdekommittén hade föreslagit att förköpslagen skulle gälla även när staten stod som försäljare. Den tanken avvisade departementschefen, och avslag har yrkats på motioner med krav på att kommitténs förslag skulle följas på denna punkt. Enligt min uppfattning bör också de statliga markförsäljningarna omfattas av förköpslagen. I annat fall föreligger risk för att sådana försäljningar kommer till stånd utan kommunernas vetskap.

Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen av herr Alexanderson m. fl. beträffande B. i utskottets hemställan. I övrigt, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Såsom framgått av herr Hermanssons anförande liksom av debatten i övrigt har vi inom centerpartiet inte någon anledning att resa några större invändningar mot den före-

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

slagna lagen om förköpsrätt för kommunerna. Jag dristar mig dock att ta kammarens tid i anspråk med ett kort anförande om en speciell motion, I: 841, som vi har avgivit i anledning av proposition nr 90.

Motionen går ut på att lantbruksnämnden bör ha möjlighet att yttra sig över varje kommunalt markförvärv. Enligt departementschefen — detta återges också i utskottets utlåtande — torde den här föreslagna förköpsrätten komma att i huvudsak omfatta fastigheter vilka genom lantbruksnämnden är underkastade tillståndsplikt och därmed en jordpolitisk prövning. Enligt detta förslag är lantbruksnämnden alltså skyldig att underrätta berörda kommun om försäljningen. Kommunen får således kännedom om alla här ifrågasvarande markförsäljningar. Det kan antas, att de flesta av dessa kommunala förvärv i fortsättningen, liksom hittills, kommer att ske genom direkt kontakt mellan kommunen och säljaren. Vid dessa vanliga försäljningar ställs alltså lantbruksnämnden helt vid sidan om. En kommun är nämligen inte skyldig att söka förvärvstillstånd eller att underrätta lantbruksnämnd om vilka fastigheter som förvärvas. Detta kan givetvis leda till att en fastighet, vilken ingått i en viss sammanläggningsplan från lantbruksnämndens sida, förvärvas av en kommun utan att lantbruksnämnden får kännedom om förvärvet. Härigenom kan dras ett streck över lantbruksnämndens jordpolitiska prövning och planläggning.

Nu tänker de flesta att dessa fall inte kan bli så många och därför inte fordrar några större åtgärder, men det är nog så och så med den saken. Vi har erfarenhet av den aktiva inköpspolitik som exempelvis vissa städer på senare år har bedrivit. Dessa gör köp punktvis här och där, och köpen sträcker sig över hela län. Detta kommer uppenbarligen att ingripa i det jordpolitiska prövningsorganets arbetsmöjligheter på ett negativt sätt.

I regel betalar dessa städer och kommuner även så höga priser för gårdarna, att det inte är möjligt att få en ekonomiskt vettig användning för dem som jordbruksmark. Därmed höjes prissättningen till det orimliga i många fall, och samtidigt fördyras livsmedelsproduktionen.

Det föreligger en annan motion här, som talar om en rimligare prissättningspolitik på jordförvärv. Jag delar den motionens uppfattning, men jag tror att denna motion lika gärna hade kunnat riktas till vissa stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige som till riksdagen.

Vid behandlingen av motion I: 841 har utskottet erinrat om, att när 1965 års riksdag antog jordförvärvslagen underströks, att kommun i görligaste mån bör samråda med lantbruksnämnden och om möjligt tillmötesgå dess önskemål. Jag vill verkligen hoppas att den skrivningen uppmärksammas i fortsättningen.

Med anslutning till den diskussion, som nyss fördes här, vill jag säga, att ingen har kommit på idén att försöka hindra kommuner att köpa mark för att säkra bostadsbebyggelsen. Men när förvärv sträcker sig över hela län och inte precis syftar till bostadsbebyggelse, då ingriper man i den jordpolitiska intressesfär, som lantbruksnämnden har inseende över. Skall detta fortgå såsom tendensen visat under senare tid, måste sådana jordförvärv, liksom alla andra, infogas i den jordpolitiska prövningen. Annars finns det ingen konsekvens i dessa båda lagstiftningar, om de inte på denna punkt kan samordnas och sammanfalla. Lantbruksnämnderna är statens och det allmännas organ i lika hög grad som de andra instanserna.

Jag har med detta, herr talman, önskat understryka vad denna motion velat anföras och vad utskottet i detta sammanhang har sagt om densamma. Jag har inget yrkande.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Även enskild person kan ha legitimt intresse att förvärva fastighet, och det kan finnas anledning att fästa uppmärksamheten på vad som kan komma att ske i vissa sammanhang, sedan den här lagen kommit att gälla.

Jag tycker att det är fastslaget att förköpslagens tillkomst beror på att man vill underlätta för kommunerna att köpa mark i god tid innan priset på marken har stigit för mycket. Justitieministern säger i sitt departementsanförande på ett par ställen att det gäller att se till att lagen används på ett mycket tidigt stadium. Jag vill understryka att »mycket tidigt stadium» måste vara målsättningen för hur den här lagen tillämpas. Kommer man sent, har ju lagen inte så stor uppgift att fylla.

Vad är då *mycket tidigt stadium*, och när kan kommunen i så fall tillgripa förköpslagen? Det kan finnas anledning att ställa den frågan. På sätt och vis begränsas kommunens möjligheter, men då man å andra sidan ser på när kommunen skall ha rätt att köpa, kommer man underfund med att det kan ske i de allra flesta fall. När det föreligger generalplan, när det föreligger byggnadsplan och när det föreligger stadsplan skall man naturligtvis kunna tillgripa lagen, säger departementschefen.

Emellertid ber jag att få citera några rader som återges på sidan 29 i utskottsutlåtandet: »Anspråken på den sannolikhetsbevisning som kommunen har att prestera för att få inträda genom förköp bör inte få sättas alltför högt. Ett påstående som inte är underbyggt av någon utredning att viss mark krävs för tätbebyggelse är å andra sidan givetvis inte tillräckligt. Lämpligt underlag för bedömningen i sådana fall då varken översiktliga eller detaljerade planer föreligger kan vara t. ex. befolkningsprognoser, bostadsbyggnadsprogram eller industriutvecklingsplaner.»

När vi känner till med vilken ambi-

Ang. kommunal förköpsrätt till mark
tion kommunerna i dag kan behandla sådana här frågor, kan vi förvänta oss att kommunerna anser att det mesta inom mycket stora områden kan köpas med hjälp av förköpslagen. Om man slår ihop kommunernas prognoser för framtiden, finner man att det i dessa räknas med en tredubbling av befolkningen i vårt land på något årtionde! Frågan är alltså vilken betydelse en prognos skall tillmätas, när ett ärende prövas.

Jag tog upp detta av det skälet att det kommer att bli konflikter mellan förköpslagen och den nuvarande jordförvärvslagen. Det finns anledning att ställa frågan: Är det verkligen ur samhällets synpunkt riktigt med kommunalt förköp, när det kan vara ett mycket starkt samhällsintresse att jordförvärvslagen får tillämpas? Jag tycker att hela lagstiftningen andas en löslighet, som inger betänkligheter.

»Om utvecklingen med tillräcklig grad av sannolikhet kan överblickas för avsevärd tid framåt, bör förköp kunna få ske även om det kommer att dröja lång tid innan ändringen i markens användning blir aktuell», heter det vidare.

Det kan bli fråga om en svår och mycket skönsmässig bedömning, och frågan är hur Kungl. Maj:t kommer att se saken vid prövning av sådana här fall. Vilka intressen skall i det här sammanhanget vägas mot varandra? Nu får kommunerna fritt fram, men vi måste vara på det klara med att det många gånger kommer att bli synnerligen svårt för lantbrukets rationaliseringsorgan att bevaka sina intressen, eftersom förköpslagen i alla sådana här sammanhang väger över jordförvärvslagen. Lantbruksnämnden kan visserligen framföra sin åsikt, men ingenting säger att hänsyn skall tas därtill, om kommunen anser att den bör köpa marken.

Det finns också anledning att fästa uppmärksamheten på en annan sak, som gäller återkallande av en försäljning. Det kan finnas många skäl till en

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

försäljning. Man vill inte bara sälja fastigheten utan man vill också sälja den till en viss bestämd person. Vi kan t. ex. tänka oss två grannar, som har samarbetat under en mycket lång tid. Den ene har nu nått upp i den ålder då han vill sälja. Han anser att hans granne skall få köpa fastigheten. Det är rationellt och riktigt, eftersom grannen då får en bättre fastighet, en fastighet som kan bestå och gör det möjligt för honom att ha kvar en ordentlig brukningsenhet. Då träder kommunen in och säger, att den med hjälp av förköpslagens bestämmelser ämnar köpa fastigheten. Punkt och slut! Inga andra skäl kan åberopas i sammanhanget, utan av de bedömningar som är gjorda finner man att förköpslagen skall gälla. Kommunen köper alltså fastigheten.

Jag vill understryka att det i detta fall inte förekommer något ovillkorligt krav på säljaren att sälja fastigheten. Såvitt jag har kunnat finna i lagtexten står det inte direkt uttalat någonstans. Här måste väl dock gälla samma regler som när det gäller tillämpningen av 5 § jordförvärvslagen, nämligen att om en säljare inte vill sälja, är han inte heller skyldig att sälja. Frågan är alltså hur långt han kan driva ett köp, innan han inte längre kan återkalla försäljningen. Inte helier någonting om detta kan jag finna i lagtexten, propositionen eller utskottsutlåtandet.

En annan fråga, som jag här måste ta upp, är frågan om markkommun respektive köpkommun. Det står i 2 § förköpslagen: »Om egendom helt eller delvis är belägen i annan kommun, får förköpsrätt utövas endast om denna kommun samtycker till förköpet.» I kommunallagen gäller ju den regeln att det är kommunalfullmäktige som bestämmer om köp och försäljning av fast egendom. Här är det dock inte frågan om vare sig köp eller försäljning, utan det är bara frågan om ett intrång i kommunen av en grannkommun. Vem är det som beslutar när det heter: »kommun samtycker till för-

köpet»? Är det en uppgift som skall handläggas av kommunalfullmäktige, av kommunens styrelse eller av kommunens tjänstemän?

Det vore värdefullt om justitieministern kunde ge ett klart svar på denna fråga. Jag tycker det vore mycket olustigt om denna uppgift skulle handläggas på tjänstemannaplanet och även av kommunens styrelse. Med det intresse som råder i detta sammanhang för offentlighet borde det vara riktigt att kommunalfullmäktige tar ställning till sådana här problem.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! När jag tar till orda nu mot debattens slut sker det närmast för att uttrycka min tillfredsställelse över att denna mycket besvärliga lagstiftningsfråga nu tycks nå sin lösning och min tillfredsställelse över att det sker med så stor enighet, som tycks vara fallet, dock med högern som det notoriska undantaget. Jag vill även uttrycka min tillfredsställelse över den saklighet som har präglat debatten, dock med herr Ahlmark som det notoriska undantaget. När herr Ahlmark talar om osakliga och demagogiska inslag, tycker jag att han skall använda dessa beteckningar på sitt eget uppträdande här i kammaren under denna debatt.

Det har talats mycket om propositionens förtjänster i förhållande till det utredningsförslag som har förelegat och den reservation som där fanns. I praktiken skiljer sig propositionen föga från utredningsmajoritetens förslag. Det är i praktiken en lagteknisk skillnad genom att man i lagtexten lagt in en viss ändamålsangivelse. Någon större praktisk skillnad kan inte komma av detta. Man har heller inte i propositionen följt reservanternas förslag om att expropriationsgrunderna skulle vara tillämpliga, eftersom de ju uppställer ett aktualitetskrav.

Herr talman! Jag skall också beröra en sak som det sades något om i början av debatten, nämligen den socialdemokratiska reservationen till tredje lagutskottets utlåtande.

Utskottet har föreslagit en delgivningsskyldighet. Enligt min mening skulle någonting sådant innebära nackdelar ur flera synpunkter. Att ett avgörande av förköpsfrågan blir något fördröjt i normalfallet har väl i och för sig mindre betydelse — allvarigare är att förköpsfrågan i de fall, där det av någon anledning uppstår svårigheter att delge, skulle stå öppen under obestämd och obegränsad tid. Det kan medföra problem inte bara för kommunen utan också för övriga inblandade. Om t. ex. flera personer är säljare och någon av dem inte kan delges, kan varken de övriga säljarna eller köparen få till stånd någon slutuppgörelse med kommunen.

Men också ur andra synpunkter inger utskottsmajoritetens förslag betänkligheter. Det innebär nämligen att inskrivningsdomarna belastas med ytterligare arbete och att fastighetsböcker och gravationsbevis tyngs med ytterligare en mängd uppgifter, samtidigt som vi försöker rensa ut andra uppgifter. Frågan om expeditionstiderna i inskrivningsärenden har på senare år diskuterats här vid flera tillfällen. Risken för att dessa expeditionstider återigen kan börja öka måste beaktas, och stark återhållsamhet måste tills vidare iaktas när det gäller att ålägga inskrivningsavdelningarna nya arbetsuppgifter.

Utskottets förslag i denna del kan enligt min mening inte genomföras utan att tillämpningen av förköpslagen avsevärt kompliceras och dess effektivitet minskas.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Justitieministern återkom i någon mån till frågan om skillnaden mellan reservationen i markvär-

Ang. kommunal förköpsrätt till mark dekommittén och propositionen och ville påstå, att propositionen endast i lagtekniskt avseende skiljer sig från vad markvärdekommitténs majoritet föreslagit.

Vi har tidigare diskuterat den frågan, och jag skall inte säga så mycket ytterligare om den nu. Innebörden av justitieministerns yttrande skulle väl i så fall vara, att hänvisningen till den kommunala kompetensen var avsedd att giva ungefärligen samma resultat som prövningen av expropriationsgrunderna. Men det är en kolossal praktisk skillnad mellan reservanternas förslag om möjlighet till prövning genom utomstående myndighet och den ordningen att man bara genom kommunalbesvär kan klaga över den kommunala myndighetens beslut; jag tror att möjligheterna att få sina synpunkter beaktade blir mycket små i det fallet.

Jag skall också litet grand gå in på delgivningsfrågan. Justitieministern sade, att vårt förslag om delgivning genom inskrivningsdomarens försorg kan leda till att delgivningsfrågan kommer att stå öppen obegränsad tid, om man inte anträffar vederbörande. Men vi har ju anvisat de olika former av surrogatdelgivning som är införda i rättegångsbalken — det finns möjlighet bl. a. till delgivning genom kungörelse. Jag tror att de svårigheter som kan uppkomma i det avseendet är mycket mindre än de svårigheter som kan vållas intressenterna om de inte får del av underrättelsen från kommunen.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att när vi nu behandlar denna fråga så tror vi kanske, att alla köpare och säljare som gör en fastighetsaffär också har förköpsrätten i tankarna och själva ser till att de följer med vad kommunen gör eller låter göra i den frågan. Det finns uttalande i propositionen som syftar därpå. Men sedan lagen har varit i kraft åtskilliga år och kanske tillämpats i relativt ringa utsträckning — i vissa kommuner kanske inte alls under många år — får man väl snarare

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

tänka sig att köpare och säljare i många fall inte har den ringaste tanke på att det kan komma i fråga att utöva en kommunal förköpsrätt. I praktiken är det mycket vanligt att en köpare av fastighet inte söker lagfart på fastigheten i nära anslutning till köpet. Det kan gå både ett och två och flera år innan han söker lagfart. Det är visserligen inte att rekommendera, men det har ännu inte skapats tillräckliga sanktioner för att den principiella skyldigheten att inom kort tid söka lagfart också iakttas. Resultatet kan således bli att tillträde av fastigheten skett — det kan gälla en bostadsfastighet eller en jordbruksfastighet — långt innan lagfart sökts. Ett eller två år har gått, och köparen har inrättat sig därefter. Då lagfart slutligen söks får kommunen ett meddelande från inskrivningsdomaren, och så kan förköpsrätten utövas. Om köparen då inte blir delgiven, får han inte ens möjlighet att dra denna fråga inför vederbörande myndighets prövning, med andra ord få den prövad så som lagen avser.

Justitieministern har också talat om att man inte skall lägga på inskrivningsdomaren ytterligare arbetskrävande uppgifter. I princip vill jag helt instämma i detta, men jag tror att det i praktiken här inte är fråga om någon alltför allvarlig sak. Det är dock endast i de fall då förköpsrätten utövas som det tillkommer några ytterligare uppgifter. Det är sannolikt att det inte blir mer än ett eller annat fall per år för varje inskrivningsdomare.

Den föreslagna lagstiftningen belastar i andra avseenden inskrivningsdomaren i avsevärt högre grad. En sak som har nära samband med denna fråga är att det enligt propositionens förslag kommer att krävas en ganska besvärlig och ingående granskning av att underrättelseskyldigheten är fullgjord. Rekommenderade brev skall vara avsända till vederbörandes vanliga adress, och det måste på något sätt dokumenteras att den adress som finns på be-

visen verkligen är vederbörandes aktuella, vanliga adress. Det är också en avsevärd uppgift, men den förekommer — i likhet med den andra uppgiften — endast i de fall då förköpsrätten har utövats.

I propositionen finns också en annan punkt, som vi har närmare behandlat och där vi har kommit till enighet inom utskottet. Enligt propositionens motivering skulle inskrivningsdomaren komma att åläggas ytterligare mycket besvärande uppgifter. Jag syftar då på prövningen av arealuppgifter för att avgränsa de fall, som faller utanför förköpslagens tillämpning på grund av att fastigheten har en viss mindre areal och ett visst lägre taxeringsvärde. I propositionen föreskrevs att uppgiften skulle gälla fastighetens hela areal, inklusive vattenområde. Nu har emellertid inskrivningsdomaren genom de för honom tillgängliga handlingarna ingen möjlighet att konstatera vilken areal fastigheten har, i varje fall inte om däri skall inräknas också vattenområde. Han vet inte heller vilka fastigheter som över huvud taget omfattar också ett vattenområde.

Vi har i utskottet försökt lösa denna fråga efter en praktisk linje. Helst skulle man kanske ha sett att vattenområdet ställts utanför. Men om man söker en schablonlösning och säger att den arealuppgift som finns i vederbörande fastighets- eller jordregister får godtas till dess att någonting annat visats, har man i varje fall tillgodosett de praktiska synpunkterna. Härigenom har man i ett mycket stort antal ärenden påtagligt minskat inskrivningsdomarens arbetsbörda.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Nu när debatten närmar sig slutet vill jag anmäla, att för den händelse mitt yrkande om avslag inte kommer att bifallas, avser vi på högerns sida att stödja den reservation som har herr Alexanderson som första

namn. Vi har nämligen den uppfattningen att om det nu skall bli en förköpslagstiftning av det slag, som är aktuell, finns det ingenting som från principiell synpunkt hindrar att den görs tillämplig även i de fall då staten är säljare.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag delar justitieministerns tillfredsställelse över att vi nu under ganska stor enighet i kammaren går att besluta om detta viktiga lagstiftningsförslag. Det är värdefullt att kommunerna får denna nya möjlighet att skaffa sig mark.

Skillnaden mellan denna debatt och debatten i valrörelsen i dessa frågor är ju mycket betydande. Om man skall tolka herr Klings anförande så, som jag förmodar att det är avsett att tolkas, antydde han att det skulle vara olämpligt att här i riksdagen erinra om vad som har skett i en valrörelse. Herr Alexanderson började sitt anförande med att tala om dessa saker, och herr Ahlmark har tagit upp dem. Jag kan förstå att man på socialdemokratiskt håll ser med viss olust på en del uttalanden från partiet under valrörelsen. Statsministern försökte till exempel att misstänkliggöra ett uttalande jag hade gjort i detta sammanhang.

Men jag kan icke dela uppfattningen, att det skulle vara fel att här ta upp vad man säger i valrörelsen. Det är ju det vi redovisar inför svenska folket i den politiska debatten, som här till slut skall resultera i beslut om lagar och reformer. På den punkten har jag alltså en helt annan mening än justitieministern. Det vi diskuterar inför folket skall vi också kunna diskutera här. Ändrar man sig och tar hänsyn till olika meningsriktningar är det mycket bra, och jag har ingen anklagelse på den punkten. Men jag kan inte anse att det skulle vara felaktigt att påminna om att ändringar har skett.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag har ingen annan uppfattning än herr Dahlén beträffande frågan om det lämpliga eller olämpliga i att man i riksdagen diskuterar vad som har sagts under valdebatten. Däremot anser jag det vara synnerligen olämpligt att göra det på det sätt som herr Ahlmark gjorde i dag.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Vad jag gjort i mina föregående inlägg var att hänvisa till vad socialdemokraterna sade gentemot mittenpartierna i valrörelsen. Jag citerade bl. a. vad herr Klings kollega i regeringen, herr Lundkvist, sade: »Varför vill ni genom er försiktighet när det gäller förköpsrätten ge tomtjobbaren chansen före kommunen?»

Tar herr Kling avstånd från den formuleringen i dag?

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag har naturligtvis inget personligt ansvar för vad mina kolleger säger, men jag har heller ingen anledning att ta avstånd från vad de har sagt!

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att med anledning av vad under överläggningen yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående envar av punkterna A—D samt därefter särskilt i fråga om utskottets hemställan i övrigt.

I vad anginge *punkten A*, fortsatte herr förste vice talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att den vid punkten avgivna reservationen skulle godkännas.

Ang. kommunal förköpsrätt till mark

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lidgard* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 54 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lidgard* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 103;

Nej — 23.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen jämlikt de avseende *punkten B* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Fälldin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

ven varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 54 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 61.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls härefter utskottets i *punkten C* gjorda hemställan.

Vidare gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande *punkten D* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Johansson, Knut*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 54 punkten D, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;

Nej — 70.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i *övrigt* hemställt i detta utlåtande.

Vid förnyad föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 april 1956 (nr 86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen den 31 maj 1963

(nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete samt ändrad lydelse av 3 § samma lag, dels motioner i ämnet, dels ock motioner om rätt att uppföra mindre egna hem utan byggnadstillstånd.

Genom en den 13 oktober 1967 dagtecknad proposition, nr 152, vilken hänvisats till lagutskottet och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående dels fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen den 31 mars 1963 (nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete, dels ändrad lydelse av 3 § samma lag.

I propositionen hade föreslagits, dels att giltighetstiden för Kungl. Maj:ts nuvarande fullmakt att införa krav på igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten skulle förlängas till utgången av år 1969, dels att beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd skulle tillkomma Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, arbetsmarknadsmyndigheterna.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat två i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna I: 900, av herrar *Enarsson* och *Schött*, samt II: 1114, av fröken *Ljungberg* och herr *Söderström*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen måtte med anledning av proposition 152 antaga i motionerna infört förslag till lag angående fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen den 31 maj 1963 (nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete, vilket förslag avsåg, att riksdagen skulle antaga lagförslaget endast såvitt avsåge förlängd giltighetstid för den nämnda fullmakten.

Vidare hade utskottet behandlat två fristående motioner, nämligen de likalydande motionerna I: 362, av herr

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

Kristiansson, Axel, och herr *Fälldin*, samt II: 449, av herr *Gustavsson* i Alvesta och herr *Antonsson*, i vilka motioner yrkats, att riksdagen skulle besluta, att egnahemsbebyggelse upp till en storlek av 80 kvadratmeter för bygarens egen räkning skulle vid egen kapitalanskaffning uppföras utan byggnadstillstånd.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen med avslag på motionerna I: 900 och II: 1114 måtte bifalla propositionen nr 152; samt

B. att motionerna I: 362 och II: 449, i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet i utlåtandet anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits,

vid A i utskottets hemställan,

I. av herr *Ebbe Ohlsson* (h) och herr *Hedin* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen i anledning av propositionen nr 152 och med bifall till motionerna I: 900 och II: 1114 för sin del måtte antaga i reservationen infört förslag till lag angående fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen den 31 maj 1963 (nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete;

II. av herr *Nyberg* (fp), utan angiven mening;

vid B i utskottets hemställan,

av herr *Ebbe Ohlsson* (h) och herr *Josefson* i Arrie (cp), likaledes utan angiven mening.

Herr **OHLSSON, EBBE**, (h):

Herr talman! Herr Hedin och jag har reserverat oss till förmån för en högermotion, som utskottet inte velat beakta vid behandlingen av proposition nr 152

om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

För närvarande gäller att arbetsmarknadsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, länsarbetsnämnderna meddelar beslut om igångsättning, och denna ordning har fungerat tillfredsställande. I propositionen föreslås en ändring i lydelsen av 3 § lagen om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete. Ändringen innebär att tillstånd skall meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, arbetsmarknadsstyrelsen eller länsarbetsnämnden.

Vi reserverar anser i likhet med motionärerna att det inte finns några skäl som talar för en centralisering av besluten i dessa ärenden. Vi kan inte inse det riktiga i att Kungl. Maj:t skall tillämpa lagstiftningen. Tillämpningsföreskrifter kan ju alltid utfärdas, men det bör ankomma på ett statens verk att vara tillståndsgivare.

Jag tror att länsarbetsnämnderna liksom också arbetsmarknadsstyrelsen har bättre kännedom om de lokala förhållandena och de föreliggande behoven inom detta område än vad man kan tänkas ha inom kanslihuset.

Jag yrkar, herr talman, i denna del bifall till reservationen.

Jag har också varit med om att avge en blank reservation. Det är närmast med anledning av Svenska kommunförbundets remissyttrande över centerpartimotionen I: 362 som man hade önskat en mera positiv skrivning från utskottets sida. Efter 1965 års riksdags beslut, då allt bostadsbyggande skulle ingå i kvoteringen utom fritidsbebyggelse avseende hus med en bostadsyta om högst 80 kvadratmeter, kan utan överdrift påstås att byggnadsverksamheten i många landskommuner ligger praktiskt taget nere.

Inom kommunförbundets länsavdelningar känner vi väl också till de många bekymmer som detta förhållande medför, och vi får ständiga påminnelser om detta. Särskilt är det åldringsbostäder-

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

na av olika slag och personalbostäder i anslutning till dessa som genom kvoteringen har kommit i efterhand. Det är angeläget med en snar lättnad för denna kategori av bostäder. Det hade ju varit tacknämligt, om utskottet med anledning av remissyttrandet från Svenska kommunförbundet något kraftigare understrukit behovet av att en snar ändring kommit till stånd och därmed gjort det kanske lättare för kommande framstötter till förmån för denna kategori av byggnation. Jag har bara med detta velat ge uttryck åt en förhoppning om att det snart sker en ändring i detta hänseende.

Herr talman! Jag har i denna del inset yrkande.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av den motion, som herr Ebbe Ohlsson nu senast i sitt anförande berörde — jag står nämligen bakom densamma.

Motionen väcktes i början av detta år, och jag är kanske något förvånad över att den med hänsyn till vad den gäller icke upptogs till prövning den gången då bostadspolitiken behandlades i riksdagen i våras. Nu har den emellertid av en anledning som jag har svårt att förstå blivit sammankopplad med frågan om förlängningen av lagen om tillståndstvång för andra icke prioriterade byggnadsarbeten. Vi har således att behandla motionen här nu.

Jag har skrivit motionen utifrån de förutsättningar som råder, vilka jag tycker är horribla. Drastiskt uttryckt skulle man kunna säga, att förutsättningen för att få bygga ett hus utanför vad som är reglerat är att man icke bor i det året om. Om jag vill bygga ett hus av samma typ, form och storlek med verklig avsikt att bo i det — dvs. oftast i det fall då jag inte har någon annan bostad — då kan jag inte göra det. Detta är ganska horribelt.

Nu har emellertid denna motion — änskönt den inte givit något direkt resultat — fått en behandling som kanske kan tolkas åtminstone något positivt. Det har tydligen sedan denna motion väcktes tillsatts en utredning på Kungl. Maj:ts förslag. Jag citerar några rader ur utskottsutlåtandet: »Som ovan nämnts har vidare Kungl. Maj:t tagit initiativ för att få till stånd en långsiktig lösning av hithörande problem. Det skall härvid även övervägas om åtgärder alltjämt behövs för att påverka igångsättningen av enskilda byggnadsprojekt. Frågan om i vilken utsträckning igångsättningstillstånd bör krävas för uppförande av egnahem kan härvid väntas bli belyst.»

Det var sannerligen någonting av en ny musik från det hållet, ty vi har under de senaste åren bara bevittnat hur det har blivit än mer restriktivt då det gällt möjligheterna att bygga egna hem.

Jag vill belysa denna fråga från två utgångspunkter, dels den faktiska möjlighet som här finns att på ett vettigt, billigt och enkelt sätt i vissa lägen lösa bostadsproblemet, dels det faktum att om de nuvarande förhållandena består lär det bli fullständigt omöjligt att hålla reda på bebyggelseutvecklingen i kommunerna. Det är alldeles givet att 80 kvadratmeter bostadsyta för många är fullt tillräckligt. Det är också möjligt att utöka den ytan genom tillbyggnad utan någon egentlig fördyring på grund av etappbyggnad; man kan nämligen ta med det i den ursprungliga planeringen. Inte minst med anknytning till vad kommunförbundet har anfört beträffande svårigheterna att ordna bostäder för äldre människor, som inte har behov av så stor bostad, är detta värt att beakta. Speciellt på landsbygden, där man får mycket litet med av kvoteringen kan dylik byggnation vara av stort värde.

Den andra saken, som jag också vill beröra, gäller möjligheterna att — om

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

nuvarande tillstånd fortgår — hålla reda på bebyggelseutvecklingen. Jag är själv från en kommun med en starkt expanderande sommarbebyggelse. Vi har avgränsade planer för den permanenta bebyggelsen och även i stort sett avgränsade planer för sommarbebyggelsen. Det har varit praktiskt vettigt att ha sådan avgränsning, även om det inte går att hålla den helt. Som förhållandena är för närvarande är det möjligt att bygga en 80 kvadratmeters lägenhet nere vid stranden. Man gör det också och kommer att göra det i ännu större utsträckning, ty det är den enda möjligheten som för många står till buds. Däremot är det omöjligt att få bygga den i de områden, där kommunen vill ha bebyggelseutveckling.

Om det tillståndet får fortsätta, kommer det att leda till fullständigt horribla förhållanden. Man kommer i dessa avlägsna delar av kommunen, där det tidigare inte förekommit någon nämnevärdd bebyggelse, att få ordna både skolskjutsar och annan samhällsservice, vilket givetvis måste bli mycket dyrt. Allt detta är ju inte på något sätt samhällsekonomiskt motiverat. Det blir inte billigare på detta sätt, men det tvingas fram av den oformligheten att man fritt får bygga fritidshus men inte får bygga permanentbostäder.

Herr talman! Med den behandling som motionen fått har jag självfallet inget yrkande att ställa i kammaren.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Den reservation som herr Ebbe Ohlsson yrkade bifall till avser, såsom framgick av hans anförande, bara en detalj i föreliggande propositionsförslag, nämligen frågan om vem som skall bevilja igångsättningstillstånd. Enligt nu gällande lag är det i första hand arbetsmarknadsstyrelsen och i andra hand, efter dess bemyndigande, länsarbetsnämnden. I propositionen har nu föreslagits att Kungl. Maj:t ock-

så skall ha möjlighet att själv förbehålla sig beslutanderätten. Den skulle sedan kunna delegeras till underlydande myndigheter.

Jag kan i och för sig instämma i herr Ohlssons synpunkter att en centralisering av sådana här frågor till Kungl. Maj:t inte är önskvärd. Å andra sidan kan man väl inte heller säga annat än att det kan förekomma lägen, där det är motiverat att Kungl. Maj:t litet hårdare håller i dessa frågor och har dem helt under kontroll. Jag vill erinra om vad som förekom i våras, när vi diskuterade den nya investeringsavgiften. Då förklarade vederbörande departementschef i propositionen, att man inte riktigt behärskade de igångsättningstillstånd, som lämnades av länsarbetsnämnderna, utan att man måste ha en extra hållhake för att bromsa en del byggen, för vilka igångsättningstillstånd hade beviljats. Därför ville man införa en extra ekonomisk påлага, som skulle kunna dispensereras genom beslut av Kungl. Maj:t. Därigenom förde man i viss mån upp det faktiska avgörandet till den högre nivån.

Från de borgerliga partiernas sida ansåg vi då att det var en konstig ordning, att själva tillståndsprövningen skulle ske i en lägre instans och sedan samma sak prövas från ekonomiska utgångspunkter hos Kungl. Maj:t. Tankegången var då den, att det i sådana lägen, som man här talar om, inte är orimligt att regeringen håller i det hela. Ur denna synpunkt har vi ansett oss inte böra gå emot den nu föreslagna ändringen. Vi förutsätter dock att delegationsbeslut meddelas i den mån det är möjligt och lämpligt.

Jag vill därför yrka bifall till utskottets utlåtande, som innebär accepterande av propositionen i dess helhet.

Jag kanske också bör säga några ord om de frågor, som herr Kristiansson närmare har berört och som avser yrkanden i en motion, som väcktes redan under den allmänna motionstiden.

Ang. beslutanderätten i ärenden om igångsättningstillstånd för vissa byggnadsarbeten, m. m.

Herr Kristiansson uttalade sin förväning över att motionen behandlas i detta sammanhang. Det yrkande som ställs i motionen avser dock tillämpningen av just den lag, i vilken vi nu har att ta ståndpunkt till ett ändringsförslag. Det är väl ganska naturligt att motionen hör hemma i detta sammanhang och inte i den allmänna bostadspolitiken.

Motionen vänder sig mot vissa bestämmelser i tillämpningskungörelsen. Det gäller avvägningar, som aldrig mera i detalj varit underställda riksdagens prövning utan som det enligt lagen ligger i Kungl. Maj:ts hand att avgöra. Det gäller alltså, för vilka slag av byggnadsarbeten det skall krävas igångsättningstillstånd.

Det är väl klart, att sådana konsekvenser, som herr Kristiansson här nämnde, kan vara olyckliga. Vi har dock kanske inte anledning att här gå in i detaljer. Problemet gäller mera en fråga om tillämpning av gällande bestämmelser än av sådana generella anvisningar, som vi i riksdagen anlägger på dessa frågor.

Därtill kommer, som nämnts i utskottsutlåtandet, att frågan kommer att bli närmare belyst av en utredning. Eventuellt blir då åtgärder vidtagna.

Jag yrkar sålunda, herr talman, bifall till utskottsutlåtandet i dess helhet.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen jämlikt de rörande punkten A framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Ebbe Ohlsson och herr Hedin vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen,

efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ohlsson, Ebbe*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 56 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Ebbe Ohlsson och herr Hedin vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ohlsson, Ebbe*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 26.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets i punkten B gjorda hemställan.

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av motioner angående rationaliseringen av eldistributionen; och

nr 52, i anledning av motion om de eftersatta gruppernas problem.

Om företagsdemokrati

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om företagsdemokrati

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 53, i anledning av motioner om företagsdemokrati.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 659, av herr *Fälldin*, och II: 840, av herr *Johansson* i Växjö och herr *Sundkvist*, hade föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati inom både den privata och den offentliga sektorn i enlighet med vad i motionerna anförts.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att de likalydande motionerna I: 659 och II: 840 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Axel Kristiansson* (cp), fru *Elvy Olsson* (cp) samt herr *Larsson* i Borrby (cp) och herr *Johansson* i Växjö (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 659 och II: 840 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati inom både den privata och den offentliga sektorn.

Vid utlåtandet fanns därjämte avgiivet ett särskilt yttrande av herrar *Eric Gustaf Peterson* (fp), *Nyman* (fp), *Hamrin* i Kalmar (fp) och *Rimås* (fp).

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! I de motioner vi här har att behandla begärs en förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati, såväl inom den privata sektorn som inom den of-

fentliga. Utskottet har yrkat avslag på motionerna med motiveringen att man på det berörda området har kommit ganska långt genom överenskommelser. Utskottet anser att man bör fortsätta på den vägen och föreslår således ingen åtgärd.

Centerns ledamöter har till utlåtandet fogat en reservation. Vi reserverar instämmer i att det har hänt åtskilligt på det här området. Vi vill också betyga att vad som skett har varit till gagn och sannolikt i stor utsträckning varit avgörande för den relativt goda anda och det samförstånd som råder mellan arbetsmarknadens parter i vårt land. Vi har emellertid ansett att det går att komma längre, varför vi hemställt att den föreslagna utredningen skall komma till stånd.

Det är ingen tvekan om att detta är en mycket väsentlig fråga. Naturligtvis kan det sägas att det går att bygga ut företagsdemokratin utan någon utredning. Är arbetsmarknadens parter överens, så sker en utbyggnad efter hand, kan det tyckas. Emellertid framgår det också av utskottsutlåtandet att det finns områden där företagsdemokratin inte kommit i funktion eller fungerar dåligt. Således saknas det inte heller enligt utskottets mening anledning till att dessa saker undersöks.

Jag vågar påstå att även om motionerna avslås här i dag så är detta en av de stora frågor som kommer igen. Det är nog ingen överdrift att säga att den kommer att bli 1970-talets stora fråga, inte minst med hänsyn till den omstrukturering av näringslivet som sker i vårt land. Kanske är vi bara i början av ett skeende som faktiskt kan innebära en fullständig omvandling av förhållandena, med å ena sidan naturligtvis mycket stora möjligheter till standardförbättringar men också å andra sidan stora risker och otrygghet för många människor. Den sistnämnda situationen bevittnar vi inte minst för närvarande. Man skulle kunna ge åtskilliga exempel därpå. Jag tror därför att de spörsmål

som tagits upp i motionerna kommer att aktualiseras i så hög grad att en utredning är fullt befogad.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Till detta utlåtande har fogats ett särskilt yttrande av folkpartiets ledamöter i utskottet. Vi har inte kunnat ansluta oss till reservationen från centerpartiet, eftersom vi tycker att vägande skäl för närvarande talar för att parterna på arbetsmarknaden i första hand bör få verka för att fördjupa och bredda demokratin på arbetsplatsen efter de riktlinjer som har lagts fram i det nya samarbetsavtalet för företagsnämnderna. Bakom detta avtal ligger ett tidsödande utredningsarbete. Parterna på arbetsmarknaden vill nu med hänsyn till lokala förhållanden utveckla verksamheten för samråd och insyn och i vissa fall även medbestämmanderätt.

Jag vill även erinra om det avtalsförslag som har lagts fram i dagarna gällande nämndverksamheten inom allmän förvaltning. Samtidigt tror vi dock att frågorna om demokratin på arbetsplatsen kan kräva vissa initiativ för att underlätta utvecklingen av ett aktivare företagsdemokratiskt reformarbete. Jag håller med herr Axel Kristiansson om att det är en stor fråga, som kan komma att betyda mycket framöver. Jag tror dock som sagt att det är klokt att den får utvecklas i förtroende mellan parterna på arbetsplatsen.

En mycket omdiskuterad fråga när det gäller arbetsplatsens demokratisering är omfattningen av de anställdas inflytande och medbestämmanderätt och hur detta praktiskt skall genomföras. Såväl i samhället som i ett företag har arbetstagaren möjlighet att såsom medlem i kollektivet utöva ett visst inflytande. Hans möjlighet såsom individ däremot varierar i hög grad, kanske

med hänsyn till hans anställning i företaget och hans eget intresse. Men det är nog så att en arbetstagare genom duglighet och visad ansvarskänsla många gånger kan oavsett formen få ett inflytande och en medbestämmanderätt som många gånger är större än vad vi tror. Gränsen mellan inflytande och medbestämmanderätt i ett företag är inte alltid lätt att fastställa, och det gäller väl också i politiska sammanhang.

Vad som i diskussionen om medbestämmanderätt har efterlysts är någon form av rätt därtill genom representation i företagets styrelse eller på dess bolagsstämma. Det tycks råda delade meningar om värdet av detta. Folkpartiet har emellertid i olika sammanhang ansett att en försöksverksamhet med representation från de anställda i styrelser för såväl kommunala som statliga, privata och kooperativa företag vore värd att prövas. Den kommer också att prövas på enskilt initiativ. Vi tror också att något slag av vinstandelssystem skulle indirekt kunna befordra företagsdemokratin.

Från vår sida ämnar vi följa denna fråga med stor uppmärksamhet men vill för närvarande låta anstå med en utredning, såsom frågan i dag ligger till.

Herr KARLSSON, HELGE, (s):

Herr talman! Det utskottsutlåtande vi nu resonerar om är ju föranlett av en motion som avgivits i bägge kamrarna. Både herr Kristiansson och herr Nyman har understrukit att motionärerna ser mycket positivt på den utveckling som ägt rum när det gäller företagsdemokratin i vårt land. I motionen utvecklas närmare alla de åtgärder som vidtagits, och man uttalar sin tillfredsställelse med detta. Men så utmynnar motionen i att man tycker att en statlig utredning behöver företagas i varje fall på vissa punkter.

Jag skall kanske litet närmare granska de olika punkter som tagits upp i motionen. Man säger bl. a. att man inte

Om företagsdemokrati

har riktigt klart för sig hur nämndarbetet skall gå till väga i koncerner, alltså i företag med arbetsplatser på många orter. Men det framgår ganska klart av nämndavtalet § 2 och § 3 hur man skall arbeta i sådana fall. Praxis har utvecklats på ett mycket föredömligt sätt, kan jag säga, även om det inte finns detaljerade föreskrifter i avtalet. Koncernföretag har ju i de flesta fall företagsnämnder vid varje arbetsplats. Dessutom samlar man representanter för de olika företagsnämnderna en eller flera gånger om året för att göra en genomgång av hela koncernföretagets ställning. I avtalet fastslås bl. a. att detta framför allt bör ske när det gäller den ekonomiska redovisningen. Jag kan här nämna några företag som håller på att ytterligare utveckla samarbetet: ASEA, Facit, Nordarmatur och Electrolux.

Vidare tar man i motionen upp frågan om de utländska företagen som etablerat sig på den svenska marknaden. Jag vill säga att det inte är något problem — för alla dessa utländska företag gäller precis samma regler som för den övriga arbetsmarknaden, även vad beträffar företagsnämnderna.

Motionärerna framhåller också att det kan finnas vissa problem i de stora företagen; man anser att dessa problem inte förekommer i mindre företag. Jag vill säga att det är felaktigt — företagsnämnderna verkar mycket bättre i de större företagen. Det kan finnas vissa problem i de små företagen — detta är vi medvetna om — och det förhållandet har olika orsaker.

Men företagsdemokratin är ju inte bara det som sammanhänger med avtalet om företagsnämnder. Vid sidan därav har utvecklats en rad samarbetsavtal mellan arbetsmarknadens parter — om arbetsstudier, arbetsvärdering, lokala regler för säkerhetstjänsten och mycket annat. Det är ju allt detta vi innefattar i företagsdemokratin. Detta sägs också i det företagsnämndsavtal som gäller från den 1 januari i år. Ett särskilt utvecklingsråd för samarbets-

frågor inom företagen har blivit tillsatt. Arbetsmarknadens parter har alltså själva observerat att man behöver ett bättre samarbete och forskning beträffande samarbetsfrågorna inom företaget; detta har man också bestämt sig för och skrivit in i avtalet.

Reservanterna har tydligen funnit motionärernas motiveringar alltför magra. Man har nämligen i reservationen, liksom även de som svarar för det särskilda yttrandet gjort, tagit upp en annan sak, som inte är nämnd i motionen, nämligen frågan om ett system för fördelning av vinsten. Det kan naturligtvis låta mycket bestickande att de anställda skulle få möjligheter att vara med och dela den eventuella vinsten i ett företag, men jag tror inte att vi från fackföreningsrörelsens sida är intresserade av en sådan utveckling; när det gäller att tillvarata de anställdas ekonomiska intressen har vi andra instrument, som bör utbyggas och användas. Jag vill inte här lägga ord i utskottets mun, eftersom vi inte har haft tillfälle att diskutera denna detalj. Min personliga uppfattning är emellertid den, och jag tror att jag därvidlag i varje fall har mina socialdemokratiska kolleger i utskottet på min sida, att man bör minska intressegrupperna i ett företag till producenter — och med producenter menar jag givetvis alla anställda — och till konsumenter. Därmed skulle den tredje gruppen uteslutas, nämligen de som är intresserade av vinsten.

Detta är min personliga inställning, som jag också tror är riktig, och den har såvitt jag förstår sanktion även hos fackföreningsfolket.

Låt mig, herr talman, sluta med att säga att i motionen, som jag tidigare nämnde, det goda samarbetet har utvecklats mycket väl, men sedan tvekar tydligen motionärerna om man verkligen vill ge de anställda ett bättre inflytande. Efter att ha berört det samarbete som nu äger rum säger nämligen motionärerna: »Frågan är om inte ti-

Om företagsdemokrati

den nu är mogen att ytterligare utbygga detta samarbete och denna form av medinflytande som följer av aktivt verksamma företagsnämnder. Härvid uppkommer frågan huruvida de anställda bör beredas ett mera reellt inflytande på företagets ledning, dvs. frågan om en ytterligare utbyggd företagsdemokrati.» Jag tycker att motionärerna här tvekar litet grand om det verkliga skall vara ett större inflytande från de anställdas sida.

Hos socialdemokraterna inom allmänna beredningsutskottet råder ingen som helst tveksamhet om att det skall förekomma ett bättre inflytande, men vi anser att detta inflytande skall komma till stånd genom överenskommelse mellan arbetsmarknadens parter och icke genom inblandning från riksdagens eller statsmyndigheternas sida.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort i min replik.

Herr Karlsson har tydligen ägnat sig åt att märka ord i motionen — det var kanske ingenting annat han fick tag i — men därvidlag har han misslyckats, vill jag säga.

Det finns ingen som helst tveksamhet från motionärernas sida på denna punkt. I så fall hade väl motionärerna aldrig varit så djärva att de begärt en utredning av problemställningen. Det torde herr Karlsson förstå.

Alla definitioner som herr Karlsson gav i fråga om vad som innefattas i begreppet företagsdemokrati tycker jag tyder på att vi här har att göra med ett så pass stort fält och så pass många förhållanden som inte är helt klarlagda, att en utredning ingalunda kan vara obefogad.

Herr KARLSSON, HELGE, (s):

Herr talman! Om herr Axel Kristiansson läser företagsnämndsavtalet —

jag kan också rekommendera honom att läsa senaste numret av Fackföreringsrörelsen — får han klart för sig att alla dessa definitioner som han här nämnt har mycket större betydelse för företagsdemokratin på arbetsplatsen än vad herr Kristiansson nu vill göra gällande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Kristiansson, Axel*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 53, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Kristiansson, Axel*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;

Nej — 17.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

Därjämte hade 21 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 54, i anledning av motion om kartläggning av problemen inom filmskapandets område, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 55, i anledning av väckta motioner angående Vindelälvens utbyggnad.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 665, av herr *Isacson*, och II: 845, av herr *Nilsson* i Agnäs, hade yrkats, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t meddela sin uppfattning, att utbyggnaden av Vindelälven icke mer vore aktuell.

Vidare hade i de likaledes till allmänna beredningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 667, av herr *Eric Carlsson m. fl.*, och II: 833, av herr *Ekström* i Iggesund m. fl., anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förnyad prövning (genom Kungl. Maj:t med riksdagen) av frågan om Vindelälvens projektering och eventuella utbyggnad.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att riksdagen måtte anse motionerna I: 665 och II: 845 samt I: 667 och II: 833 besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört.

I sin motivering hade utskottet yttrat bland annat, att det funnit, att många för en bedömning av lämpligheten av Vindelälvens utbyggnad väsentliga faktorer förändrats under loppet av de senaste åren och kunde komma att ytterligare förändras inom den närmaste framtiden. Utskottet hade ansett, att med hänsyn till det material, som

för närvarande föreläge, någon utbyggnad av Vindelälven ej borde komma till stånd.

Reservation hade anmälts av herrar *Sörlin* (s), *Hellebladh* (s), *Hedlund* (s), *Lundmark* (s), *Haglund* (s) och *Wikner* (s), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! Frågan om Vindelälvens utbyggnad har sedan något år tilldragit sig mycket stor uppmärksamhet i den allmänna debatten i vårt land. Vi har där på något sätt fått en klyvning inom nationen. Det är kanske ett felaktigt uttryck i sammanhanget. Men det har i mycket stor omfattning propagerats mot en utbyggnad. Som skäl har man anfört en rad olika omständigheter, som vid det här laget torde vara väl kända för kammarens ledamöter.

Den principiella inställningen till de motioner som här föreligger borde, anser vi som här företräder en blank reservation, ha varit att man även i detta fall skulle tillämpa den praxis som riksdagen, såvitt vi vet, regelmässigt tillämpar. När en fråga är föremål för behandling, när ett ärende prövas av domstol och när Kungl. Maj:t har förbehållit sig att agera i målet, brukar riksdagen nöja sig med detta och invänta det förslag som kan komma att avlämnas.

Vi har alltså den principiella uppfattningen att eftersom det inte föreligger något direkt förslag om en utbyggnad, borde utskottet vid behandlingen — under åberopande av den praxis som förekommer — ha hemställt att riksdagen i avvaktan på ärendets slutbehandling skulle låta anstå med prövning av ärendet Vindelälvens utbyggnad.

Man har i debatten också framfört som ett skäl mot en utbyggnad att det uppstår betydande skadeverkningar inom detta område i och med att vattenkraften utnyttjas. Vi som råkar bo vid tidigare utbyggda älvar har den uppfattningen — den delas av kommunal-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

män, den delas av befolkningen utefter de berörda älvdalarna — att sedan älvvarna har utbyggt har i vart fall på senare tid inte funnits anledning till klagomål. Tvärtom, sakägarna har ansett sig ha fått en rimlig kompensation, bygden har fått en utveckling under utbyggnadstiden. De skadeverkningar som man tidigare befarade är av praktiskt taget noll och intet värde jämfört med de fördelar som föreligger i samband med en utbyggnad.

Kommunernas inställning har också varit den att de regleringsmedel som tillförs kommunerna efter en utbyggnad har kunnat användas för att tillgodose mycket angelägna och betydelsefulla kommunala önskemål. Det har gällt vägar och ordnandet av vägbelysning, det har gällt trivselbefrämjande åtgärder på olika områden, och alla har vi tyckt att det varit utomordentligt värdefullt att det har ordnats på detta sätt. I de handlingar som föreligger beträffande en eventuell utbyggnad av Vindelälven har redovisats att dessa kommuner skulle efter en utbyggnad tillföras cirka två miljoner årligen, och det skulle vara en betydande insats för att möjliggöra för människorna där att genomföra alla dessa trivselbefrämjande åtgärder som pengarna kan användas till.

Vi har en situation där uppe i norr inom glesbygden som sannerligen inte är tillfredsställande. Vi har kunnat tåla en viss uttunning av befolkningen, men den uttunningen kan inte få gå hur långt som helst. I mycket stor utsträckning har vi förlorat våra ungdomsskolor. I dagens situation har vi dock tillräckligt många människor kvar för vilka kommunerna måste försöka ordna det så att de kan stanna och trivas i fortsättningen. Om vi skulle få en ytterligare uttunning — och det är det vi befarar på fullt allvar — skulle vi bland annat inte kunna upprätthålla skolorganisation och mycket annat som är nödvändigt i dagens samhälle.

Det är väl den skillnaden att när det gäller glesbygder i Syd- och Mellansve-

rige har man inte samma stora avstånd i mil räknat som vi har däruppe i norr. Vi kan icke upprätthålla den kommunala servicen, om uttunningen går alltför snabbt i den riktning som påbörjats.

När det gäller sysselsättningen är alla medvetna om att läget just nu är besvärligt i vårt land. Det är möjligt att det kan förbättras inom en relativt snar framtid, men vi som bor däruppe är fullt på det klara med att vi fortfarande kommer att ha utomordentliga svårigheter för att sysselsätta vad man nu kallar den friställda arbetskraften. Och man kan inte räkna med att den överåriga arbetskraften efter en omskolning skall kunna resa till Syd- eller Mellansverige. För resten, i vilket län och i vilken stad är man beredd att ta emot alla dessa tusentals människor som det är fråga om? Vi vill med andra ord ha en period under vilken vi i lugn och ro kan planera för framtiden. För att vi skall kunna lyckas med det måste vi snabbt, tämligen omedelbart, genomföra sysselsättningskapande åtgärder, och genom vissa kraftverksutbyggnader kan man skaffa dessa människor arbete. De som i denna debatt också talat mot en utbyggnad och förklarat att man med den tekniska utvecklingen kan klara vårt lands kraftbehov genom andra åtgärder, genom atomkraftverk och liknande, bör komma ihåg, herr talman, att det också kan inträffa en situation då man i denna kammare kan få behandla motioner som skulle innebära att västra Sverige säger nej till atomkraftverk, att södra Sverige säger nej, och att man inte heller i stockholmsområdet och Mälardalen vill ha de skadeverkningar som uppstår vid drift av sådana verk. Befolkningen säger nej, riksdagen kommer kanske att få pröva sådana förslag. Hur kommer riksdagen då att ställa sig?

Vi som bor där uppe utefter dessa älvdalar är medvetna om att en utbyggnad är ett ingrepp i den natur som vi har, men samtidigt är vi övertygade om att dessa åtgärder har en mycket stor

Ang. Vindelälvens utbyggnad

betydelse för människorna.

Nu kommer jag fram till vad som egentligen är det väsentliga i denna debatt. Det är utskottets skrivning beträffande de motioner som föreligger. Vi som står bakom den blanka reservationen tolkar utskottets utlåtande så, att eftersom det nu inte föreligger något förslag om en utbyggnad, är det för dagen icke nödvändigt att riksdagen säger ja eller nej till ett sådant förslag. Det finns faktiskt inte något sådant på riksdagens bord. Då är det alltså uttrycket »för närvarande» som är det väsentliga i sammanhanget. Vi som företräder den blanka reservationen har den uppfattningen, att när sakfrågan är utredd, när vattendomstolen behandlat ärendet, när Kungl. Maj:t har studerat sakfrågan, då bör Kungl. Maj:t ha tillfälle att återkomma till riksdagen om Kungl. Maj:t finner att det är skäl för en utbyggnad. Riksdagen bör då säga ja eller nej.

Vi har alltså den uppfattningen att utskottets skrivning innebär att Kungl. Maj:t har möjlighet att pröva frågan på det sätt som jag här försökt redogöra för.

När man i den allmänna debatten i tidningspressen efter utskottets ställningstagande kunde läsa: »Riksdagsutskott säger nej till en utbyggnad av Vindelälven», då kan i varje fall inte jag vara med.

Jag har tolkat utskottets skrivning så att de fakta som skall föreligga på riksdagens bord, när ett sådant ärende behandlas, inte föreligger i dag. Dessa fakta skall Kungl. Maj:t sammanställa och förelägga riksdagen, och det betyder enligt vår tolkning att riksdagen i dag inte skall säga ja eller nej till frågan om Vindelälvens utbyggnad utan avvakta sakbehandlingen av ärendet. Det skulle vara intressant att höra vad övriga företrädare för utskottet har för mening beträffande min tolkning på den punkten.

Låt mig sedan säga att vårt ojämförligt största landskap är Lappland. Jag

råkar vara den ende representanten i denna kammare från detta stora landskap, men jag har under de år jag vistats i kammaren hört anföranden som har talat om den folkspillra som samerna är däruppe i Lappland och hävdar, att riksdagen har skyldighet att tillse att denna folkspillra skall kunna leva vidare.

Ärade kammarledamöter! Vi har en fast boende befolkning däruppe i dag. Den löper risken att bli något av samma folkspillra som man talar om när det gäller samerna.

Någon säger kanske så här: »Herr Sörlin dramatiserar.» Jag gör inte det. Jag försöker att i en kort framställning ge uttryck för vad man känner däruppe. Om sanningen innebär dramatik, är det inte mitt fel — det är sanningen som skall fram i detta sammanhang.

Som företrädare för en bygd, som berörs av det beslut riksdagen kommer att fatta med anledning av detta utskottsutlåtande, har jag förhoppningen att den tolkning, som vi reserverar genom vår blanka reservation och genom mig här framför, skall bli den som utskottet har, och då torde det inte behövas någon vidare debatt i denna fråga. Uppstår det däremot diskussion på denna punkt, finns det kanske tillfälle att återkomma. Jag kan nämligen icke acceptera ett riksdagsbeslut med anledning av detta utskottsutlåtande som innebär att Vindelälven icke får utbyggas — jag tolkar icke utskottets skrivning på det sättet, herr talman.

I detta anförande instämde herrar *Hedlund* (s), *Hellebladh* (s) och *Lage Svedberg* (s).

Herr **PETERSON, ERIC GUSTAF**, (fp):

Herr talman! Som herr Sörlin sagt har denna fråga redan diskuterats och är väl inte för någon människa i detta land okänd. Jag skulle därför kanske kunna börja mitt anförande, som så ofta sker, med att säga: »Jag skall fat-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

ta mig kort», men en talpedagog har vid ett tillfälle sagt att den som börjar sitt anförande så har redan talat för länge — och jag skall därför avstå från att göra det.

Att det är en mycket stor och omfattande fråga som nu föreligger för riksdagsbehandling är vi överens om, och vi har inom utskottet fått ta del av ett mycket stort och omfattande material. Under utskottets resa i det område det här gäller — det kan sägas att en utskottsresa sällan tilldragit sig så stort intresse från press, radio och TV som denna gjorde — mötte vi sörlänningar problemet på ett handgripligt och närgånget sätt.

Vi mötte många allvarligt bekymrade människor — en del hade bekymmer för att älven skulle byggas ut och andra för att den icke skulle byggas ut. Alla framförde sina synpunkter på ett övertygande sätt och under djupt och stort allvar. Folk kom långväga ifrån för att träffa representanter för utskottet, och lät mig inom parentes säga att då denna fråga berör både hjärta och hjärna, skulle jag gärna vilja återge en liten episod, som inträffade i Tärna där vi under en sen nattimme tog emot en liten delegation från befolkningen i en trakt där en älv var utbyggd. Det var en gammal fiskare som sade: »Jag kan inte leva på fisket mer sedan vattnet blivit reglerat, därför att botten där jag lägger ut mina nät har varit skog förut. Den är röjd och det finns en massa stubbar och buskar kvar där jag har att lägga mina nät, och under ett år har jag förstört 70 nät.» Så tillade han: »Jag skall tala om för er att när jag lagt ut näten och sedan kommer för att dra upp dem och finner att de sitter fast överallt, går det inte att vara religiös.»

Det går att le åt detta, men det gjorde inte jag, ty jag såg mannens allvar och förstod av det samtal vi hade att han sökte efter det allra kraftigaste argument han kunde få tag på, och jag hade inte deklarerat min religiösa in-

ställning. Jag vet inte om han trodde att hela riksdagen var religiös.

Det har varit en svår fråga, svår för oss icke norrlänningar, och kanske ännu svårare för dem som representerar landsändarna kring älven i Västerbotten. Jag tror därför man kan påstå att många besvärliga ställningstaganden ligger bakom utskottets enhälliga skrivning, att med hänsyn till det material som för närvarande föreligger någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd.

Utskottets fru ordförande är värd ett tack för det sätt på vilket hon med skicklighet och energi lyckats få utskottet fram till ett enigt beslut, en enighet som kan och bör betyda att Vindelälven bevaras som en outbyggd älv med alla värden som ligger däri. Kanske blir det fler båtar uppe i den lilla sjön vid Adolfström som härefter får heta Nancy. Jag anser också att reservanterna är värda vår respekt.

Många synpunkter har berörts, inte minst de arbetsmarknadsmässiga. Låt mig bara härom anför att Sverige är ett rikt land, och till stor del är väl detta Norrlands förtjänst. Vi måste ha råd och möjligheter till en arbetsmarknadsmässig planering på längre sikt än några år på detta område. Vi borde också ha möjligheter att satsa på arbetstillfällen, vars konsekvenser inte blir en förstörd miljö. Det har sagts — och det med all rätt — att detta är en riksangelägenhet.

Låt mig till slut få säga: Låt det då också bli en riksangelägenhet att skapa sysselsättningsmöjligheter för folket som bor i dessa trakter.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Nyman* (fp) och *Skärman* (fp).

Herr **HANSSON, TORSTEN**, (s):

Herr talman! Det är väl inte många ärenden under pågående riksdag och inte under många av de föregående

Ang. Vindelälvens utbyggnad

heller som har blivit föremål för en så het debatt som denna fråga, utan att den på något sätt är politisk. Här har varit en opinionsbildning i alla former och för alla åsiktsriktningar. Här har varit ett mycket starkt tryck från naturvårdarna, vilket har påtalats, och de har kanske framfört sina åsikter med sådant eftertryck och i en sådan omfattning att de måhända har skjutit över målet. De har till och med gett en viss näring åt talet om naturromantik. Jag skall be att få återkomma till den frågan senare.

Under utskottets resa utsattes ledamöterna också för ett starkt tryck i form av uppvaktningar av alla slag från människor som ser sina sysselsättningsmöjligheter hotade av denna frågas slutliga lösning. Det har alltså varit en opinionsbildning och ett tryck som har gjort att man har tagit del av denna fråga, låtit den behandlas i utskottet, i olika remissinstanser och vid många sammanträden för att få fram en klar bild av vad som kan vara rätt och riktigt samt för att kunna skapa enighet och något som inger förtroende hos dem som är bekymrade för den ena eller andra aspekten.

Jag sade att man har talat om naturromantik. Jag är inte alls någon fjällräv — det har väl framgått i andra sammanhang — och jag överlämnar hithörande frågor till någon annan talare, som är bättre insatt i dem. Jag kan emellertid inte underlåta att understryka vad herr Eric Gustaf Peterson yttrade, nämligen att vårt land är ett rikt land med naturtillgångar som vi inte bör ha så förskräckligt bråttom att göra oss av med. Jag tror att befolkningen just i den bygd som vi nu talar om förstår mig om jag använder uttrycket baggböleri även på detta område.

När jag anför detta om våra tillgångar är det naturligtvis därför att jag under utskottsbehandlingen och även tidigare — denna fråga har ju varit uppe i riksdagen för två år sedan, och jag

tog även då ställning i samma riktning som nu — utgått ifrån de aspekter som ligger mig närmast, nämligen frågorna om energiförsörjningen, om planläggningen av denna energiförsörjning på lång sikt, om det nödvändiga i att starta en sådan planläggning och inte skjuta den framför sig med åtgärder som för all framtid förstör värden som vi aldrig kan återskapa.

Vi har under utskottsarbetet fått ta del av kostnadsuppgifter. Det har till och med från ett håll inkommit kostnadsuppgifter i två omgångar som visar att den klara övervikt för vattenfallskraftens ekonomi, som man — även jag själv — hade för sig existerade, redan enligt den första uppgiften inte var så klar. Det förelåg en relativt obetydlig merkostnad för andra energiformer. En ny uppgift efter reviderade beräkningar har angivit att kostnadsskillnaderna nu ligger inom felmarginalernas ram. Denna ändring beror inte — och det har utskottet givit uttryck åt i sin skrivning — på några felräkningar, den beror inte på okunnighet hos uppgiftslämnaren. Den beror bara på att vi är mitt uppe i en utveckling när det gäller andra energiformers exploatering, en utveckling som knappar in på avståndet och som vi har all anledning förmoda kommer att ge utslag till förmån för andra energiformer.

Vi har dessutom problemet med distributionen av kraft från kraftkällor som ligger långt från de centrala konsumtionsställena.

Vi har alltså inte något entydigt besked om att en utbyggnad av Vindelälven är nödvändig ur ekonomisk synpunkt.

Jag vill ge ett erkännande åt dem som står bakom den blanka reservationen. De har i samförståndets intresse gått med på ett enhälligt utskottsutlåtande, men de har all anledning att oroa sig för den bygd som de företräder. De har i sin partiställning och med sin hemvist det omedelbara an-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

svaret för lösandet av de problem som här uppstår. De är i sin fulla rätt att handla som de gör.

När herr Sörlin har berört tolkningsfrågorna, har jag sagt att jag kan följa honom. Jag skall också utveckla detta litet längre fram.

På två punkter har vi under utskottsbehandlingen fått ta del av mycket starka önskemål. Det gäller lokaliseringsfrågorna och skattefrågorna i de berörda kommunerna.

Utskottet har tryckt på att Vindelälven är en riksangelägenhet och att konsekvenserna också måste vara en riksangelägenhet.

Jag vill påminna kammarens ledamöter om att samma utskott i fjol behandlade en annan fråga som var en riksangelägenhet. Det var en olycka den gången engångsglaslet släpptes löst. Utskottet bestämde alldeles riktigt att man skulle begära en utredning av konsekvenserna, men det föll aldrig någon av utskottsledamöterna in att ta ställning till frågan med utgångspunkt från hur det skall gå med sysselsättningen vid Limmareds glasbruk. Den frågan får man ta ställning till då den kommer, den primära frågan får man ta ställning till för sig.

Riksdagen har antagit ett system för lokaliseringpolitiken. Det vore lyckligt om man kunde hålla isär begreppen. När det gäller sysselsättningen får vi hänvisa till de lokaliseringpolitiska åtgärder som vidtas genom den lokaliseringspolitik riksdagen gått in för.

Man har också talat om kommunernas ekonomi. Kraftverket skulle tillföra de berörda kommunerna så och så många miljoner kronor om året. Men riksdagen har också tagit ställning till hur de kommunalekonomiska problemen i glesorterna skall lösas. Det blir alltså för dessa kommuner status quo, vare sig de får kraftverket eller inte, om deras kommunalekonomiska problem löses efter de riktlinjer riksdagen har beslutat.

Till slut några ord om herr Sörlins

tolkning. Jag vill erinra kammarens ledamöter om vad som står i allmänna beredningsutskottets utlåtande.

»Utskottet finner med hänsyn till vad sålunda förekommit att många för en bedömning av lämpligheten av Vindelälvens utbyggnad väsentliga faktorer förändrats under loppet av de senaste åren och kan komma att ytterligare förändras inom den närmaste framtiden. Utskottet anser sålunda att med hänsyn till det material som för närvarande föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd.»

Utskottet har behandlat denna fråga ingående och med allt aktgivande på det material, som ställts till förfogande. Men tiden går vidare. Situationen kan ändras i båda riktningarna. Den kan ändras när det gäller sysselsättningsfrågorna, när det gäller kostnadsläget på de importerade energikällorna eller genom utvecklingen på atomkraftteknikens område. I dag har utskottet ett material som ger möjlighet att ta ställning.

Jag vill dock ge herr Sörlin rätt i att Kungl. Maj:t har en mera imponerande utredningsapparat till sitt förfogande än allmänna beredningsutskottet. Mycket kan framkomma både vid en sådan behandling och i den domstolsgranskning, som nu pågår.

Jag kan, herr talman, på grundval av de överväganden och diskussioner som förts i utskottet inte komma till något annat resultat än att yrka bifall till det utlåtande, som jag skrivit under.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Jag skall be att få börja med ett citat:

»Starka älvar drar genom ödemarken. De tar sin början i västerns högtidliga fjällrad, var och en i sina mossar och tjärnar, och var och en brytande sin egen vandringsväg ner mot Bottenviken. Och deras bästa färdsällskap är bruset. I fjäll- och vaaramar-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

kerna har vattnet utförsbacke nästan jämt. Knappt har de lämnat en fors, så börjar den nästa suga, redan hörs dess brus, och dess vita manar fladdrar. En hölja eller bukt kan där följa emellan, ett och annat blankt sel också, men snart strimmar strömmen igen, kortfallen stöter, och så kommer en lång, bullrande fors som suger tag likt en galning. Och nu ett dånande fall, — och ännu ett skrämmande, ilsket rytande högfäll, där vattnet slungar sig tvärbarrant ner i en kummelfylld klyfta och virvlar och kokar därnere i en kittel av skum. — — —

Den stora älven är som en farled, vilken ömsom röt och brusade i arga forsar, ömsom drog fram i lugna, blanka sel. Från ödemarken kom den, och till ödemarken lockade den. Här låg vägen klar ända in i djupaste ödebygden. En väg som kokade av vida lovprisad lax och sik, bjuden skogsfararen till vägkost.»

Dessa ord av den finske författaren och etnografen Samuli Paulaharju kan utgöra en lämplig ingress till det tack som jag gärna vill framföra till allmänna beredningsutskottet för den behandling som motionerna om Vindelälven har fått. Att utskottet har kunnat enas, tolkar jag som att alla har varit besjälade av en vilja att värna Vindelälven i orörd skick för framtiden, om det finns möjligheter till detta.

Redan uppslutningen kring motionerna med nära nog 50 undertecknare representerande riksdagens alla partier är något speciellt. Tillsammans med herr Ekström i Iggesund i medkammaren har jag stått såsom första namn på dessa allpartimotioner. Vad som har givit mig en alldeles särskild tillfredsställelse utöver den breda uppslutningen kring motionerna har varit det stora och positiva intresse som har visats denna fråga från så många håll, och — det vill jag gärna betona — även just från de bygder där Vindelälven söker sig från fjällen i väster ner mot kusten och Bottenviken. Vindelälven är

landets sydligaste outbyggda älv, en älv av särskild karaktär och skönhet.

En utbyggnad i dag, som kanske inte skulle behövas i en framtid, skulle spoliära dessa värden. Jag förstår de arbetsmarknadsskäl som har åberopats för en utbyggnad. Jag har den största respekt för strävandena att skapa sysselsättning i glesbygder. Arbetsmarknadsstyrelsen har emellertid givit en redovisning, som måste tolkas på det sättet, att den sysselsättning för bygdens folk som man förväntar sig inte lär bli av någon större omfattning. Till detta måste man även ställa frågan: Vilka möjligheter ger och vilken betydelse har en orörd älv inför framtiden? Det finns också anledning att fråga sig, om dagens bekymmer skall få skymma de långa perspektiven och om vi inte för framtiden skall söka bevara ett stycke orörd natur, en orörd älv i sitt fria, otämjda lopp.

Utskottet har i sitt utlåtande gjort en utförlig och intressant redovisning av vad det från olika utgångspunkter betyder för framtiden att Vindelälven och Laisälven inte blir föremål för utbyggnad. Jag skall inte göra något tillägg till detta annat än att uttala motionärernas tack till allmänna beredningsutskottet för god vilja, för stor förståelse och ett förslag, som väckt tillfredsställelse och glädje hos alla de intressenter som vill bevara Vindelälven i sitt ursprungliga skick till framtiden.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Utbyggnad av Vindelälven för elkraftproduktion har blivit en stor fråga, som numera inte diskuteras bara av elkraftproducenten och markägarna, vilket har varit sed förr, utan som kommit att engagera många olika intressen i hela landet.

Eftersom det föreliggande utskottsutlåtandet kommer att föranleda ett ställningstagande som Kungl. Maj:t och and-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

ra myndigheter sedan har att ta hänsyn till, tror jag det finns anledning säga att det ställningstagandet baseras på många olika faktorer och att bedömningen sker ur rikssynpunkt, ur hela det svenska samhällets synpunkt. För utskottsledamöterna har det varit av mycket stort intresse och mycket värdefullt att få ta del av de många meningssyftningar som kommit utskottet till del under den omfattande utskottsbehandlingen.

Motiven för anläggande av kraftverk och dammar och för regleringsföretag har i ett tidigare skede varit oomtvistliga. Det ständigt ökade behovet av elkraft och elströmmens betydelse för vårt näringslivs utveckling har gjort att ingreppen i naturen samt skadeverkningarna på bebyggelse och näringsfång bedömts vara av underordnad betydelse. Men tiderna förändras. Behovet av ytterligare tillskott av elkraft kan nu och under överblickbar framtid tillgodoses i andra former än genom vattenkraft. Det finns i dag värmekraftverk och i morgon atomkraftverk, och enligt tillgängliga beräkningar kan energitillskotten från dessa produceras till kostnader som inte överstiger kostnaderna för utvinning av vattenkraft. Tidigare har atomkraften bedömts bli avsevärt dyrare, men en förändring har inträtt. Vi kan alltså skönja två kurvor som skär varandra, och det är inte uteslutet att atomkraften inom ganska kort tid blir billigare än vattenkraften.

De speciella fördelar som vattenkraften har i de goda möjligheterna till snabb och billig reglering för att möta belastningsvariationerna och som vattenfallsverket särskilt betonat kan vi dra nytta av genom den omfattande utbyggnad av vattenkraft som redan är verkställd, genom de utbyggnader som pågår och genom de nya kraftverk som planeras.

I den situation som vi alltså är inne i måste vi på nytt fråga oss: Kan det vara riktigt att bygga ut en av de sista orörda älvarna i vårt land med alla de

ingrepp och störningar som en utbyggnad innebär? På grund av sin geografiska karaktär anses Vindelälven ha större betydelse än övriga kvarvarande orörda, mera nordliga s. k. skogsälvar, sett utifrån de värderingar som man kan lägga på att för framtiden bevara en älvdal i dess ursprungliga skick. Sätter vi i gång en utbyggnad av Vindelälven, så kan den sedan inte återställas.

De argument som framförts mot en utbyggnad kan helt kort sammanfattas på följande sätt, utan någon gradering mellan de olika intressena:

Det är givet att *naturvårdsintresset* värderas högt i första hand av ortsbefolkningen, men med den ökade fritiden och det ökade behovet av rekreation och friluftsliv har detta intresse mycket stor betydelse även ur rikssynpunkt. En outbyggd Vindelälv måste ur *turistsynpunkt* anses representera ett stort värde, även internationellt sett.

En utbyggnad skulle komma att förändra *fisket*. Den skulle menligt inverka på beståndet av vissa ädelfiskarter. Detta i sin tur kommer att verka hämmande på ett mycket starkt ökande fritidsintresse, nämligen *sportfisket*, något som också får betydelse i turistiskt hänseende.

Starka motiv för att låta Vindelälven förbli outbyggd har anförts av *forskare* främst vid Umeå universitet. Även för en lekman synes det klart att dessa argument inte kan förbigås vid den avvägning som måste ske.

Näringsfång som *jordbruk, skogsbruk, yrkesfiske och renskötsel* får vidkännas betydande ingrepp i händelse av en utbyggnad. Även om dessa problem haft ännu större betydelse tidigare måste de också i dag tillmätas ganska stor vikt. I sammanhanget kan nämnas, att det är omkring 300 människor som skulle tvingas flytta från sina boplatser på grund av uppdämningar. Sådana omständigheter har tidigare fått vika inför behovet av elkraft, men i dag är läget annorlunda.

Det väsentligaste motivet för en ut-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

byggnad av Vindelälven — nästan det enda som här har presenterats — gäller behovet av sysselsättning. Det motivet är ytterst betydelsefullt, och jag har den största respekt för de synpunkter som framförts i den frågan. Svårigheterna förstärkes just nu på grund av den svaga konjunkturen, som gör det svårare att ordna kompletterande sysselsättningar i råvaru- och färdigvaruproduktionen. Men om man ser frågan på litet längre sikt, måste vi ändå ha tilltro till de prognoser och långtidsundersökningar som är gjorda. Jag kan erinra om att långtidsutredningen dock spår en mycket stor brist på arbetskraft framöver. Jag kan också hänvisa till att konjunkturinstitutet i alla fall är ganska optimistiskt och räknar med en vändning av konjunkturen inom ganska snar framtid. Jag tror att om man ser problemet i litet längre perspektiv skall det kanske inte bedömas så mörkt som man just nu gör lokalt på de platser där man har arbetslöshet och svårigheter att skaffa arbete. Man bör också komma ihåg att det inte är givet att sysselsättningsökningen i händelse av en utbyggnad skulle helt och hållet komma bygden till godo — det har ju sagts att en mycket stor del av arbetskraften kommer att hämtas från redan pågående utbyggnader på andra platser i Norrland. Samtidigt måste man i detta sammanhang påpeka, att många människor kommer att förlora sin arbetsutkomst i samband med en utbyggnad.

Jag vill dock starkt understryka vad utskottet har sagt om att önskvärda och bestående lokaliseringspolitiska åtgärder skall vidtagas. Egentligen borde detta ytterligare ha utvecklats i utskottets skrivning. Om det nu är ett riksintresse att bevara Vindelälven orörd måste vi också vara på det klara med att det blir en riksangelägenhet att medverka till att kompensera älvdalens befolkning för de arbetstillfällen som inte kommer till stånd, liksom för de övriga ekonomiska förmåner som uteblir. I första hand är det angeläget att de vär-

den, som man vinner med en outbyggd älv, tas till vara och verkligen kommer befolkning och turism till del. Utbyggnad av vägar och turistanläggningar måste mycket snabbt verkställas om älven skall bevaras. Men det bör också vara möjligt att vidtaga lokaliseringsåtgärder av sådan art att bestående arbetstillfällen skapas jämväl inom tillverkningsindustrin. Jag tror att jag i varje fall har centern bakom mig när jag mycket starkt vill understryka angelägenheten av sådana åtgärder.

Ett enhälligt utskott har yttrat, såsom här tidigare nämnts, att med hänsyn till det material som för närvarande föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd. Jag tycker att skrivningen är så klar att vi inte behöver diskutera tolkningen av densamma.

De som från början avsåg att avge en motiverad reservation har genom sitt ställningstagande i slutskedet ändå bidragit till enigheten. Jag tror också man kan säga att de har berikat utskottets slutliga skrivning. Det är en glädjande utgång, och jag hoppas att det också kan bli en enig uppslutning i riksdagen kring utskottets uttalande.

I herr Johan Olssons yttrande instämde herr *Svanström* (cp).

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Jag tror inte att det innerst inne råder några delade meningar inom riksdagen och inte heller bland stora grupper av dem som har varit intresserade av den debatt som förts kring frågan om Vindelälven.

Det föreligger dock tydligen olika meningar inom utskottet beträffande innebörden av utskottets inställning när den tar sig uttryck i orden, »att någon utbyggnad av Vindelälven inte för närvarande bör komma till stånd på grund av det material som hittills har framkommit». Reservanterna har underlåtit att motivera sin reservation på grund av att de vill tolka dessa ord så, att det

Ang. Vindelälvens utbyggnad

för dagen inte är aktuellt med en utbyggnad. Men om det framkommer ytterligare material som ger stöd för både behovet och lämpligheten av att bygga ut älven skall frågan enligt reservanternas mening kunna prövas på nytt. Andra, bl. a. herr Peterson, hoppas att orden skall tolkas på det sättet att frågan är avgjord för all framtid. Så har också vattenfallsverket tolkat utlåtandet; om det oförändrat godtages av riksdagen, är verket berett att helt dra sig tillbaka. Jag tror också att regeringen tolkar denna fråga på det sättet att om utlåtandet antages oförändrat har också förbehållet att regeringen i sista hand skall få pröva frågan om huruvida en utbyggnad skall komma till stånd eller ej förfallit genom riksdagens ställningstagande; under sådana förhållanden kan regeringen inte gärna blanda sig i frågan.

Jag håller med reservanterna om att man kan ha olika meningar beträffande vad som ligger i uttalandet att motionerna skall anses besvarade med vad utskottet har anfört. Av många kan detta tolkas så att beslutet gäller för dagen men inte i framtiden.

Det sista stycket i utlåtandet ger dock ett definitivt svar. Tidigare i utlåtandet säger utskottet med början på sid. 11 längst ned: »Ej heller med hänsyn till kostnaderna för den utvunna kraften torde en utbyggnad av Vindelälven vara så fördelaktig, att den nu bör komma till stånd om vägande skäl av annan art talar häremot.» Dessförinnan har utskottet gjort ett liknande uttalande då man säger: »Med hänsyn till landets kraftförsörjning är således en utbyggnad av Vindelälven icke nu nödvändig.»

Nederst på sid. 12 säger man: »Den förnyade prövningen av Vindelälvens utbyggnad, som begäres i motionerna I: 667 och II: 833, kommer på grund av vattenfallsverkets utfästelse att ej påbörja någon utbyggnad i Vindelälven förrän tillstånd till reglering vid Gautojaure föreligger, enligt Kungl. Maj:ts ti-

digare beslut att i viss mån ske av Kungl. Maj:t efter vattendomstolens behandling av målet om Gautojaure reglering, som dock utgör endast en del av utbyggnaden av hela Vindelälven.»

Men i fortsättningen på sid. 13 sägs mera bestämt: »Utskottet anser sålunda att med hänsyn till det material som för närvarande föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd. Med anledning av vad sålunda utretts i ärendet synes motionerna ej påkalla någon särskild åtgärd från riksdagens sida.» Utskottet slutar sedan med att hemställa att motionerna skall anses besvarade med vad utskottet anfört.

Vissa representanter för majoriteten i utskottet förmenar att det i utskottsutlåtandet finns en direkt reservation, som innebär att frågan återigen kan tas upp om något nytt framkommer. Andra utskottsledamöter tycker liksom vattenfallsverket att frågan är definitivt avgjord om riksdagen fattar beslut i enlighet med utskottets hemställan.

Jag vill gärna ge utskottet ett erkännande för en utomordentligt god redovisning av allt som har förekommit i frågan. Oavsett om man ivrar för en utbyggnad, ivrar för att bevara naturvärdena i så stor utsträckning som möjligt eller har någon annan uppfattning, måste man konstatera att utskottsutlåtandet innehåller material som gör det möjligt för envar att sätta sig in i ärendet. Jag har särskilt fäst mig vid den utförliga redovisningen av frågans tidigare behandling. Bl. a. publicerades redan år 1954 en förteckning över vissa sjöar och vattendrag, vilka bör skyddas mot exploatering för kraftverksändamål. Denna förteckning överlämnades till Kungl. Maj:t av en kommitté på uppdrag av ett antal frivilliga sammanslutningar. Förteckningen samt en ny reviderad förteckning låg till grund för överläggningar mellan naturvårdsdelegationen och representanter för kraftintressen. Dessa överläggningar ledde till att den 5 oktober 1961 träffades en överenskommelese rörande planeringen av

Ang. Vindelälvens utbyggnad

vattenkraftexploateringen i vissa norrländska nederbördsområden. Vindelälven berördes av överenskommelsen, men endast vissa smärre områden vid källsjöarna undantogs från utbyggnad. Överenskommelsen förutsatte för sin giltighet att Kungl. Maj:t icke gjorde någon erinran. Uppgörelsen bifogades proposition nr 126 till 1962 års riksdag om avsättande av området Padjelanta till nationalpark. Departementschefen uttalade sin tillfredsställelse över att överenskommelsen kommit till stånd. Samma uttalande gjordes även av jordbruksutskottet, som tydligen behandlade propositionen, och riksdagen hade ingen erinran.

1965 var frågan uppe till behandling på nytt genom motioner. Den behandlades då av allmänna beredningsutskottet — en redogörelse för den behandlingen återfinns på sidorna 4 och 5 i utlåtandet. Där heter det: »Utskottet ansåg slutligen att det kunde förutsättas att utbyggnadsplaneringen skedde med beaktande av de olika därav berörda intressena. Motionerna avslogs av riksdagen.»

Det träffades en överenskommelse år 1966 mellan vattenfallsverket och den nyinrättade naturvårdsnämnden efter överläggningar rörande Vindelälven. Förhandlingarna skedde i februari 1965 och var närmast föranledda av framställningar till naturvårdsnämnden i syfte att bevara älven från exploatering, sedan vattenfallsverket meddelat planer på att inge ansökan till vattendomstolen om tillstånd att bygga Långfors kraftverk i Vindelälven. Överläggningarna avslutades den 2 maj 1966. Resultatet återges i protokollsanteckningar samma dag, undertecknade av vattenfallsverket och naturvårdsnämnden. Av anteckningarna framgår att naturvårdsnämnden icke motsätter sig att 1961 års överenskommelse om planeringen av Vindelälven fullföljes sedan vissa modifieringar vidtagits i det program som låg till grund för överenskommelsen 1961.

Ansökan har gjorts till vattendomstolen och beslut har träffats beträffande utbyggnad av Långfors kraftverk. Detta beslut är emellertid överklagat, och såvitt jag vet föreligger ännu inte slutligt besked. Kungl. Maj:t har sedan, med stöd av 4 kap. 13 § vattenlagen, den 24 februari 1967 beslutat att förbehålla sig tillståndsprövningen av regleringsföretaget i Gauto, vilket får avgörande betydelse för utbyggnaden av hela Vindelälven.

Det redovisas också vissa uppgifter om kraftförsörjningen och om vinsten vid en utbyggnad av älven. Det talas om — jag förmodar att man har fått uppgifterna från vattenfallsverket — att det inte kommer att bli någon större skillnad mellan kostnaderna för en utbyggnad av älven och kostnaderna för en utbyggnad av kraftförsörjningen efter andra produktionsmetoder, bl. a. atomkraftverk eller vanligt värmekraftverk. Vi vet att det blir diskussioner även när det gäller att förlägga atomkraftverk till någon viss ort. Ingen vill ha dem, men alla vill gärna ha kraften.

Slutligen kommer jag till det som är avgörande för många i Norrland som har ett intresse av att frågan om en utbyggnad inte nu helt avföres från dagordningen. Det gäller dem som är helt beroende av den sysselsättning som en utbyggnad otvivelaktigt kommer att medföra. Mellan 500 och 700 man kommer att få sysselsättning under tio år framåt, säger vattenfallsverket. Detta är givetvis av stor betydelse för dem som är beroende av att få arbete uppe i Norrland. En del kraftverksutbyggnader är på gång, men de blir efter hand färdiga. Den arbetskraft som har rutin på sådana arbeten har väl en mörk framtid, om man inte kan räkna med att ytterligare arbeten sätts i gång. Visserligen görs det vaga uttalanden om att för den händelse Vindelälven inte kommer att utbyggas, måste väl ändå Sverige, vilket ju som enhet är ett rikt land, sörja för att lokaliseringssåtgärder vidtas, så att man kan bereda sysselsättning åt den

Ang. Vindelälvens utbyggnad

arbetskraft som blir utan. Det har sagts att norrlänningarna själva inte kan leva på den vackra naturen eller stanken från vattenfallen, utan de behöver ha något ytterligare. Eftersom det här rör sig om investeringar på bortåt en miljard kronor, är det klart att denna sida av saken har sin betydelse. Vi vet att viljan att lokalisera företagsverksamhet till Norrland finns, och det är möjligt att man också skulle kunna vara beredd att ställa större resurser till förfogande för ändamålet. Men det är inte så lätt att få lämpliga lokaliseringsobjekt i glesbygderna. Därför tror jag att man inte får helt bortse från att de som är beroende av sysselsättning uppe i Norrland inte ser på samma sätt som vi andra möjligen gör på nödvändigheten att behålla Vindelälven fri från kraftverk. Det är tänkbart att de anser hänsynen till sina sysselsättningsmöjligheter väga över — det får man inte klandra dem för.

Såvitt jag förstår finns det i dag icke något skäl som kan åberopas för att frågan om utbyggnad eller inte ovillkorligen skall avgöras vid 1967 års riksdag. Det har blivit stor publicitet kring denna fråga, kanske större publicitet än kring andra utbyggnader, ehuru väl varje utbyggnad nästan alltid har varit föremål för delade meningar när det gäller nödvändigheten och lämpligheten. Naturvårdsintressen finns säkert i de flesta fall, och de är många gånger starkt motiverade. Det finns all anledning att utgå ifrån att frågan om Vindelälven kommer tillbaka, om det inträffar någonting som skulle innebära att frågan måste omprövas. Men det finns alltså kvalificerade bedömare som anser att om riksdagen fattar beslut i enlighet med utskottets hemställan så är diskussionen om Vindelälvens utbyggnad definitivt avslutad.

Med hänvisning härtill vill jag framställa följande yrkande: att riksdagen med uteslutande av den i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 55 anförda motiveringen måtte besluta att

motionerna I: 665 och II: 845 samt I: 667 och II: 833 ej skall föranleda någon riksdagens åtgärd.

Detta är inget beslut om utbyggnad, utan det är ett uppskov med det slutliga avgörandet om huruvida en utbyggnad skall ske eller ej. Det är möjligt att vattenfall kan finna lämpliga metoder för att sörja för kraftbehovet utan att ta utbyggnaden i anspråk.

Herr PETERSON, ERIC GUSTAF,
(fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är svårt att tolka vad som står här mer än på ett sätt, när det heter att »med hänsyn till det material som för närvarande föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd».

»För närvarande föreligger» — det uteslöt jag inte i mitt anförande, herr förste vice talman Strand, som sade att jag hade sagt att frågan skulle vara avgjord för all framtid. Detta är inte alls min mening, utan jag anser — och här är väl nyanserna mellan herr Sörlin och mig mycket små — att det i framtiden kan komma material som gör att vi kan gå med på en utbyggnad, och det kan komma material som gör att vi får se att vi hade rätt när vi i dag beslöt som vi gjorde om vi bifaller utskottets förslag.

Jag vill i varje fall klart poängtera att jag inte menar att frågan skall vara avgjord för all framtid, utan jag står bakom detta utskottsutlåtande, som är en sammanskrivning. Först röstade vi i utskottet — det är allmänt bekant genom pressen att 15 röstade mot en utbyggnad och 8 för. Men sedan blev det ett omfattande arbete med en sammanskrivning för att få enighet. Det är givet att om man stått kvar vid det gamla beslutet, så hade väl skrivningen sett ut litet annorlunda. Detta försvarar alltså situationen en del. Jag hoppas i alla fall att reservanterna inte kommer att rösta på herr Strands förslag.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

Herr **SÖRLIN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Eric Gustaf Peterson sade i sitt första anförande att min tolkning av utskottets utlåtande fick stå för min egen räkning. Jag tolkar utskottets utlåtande så att orden »för närvarande» innebär att Kungl. Maj:t har tillfälle återkomma till riksdagen med formellt förslag i ärendet. För närvarande föreligger inte något sådant förslag.

Genom hopskrivningen — det var vid omröstningen 15 ja och 8 nej — fick vi bort de allra värsta otympligheterna i det ursprungliga utskottsforäslaget. Men om herr Eric Gustaf Peterson med instämmande av herr Johan Olsson tolkar detta utlåtande så att frågan om Vindelälvens utbyggnad är avsågad i och med att riksdagen bifaller utskottets hemställan, då ber jag herr Peterson och övriga om ursäkt om jag inte kan följa med. Vi har från reservanternas sida i denna fråga alltid hävdlat att ärendet skall vara slutbehandlat innan frågan avgöres. Det gör att vi i detta läge, när det gäller frågan om tolkningen, nu är oändligt mycket närmare herr Strands ändringsyrkande i denna fråga än utskottets skrivning. Det gör, herr talman, att i varje fall jag vid en eventuell votering, eftersom herr Strands yrkande sammanfaller med reservanternas synpunkter, kommer att rösta för det yrkandet.

Herr **PETERSON, ERIC GUSTAF**, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara ännu en gång understryka, att jag två gånger har sagt att jag inte anser frågan vara för all framtid avgjord.

Herr **JACOBSSON, PER**, (fp):

Herr talman! När man lyssnar till detta stillsamma aftonsamtal kring denna fråga känner man sig närmast överraskad, om man samtidigt tänker på den våldsamt känsloladdade debatt som har föregått ärendets behandling i riks-

dagen. Knappast någon annan fråga har tilldragit sig så stort intresse och så stor uppmärksamhet från de mest skilda kretsar i vårt land. Vi har säkerligen haft större frågor att ta ställning till här i riksdagen, men knappast något ärende som på ett sådant sätt har engagerat stora grupper inom vårt folk som säkerligen med största intresse följer denna debatt och det avgörande vi kommer att träffa. Det har offrats spaltkilometer i lokalpress och i rikspress på denna fråga. Lidelserna har blommat ut på båda sidor, alldeles oavsett vilken ståndpunkt man nu har haft i denna fråga.

När jag tog del av utskottets utlåtande tyckte jag närmast att det kanske inte fanns någon anledning för mig att delta i denna debatt. Men eftersom jag nu råkar vara den ende här i riksdagen som bor vid denna underbara älv, kan det kanske tillåtas mig att säga några ord, även om jag varken deltagit i utskottets behandling av ärendet eller står för någon av de motioner som har väckts.

Jag kan med en lätt travestering av skaldens ord säga, att »jag har bott vid en älv i hela mitt liv». Jag har tidigare bott vid Umeälven, som numera är utbyggd. Jag har alltså personlig erfarenhet av de verkningar som utbyggnad av en älv kan ha. Nu bor jag vid Vindelälven och är alltså inte helt ointresserad av vilket resultat det blir av den diskussion vi just nu för.

Även om jag alltså så att säga har befunnit mig i händelsernas centrum, kan jag inte när jag skall ta ställning i denna fråga känna mig fullt ut lika säker som många andra som bedömer frågan från sina utgångspunkter och som kommer från helt andra delar av landet. Det förefaller nästan vara på det sättet att intresset och kanske framför allt tvärsäkerheten när det gäller att bedöma denna fråga liksom ökar med kvadraten på avståndet: ju längre bort man befinner sig från själva det område som närmast berörs, ju lättare

Ang. Vindelälvens utbyggnad

är det att ta ståndpunkt, och ju säkrare känner man sig beträffande det sätt på vilket frågan bör avgöras.

Jag har alltså bott vid Umeälven, och nu bor jag vid Vindeälven. Jag har erfarenhet av att bo både vid en utbyggd älv och vid en outbyggd älv. Det har förresten i lokalpressen och i den allmänna diskussionen diskuterats, om en utbyggnad av en älv egentligen kan sägas innebära något allvarligare ingrepp i naturen och om en utbyggnad kan sägas i någon väsentlig grad förstöra de naturvärden som en älv i och för sig har.

Det är klart att det är en fråga som är mycket svår att diskutera. Det beror helt på hur man personligen upplever en sådan sak. Skillnaden mellan en utbyggd och en oreglerad älv är väl närmast den att den förra, på det sätt som våra älvar numera byggs ut med ett hundra procentigt tillvaratagande av de kraftmöjligheter som kan utvinnas ur den, blir ett sammanhängande långsträckt sjösystem, ett i huvudsak stillastående vatten med de förändringar i bottenvegetation, vattenföring och i andra avseenden som det för med sig. Det är klart att man väl kan tycka att en utbyggd älv i vissa partier kan tillföra ett område nya skönhetsvärden. Man skall därför inte bestämt påstå att utbyggnaden av en älv nödvändigtvis behöver medföra en total och genomgående förfulning eller försämring i fråga om natur- och skönhetsvärden.

En outbyggd älv — det behöver i och för sig inte sägas men jag vill ändå göra det i detta sammanhang — är en levande älv med liv och kraft, med forsar och strömmande vatten. Det är variationer i vattenföringen, betingade av årstidens växlingar och andra förhållanden, som sätter sin prägel på den.

Det är tämligen ofruktbart att diskutera detta, och det är inte nödvändigt att göra det i dag. Men jag vill upprepa att det helt beror på hur man upplever detta för sin personliga del. Jag anser att det skall till mycket starka

skäl innan man företar ingrepp som det i framtiden inte går att ändra på. Det är dock mycket genomgripande förändringar i landskapsbilden som måste företas, och ingreppen blir för stora delar av älven mycket allvarliga.

Man måste därför ställa frågan: Vilket värde bör de skäl som anförts för eller emot en utbyggnad tillmätas? Utskottet har samvetsgrant redovisat dessa skäl, och därutöver är väl inte så mycket att tillägga. Jag kommer, vill jag också säga, i huvudsak fram till samma slutsatser som utskottet har gjort.

Skälen mot en utbyggnad är företrädesvis av två slag. Å ena sidan är det naturvårdssynpunkterna — det är forskningens intressen, turismen, fisket och det är fritidsintressen av olika slag. Man kan kanske säga att dessa skäl mot en utbyggnad är av mera ideell karaktär. Å andra sidan har vi elkraftsituationen, de allmänt ekonomiska intressena samt sysselsättningsläget.

Jag skall inte försöka värdera dessa skäl eller ställa dem emot varandra, men jag håller ändå för sannolikt att de s. k. ideella skälen i denna debatt kanske någon gång har getts litet för stort utrymme. Visserligen är alla dessa synpunkter — naturvårdens, fiskets, turismens osv. — mycket betydelsefulla komponenter i sammanhanget. Jag tror dock att de kanske — för att nu se dem var för sig — inte skulle ha behövt vara helt avgörande för denna frågas bedömning. Man har ställt den retoriska frågan: Har vi råd att bevara Vindelälven outbyggd? Jag tror att svaret blir lätt för den som befinner sig på betryggande avstånd och som inte har några ekonomiska intressen att bevakas. Svaret är kanske inte lika självfallet för de kommuner som närmast berörs och för de enskilda, vilkas intressen är mycket nära förknippade med frågan om utbyggnad eller inte utbyggnad. Jag måste medge att jag själv hör till dem som verkligen har svårt att ta ståndpunkt i denna fråga.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

Om jag ser frågan ur snävt begränsad lokal synpunkt — enligt förslaget skulle det byggas fyra kraftverk inom min egen kommun — kanske jag måste säga att vi inte har råd att låta bli att bygga ut älven. Samtidigt måste jag dock fråga mig: Kan jag som riksdagsman bedöma denna fråga utifrån dessa snävt begränsade lokalpatriotiska synpunkter? Jag tror inte att jag kan göra det. Jag tror inte att jag har rätt att göra det. Jag tror att man, när man skall ta ställning till en sådan här fråga, måste lägga tyngdpunkten vid de allmänekonomiska bedömningar som måste ligga till grund för ett avgörande. Det måste bli fråga om hur kraftförsörjningsläget är för dagen och hur den frågan skall lösas i framtiden. Man måste ta hänsyn till hur samhällsintresset i det avseendet bäst kan tillgodoses i framtiden. I det avseendet förefaller mig utvecklingen närmast peka på att skälen för en utbyggnad av vattenkraften efter hand försvagas. Jag tycker också att utskottets redovisning bestyrker detta antagande.

Beträffande sysselsättningsläget medger jag gärna att just detta är en oerhört känslig fråga för de bygder som berörs och att en utbyggnad av älven självfallet skulle innebära ett visst tillskott av arbetstillfällen under den tid som utbyggnaden pågår. Men samtidigt bör man nog ha klart för sig att detta tillskott av arbetstillfällen kanske inte blir så stort i de bygder som omedelbart berörs av utbyggnaden, alltså själva ådalen. Vattenfall har ju för sina utbyggnader en fast arbetarstam, som i stor utsträckning kommer från andra delar av landet och som också försvinner då utbyggnadsarbetet är färdigt. Men det är å andra sidan klart att en utbyggnad skulle tillföra ifrågavarande orter nya arbetstillfällen av betydelse.

Men jag måste väl också säga mig att om inte de samhällsekonomiska skälen, de sakliga, praktiska skälen för en ytterligare utbyggnad av vattenkraften verkligen är för handen, så kan man

rimligtvis inte heller bygga kraftverk bara därför att man vill öka sysselsättningen inom ett visst område. Man måste nog söka andra vägar för att lösa de problemen — som jag sannerligen inte är okänslig för.

Vad gäller effekten på sysselsättningsläget efter en utbyggnad så är den nog närmast negativ. Vi har erfarenhet av att efter utbyggnaden av en älv kommer gärna en viss utflyttningsvåg. Det är få, som bereds sysselsättning vid de anläggningar, som man har skapat genom utbyggnaden. Även om man bereder en viss sysselsättning under själva utbyggnadsperioden, får man räkna med att det blir en viss avtappning när utbyggnaden är avslutad. De sysselsättningstillfällena, som på orten har skapats genom tillkomsten av nya kraftverk, är oftast mycket obetydliga.

Herr talman, jag skulle vilja se det så, att det positiva värdet av denna diskussion, med den utgång frågan uppenbarligen kommer att få, närmast ligger i att riksdagen på ett handgripligt sätt har påmint om de berörda bygdernas svårigheter. Jag tar fasta på att utskottet säger, att Vindelälvens bevarande kan betraktas som en riksangelägenhet och att önskvärda och bestående lokaliseringspolitiska åtgärder måste vidtagas. När utskottet säger detta och när riksdagen ställer sig bakom detta utskottets uttalande, hoppas jag att det inte skall komma att visa sig vara enbart tomma ord.

Här har förts en liten debatt om tolkningen av utskottets utlåtande och hur man skall uppfatta utskottets skrivning. Personligen tycker jag, att utskottets skrivning är ganska klar och att det är svårt att missuppfatta den. Utskottet har sagt att man anser på föreliggande material, att det för närvarande inte bör företas någon utbyggnad av älven. Men det är möjligt att den debatt, som föregått riksdagens behandling av denna fråga, kommer att fortsätta med en debatt om vad riksdagen beslutat.

Herr talman, jag ansluter mig till utskottets utlåtande.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Mitt namn finns inte under utskottets utlåtande, men i ett tidigare skede av handläggningen i utskottet talade jag varmt för den linje som utskottet nu gjort sig till tolk för.

De anföranden som hållits här har inneslutit en inventering av argumenten för och emot de olika ståndpunkterna. Jag har knappast något nytt att komma med, men jag vill ändå redovisa min hållning något och möjligen polemisera på ett par punkter.

Jag tycker att denna fråga är i grunden ganska unik till sin karaktär. Normalt väger man ihop alla möjliga synpunkter. Man samlar plus- och minusvikt och låter vägen till sist slå över åt ena eller andra hållet. För min del för jag i denna fråga fram ett argument, som jag tillmäter yttersta dignitet. Utan att blunda för alla andra argument för och emot, tycker jag att detta speciella argument ensamt kan få vara avgörande. Detta förklarar också att hela mitt resonemang blir mindre komplicerat än det kanske blir för andra.

Om jag har uppfattat riktigt efter att ha läst och hört rätt mycket kring frågan, är situationen den, att Vindelälven för närvarande är en helt unik älv i vårt land. Den innesluter forsar och strömmar av ett slag som vi i stort sett har byggt bort där något liknande har funnits förut. Då är frågan, om vi skall kosta på oss att bevara denna unika naturtillgång till kommande generationer eller om vi inte skall göra det.

Det intressanta i debatten i dag och i utskottet är att egentligen ingen har hävdats, att det ur ekonomisk synpunkt skulle vara en riktig politik att bygga ut Vindelälven. Vi vet väldigt litet om framtiden, men det man drar fram verkar närmast negativt. Som jag ser det, kan vi inte ha annat än ett riksperspek-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

tiv på den här frågan. Hade vi fyra eller fem älvar, eller kanske bara två, av den här karaktären, skulle mina betänkligheter möjligen falla, ty vi hade då ändå sparat något. Men om det är den sista älven, så tycker jag att vi skall slå vakt om den.

Sverige är, som det har sagts, ett mycket rikt land och kommer väl att bli mycket rikare. Vi har väldiga möjligheter att på annat sätt skaffa oss den elenergi vi behöver, men vi kan inte göra en sådan här älv en gång till. Därför tycker jag — särskilt som de andra argumenten är så svaga, att ingen egentligen satsar på mer än ett av dem, nämligen sysselsättningen under några övergångsår — att det vore rimligt att det sades: Låt denna klenod få leva vidare!

I denna fråga drar jag mig inte ett ögonblick för att vara litet romantisk; romantik är ett fullt ord i mångas öron. Men vad håller vi på med i det här landet egentligen? Överallt i den industrialiserade världen bryter vi ner naturen bit för bit, förgiftar och förfular. Nu har det gått så långt att det sannerningen kommer att krävas enorma tag för att möta de olyckor som är på väg. Inte bara vi här i Sverige, utan hela världen måste samlas kring den saken, annars går det säkert på tok förr eller senare för mänskligheten.

Här står vi nu, ett rikt folk. En rad älvar har vi byggt ut och har denna klenod kvar. Skall det vara nödvändigt att bottenskrapa resurserna för det tvevelaktiga nöjet att räkna med en chans, som kanske inte finns, att det vi gör blir en lönsam investering ur kraftförsörjningssynpunkt?

Men så finns ju det argumentet som har en makalös slagkraft, nämligen sysselsättningen på kort sikt. Jag vill ge herr Sörlin en liten men ytterst vänlig replik med anledning av vad han sade om att vi måste tänka på situationen där uppe och »skaffa andrum». Men det är ingen ny situation för människorna vid Vindelälven att inte ha jobb. Varför

Ang. Vindelälvens utbyggnad

har man inte utnyttjat det andrum vi haft hittills? Varför skall vi ta detta till intäkt för att skaffa ett nytt andrum?

Och dessutom — om vi vill göra detta till en riksfråga på det sätt jag gör, måste vi notera att precis samma behov vimlar det av i nästan alla landsändar. Det finns jättelika behov av att ordna sysselsättning och omflyttning av folk. Att just det förhållandet att man kan peka på dessa behov vid Vindelälven skulle tas till intäkt för att bryta ner de argument, som kan finnas för att inte bygga ut älven, tycker jag är att ta till litet grand i överkant.

Problemet där är ganska allmängiltigt för hela vårt samhälle, och vi måste ta itu med det i alla fall. Vad som förvånar mig, när sysselsättningsaspekten förs till torgs, är att dess förespråkare ger så litet för motargumentet, att inga erfarenheter pekar på att det på litet längre sikt blir mera sysselsättning, mera boende i bygden, mera ekonomisk livskraft. Tvärtom pekar ju erfarenheten på att man rumsterar om vid utbyggnaden på ett sådant sätt att avfolkningen sedan är en realitet eller flykten i gång i betydande utsträckning. Därför är det väl en litet tvivelaktig omsorg om människorna att se så väldigt kortsiktigt på detta problem.

Jag skulle vilja tillspetsa det hela och säga: Jag tycker att det är så väsentligt att bevara denna naturtillgång, att jag, om det vore rimligt ur andra synpunkter — vilket det sannolikt inte är, eftersom vi inte kan behandla människorna olika här i landet — hellre skulle betala arbetslöshetsunderstöd åt dessa människor under åren än att förlora chansen att bevara denna älv. Den som har intresserat sig litet för fisket och dess problem, för vad rent vatten är, för vattendjurens vandringar och liknande ting vet ju, att i samma ögonblick som man täpper till älvarna har ett liv — särskilt när man täpper till dem överallt — gått förlorat, ett liv som vi ändå tror innesluter både ekonomiska och mänskliga värden av icke

ringa mått. I framtiden kommer människornas fritidsverksamhet och möjligheterna att så att säga leva rikt på fritiden att vara av väsentlig vikt för samhället att ordna. Detta är ett led i ett sådant arbete.

Det har också frågats: Har vi råd? Utan att därmed vilja kritisera någon talare tycker jag, att frågan egentligen är ganska fantastisk när man läser det material som finns. Av den miljard kronor som skall investeras här får vi använda en mycket stor del till material. Allt går inte till löner. Frågan är i lika hög grad om vi har råd i ett läge, där vi inte vet om vi behöver arbetskraften eller om kraftverksbygget kommer att vara den ekonomiskt riktiga formen för en utbyggnad av vår elektriska energi, att göra denna insats. Vill man göra utbyggnaden med tanke på sysselsättningen, tycker jag att man i stället skall vidtaga andra åtgärder. Det har vi *alltid* råd med enligt min uppfattning. Vi skall inte av ett litet snett perspektiv på en situation, som vi har där uppe men som är ganska allmän i vårt land, hindras att tänka något så när riktigt i denna fråga.

Jag kommer så, herr talman, till den formella sidan av detta resonemang. Det har som sagt blivit en text, som utgör en kompromiss på grund av agerandet från det tveksamma utskottet. Det skall dock inte ligga debatten i fallet, något som herr Eric Gustaf Peterson var inne på. Jag tycker det vore i högsta grad rimligt att formulera ett beslut litet mjukt. Även om jag i och för sig skulle vilja ha en enhällig riksdag, som säger till Kungen att »strunta i detta», tycker jag ändå det kunde vara vetligt att inse den realism som ligger däri, att denna riksdag ju inte kan binda alla riksdagar i framtiden. Hur många gånger har vi inte haft frågor uppe här till avgörande och slaktat motioner, som sedan väckts på nytt och då blivit positivt behandlade. Att det nu skulle vara fråga om ett absolut definitivt avgörande bestrider jag, ty vi

kan inte hindra kommande riksdagar att besluta annorlunda.

Vad jag är angelägen om är att riksdagen ger en klar opinion till känna och för regeringen uttalar att vi, om inte nya saker inträffar som så att säga vänder upp och ned på värderingarna, inte tycker att man skall gå vidare i denna fråga. Det är i varje fall den tanke och strävan som jag har haft i detta sammanhang.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde fru *Lindström* (s).

Fru **HULTELL** (h):

Herr talman! Jag skall först anföra några allmänna synpunkter trots att debatten ju i mycket har blivit en tolkningsdebatt.

Utbyggnaden av de norrländska vattendragen har ändrat livsbetingelserna för ett stort antal människor. Många har tvingats flytta, andra bor kvar i en ny miljö. En konflikt har uppstått mellan å ena sidan omistliga skönhets- och rekreationsvärden och å andra sidan den stora kraftpotentialen i älvarna.

För en bedömning av frågan om utbyggnad av Vindelälven med hänsyn till de stora ingrepp i naturen som skulle åstadkommas vid den planerade utbyggnaden har man undersökt om landets kraftförsörjning nu påfordrar ytterligare krafttillskott. Enligt utskottet kan kraftbehovet fyllas genom andra kraftkällor än vattenkraft, t. ex. atomkraft. Vi har alltså nu andra möjligheter än tidigare, då man var tvingad att bygga ut älvarna. Vi kan i dag konstatera att Vindelälven inte behöver utbyggas ur elkraftförsörjnings-synpunkt.

Man har också i debatten framhållit att sysselsättningsproblemen är stora i dessa trakter. De problemen har vi full förståelse för även om vi inte är från Norrland. En utbyggnad skulle skapa sysselsättning under cirka tio år för omkring 500 man. Allt detta skulle bara

Ang. Vindelälvens utbyggnad
bli, som herr Persson nyss framhöll, en kortsiktig sysselsättning; det är vi medvetna om. Efter utbyggnaden kan endast ett mindre antal beredas arbete vid anläggningen, och avfolkningen av bygden skulle troligen inte hindras genom utbyggnaden.

Vi har i utskottet med anledning härav varit ense om att bestående lokaliseringpolitiska åtgärder i stället måste vidtagas för att ge möjligheter till varaktig sysselsättning. Detta har utskottet också gett uttryck åt i utlåtandet.

Efter långa diskussioner och flera bordläggningar, då alla haft möjligheter och god tid att ta kontakter, har vi också varit överens om att med hänsyn till det material, som nu föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd.

Vi har i utskottet fått frågan grundligt beredd och diskuterad vid många tillfällen. Till slut kom vi överens om en skrivning. Herr Sörlin var med i den delegation där vi kunde skriva ihop oss, och då trodde jag att vi alla som deltog i det arbetet visste vad vi var med om, utan att man skulle behöva tolka det.

Det mesta av vad förste vice talmanen här anfört har varit föremål för överläggningar inom utskottet.

Jag är mycket förvånad över att någon av dem som står under det enhälliga utskottsutlåtandet ej längre håller fast vid det. Hade vi vetat detta vid slutbehandlingen i utskottet skulle kanske skrivningen ha varit en annan. Det viktiga i dag är att vi ger ett klart besked — det väntar man i bygderna kring Vindelälven.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Herr **ISACSON** (h):

Herr talman! Det har redan sagts så många saker i debatten, som man kan instämma i, att man kanske skulle kunna nöja sig med det. Vid något tillfälle

Ang. Vindelälvens utbyggnad

kan det ju också vara roligt att få säga, att man helt instämmer med en talare från det socialdemokratiska hållet; jag avser Yngve Persson.

Men i alla fall skall jag litet grand ta tiden i anspråk och berätta om en resa utefter en älv som är helt reglerad. Jag tänker på Öster-Dalälven i dess översta del upp till källflödena.

Vi kan under den resan konstatera att en älv som utbygges fortfarande är vacker. Man har lyckats skapa natursköna dammbyggnader, det finns spegeldammar som gör att såren i landskapet inte framträder utan det hela ser riktigt hyggligt ut. Ja, faktiskt: det är nya skönhetsvärden som kommer fram. Därför skulle man väl kunna säga att Vindelälven i ny skepnad fortfarande kunde vara en turistattraktion; jag skall inte ifrågasätta att detta kunde vara möjligt.

Det resonemang som man här har fört om att man framför allt skall exploatera Vindelälven för att bereda sysselsättning under en tioårsperiod, tycker jag inte innebär någonting annat än en Döbeln-medicin. Efter tio år kommer det att vara tystare kring älven än någonsin. Man får mycket mindre liv i det landskapet än tidigare. De som reglerar älven och sköter vattenfallen sitter kanske i Umeå. Det blir inte många utefter Vindelälven som sysselsätts med det arbetet, eftersom det tekniskt sköts mycket lätt från långt håll.

Det är alltså på sikt inte fråga om sysselsättning ur dessa synpunkter. Men vilken betydelse har det ekonomiskt för bygden om man sparar Vindelälven? Dessa kommuner kämpar för livet — för ett näringsliv som ger dem pengar att göra något. Jag tror att de flesta av dessa kommuner på längre sikt kommer att ha betydligt större möjligheter att skaffa sig näringsliv om Vindelälven är orörd. Jag tror att man utan vidare kan förutsätta, med den exploatering som i dag sker på alla naturområden i vårt land och som gör att det snart inte finns något ursprungligt och

naturligt längre, att det kommer att vara mycket attraktivt för många att fara dit som turister. Därför kan man säkert inom detta stora område bygga upp en turistnäring som kommer att ge bygden nya pengar. Ju mer levnadsstandarden ökar i landet och ju mer vi kan räkna på turister utifrån, desto säkrare tror jag att den bedömningen blir. Men har man en gång exploaterat älven, så har man undergrävt dessa möjligheter.

Har vi då råd att spara älven ur andra synpunkter, t. ex. kraftförsörjnings-synpunkt? Den frågan tycker jag knappast man skulle behöva ta upp i diskussionen. Det gäller inte mer än ett mycket blygsamt tillskott — ett års kraftproduktionsökning. För detta offerar man då älven med all dess naturskönhet, och sedan har man egentligen inte någon liknande älv kvar, utom en del skogsälvar ännu längre norrut.

Jag tycker att valet inte bör vara alltför svårt. Att man förvägrar utbyggnaden bör i varje fall inte ur bygdens synpunkt framstå som ett rikspolitiskt svek.

Men är det nu ett rikspolitiskt intresse att bevara älven, vilket vi i varje fall anser, då är det också ett rikspolitiskt intresse att se till att detta område får möjligheter att fortleva, att bygga ut sitt näringsliv, att över huvud taget få hjälp med de olika lokaliseringspolitiska frågeställningar som kan uppstå i sammanhanget. Även ur den synpunkten är det viktigt att se frågan på sikt. Om man skall kunna få denna natur att verkligen ge Norrland pengar framöver, behövs det ett normalt fungerande liv där uppe. Man får inte först utarma bygden och sedan komma tillbaka och på annat sätt försöka ösa in pengar på nytt. Man måste redan nu göra upp ett handlingsprogram från dessa utgångspunkter för att försöka ge bygden en framtid, även om älven inte på något sätt kommer att exploateras.

Med detta vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken STENBERG (h):

Herr talman! Jag får väl i likhet med föregående talare konstatera, att mycket under årens lopp har talats i detta ärende, att många avvägningar har gjorts och att massmediadebatterna har hållit intresset vid liv. Alla argument som skulle kunna vädras är ju vid det här laget gamla bekanta, och det finns väl i sak inte så mycket att tillägga utöver utskottets uttömmande skrivning. Det är möjligen ett par kommentarer eller reflexioner som jag ändå skulle vilja göra.

Riksdagen skall i dag ta ställning till och fatta ett beslut som efter vad jag förstår har betydelse av stor räckvidd. Tar riksdagen allmänna beredningsutskottets utlåtande representerar beslutet något av en milstolpe, en handlingskraftig uppslutning kring och en praktisk tillämpning av det miljövårdstänkande, som tagit sig uttryck i senaste årets lagstiftning på detta område. Jag är fullt medveten om de svåra avvägningar som politikern kan ställas inför när tekniska och miljömässiga argument står mot varandra och kommunala myndigheter brottas med sysselsättningssvårigheter. Det har väl också i detta stora ärende varit vissa svårigheter att slå fast vad som plägar kallas »det objektivt mätbara» och att komma fram till av båda parter acceptabla bedömnings- och beräkningsnormer.

Det är också möjligt att av de två statliga verk som sinsemellan har överlagts om vindelälvsfrågan och som båda ju är knutna till kommunikationsdepartementet — statens vattenfallsverk och statens naturvårdsnämnd, och överläggningen skedde den 2 maj 1966 — så har kanske vattenfallsverket via teknisk expertis haft ett visst övertag genom sin möjlighet till rutinerad företagsekonomisk planering. Jag tror knappast att naturvårdsnämnden haft tillfälle att t. ex. genom operations- och systemanalys presentera beräkningsgrunder för de alternativa utvecklingsmöjligheter som skulle kunna föreligga, om den mil-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

jö, som är Vindelälven och dess dalgång, via regionplanering och effektiv natur- och miljövård obesökret räddades för kommande tider.

Eftersom herr Yngve Persson har tillåtit sig att vara romantisk kan jag väl också få vara det och citera den amerikanske författaren Thoreau när han säger: »Mycket viktigare än det som är nytt just nu är det som aldrig någonsin kan bli gammalt.»

Men det är klart att de ekonomiska synpunkterna betyder mycket. Låt mig bara nämna att Sverige i år hade enligt uppgift mer än en miljon utomnordiska resenärer. Det är en genomsnittlig ökning av folk från utomnordiska länder med 4 procent. Funnes statistik från de övriga nordiska ländernas Sverige-turister, bleve siffrorna mycket högre. Det tyder ju på att utvecklingsmöjligheterna mot turism och friluftsliv föreligger.

I kommunalrättskommitténs nyligen avlämnade betänkande om kommunala befogenheter inom turismväsendet finns det också en hel del intressanta upplysningar, t. ex. att den totala turisttrafiken i landet under 1960-talet hade ökat med 10 procent per år och att svenskar- nas egna resor i landet anses svara för fyra femtedelar av turisttrafikvolymen, att inrikesturismen beräknas omsätta 2 miljarder kronor per år, varav mer än hälften belöper på svenskarnas egna turistresor. I utredningen påpekas också hur fritiden, bilismen och befolkningkoncentrationen till tätorterna har medfört ökat intresse för rörligt friluftsliv och lett till stegrad efterfrågan på fritids- och friluftsanläggningar i såväl när- som fjärrområden. Närmare tre fjärdedelar av landets arbetande befolkning ägnar någon del av ledigheten åt sådana former av friluftsliv som kan betecknas som turism.

Utredningen har också pekat på den rad av undersökningar som under de senaste decennierna har genomförts för att kartlägga hur mycket pengar turisterna tillför olika delar av näringslivet

Ang. Vindelälvens utbyggnad

och i vilken utsträckning dessa inkomster påverkar skatteunderlaget i berörda regioner eller kommuner. Forskare vid olika universitet och högskolor har samarbetat under beteckningen Forskningsgruppen för studium av turismen i Sverige. Ordförande är professorn vid handelshögskolan i Stockholm Gunnar Arpi. Därvid har man kommit fram till att mellan 25 och 35 procent av de flesta orters turistomsättning bildar skatteunderlag. Som exempel vill jag nämna att Jämtlands turistomsättning för ett år uppgick till 48 miljoner kronor.

Vad jag vill komma fram till är alltså att turism kan direkt skapa inkomster och skatteunderlag och indirekt ge ekonomiskt underlag för olika serviceanläggningar som annars inte skulle kunna finnas på orten. Att intresset för denna näringsgren är stigande och att den är en ekonomisk faktor att räkna med kommer väl ytterligare att belysas av bl. a. parkeringskommittén, 1963 års fritidsfiskeutredning och 1965 års semester-spridningsutredning. Kommunernas intresse för fritids- och friluftsanläggningar är stort. Det gäller inte minst Vindelälvs kommunerna, där Sorsele har investerat 5,5 miljoner kronor på Nalovardo-området och planerar ytterligare investeringar för semesterby om 100 stugor på samma plats. En viktig förutsättning är naturligtvis att fiske i orörda och icke reglerade vatten står till buds.

Ja, herr talman, skälen för och emot en utbyggnad av Vindelälven har ju diskuterats här under lång tid, men jag tror inte att någon har nämnt att atomkraften nu anses kunna kommersiellt konkurrera med vattenkraften och att gränsen för det lönsamma utbyggandet av vattenkraften enligt expertisen infaller under 1970-talet. Den svenska energikommittén har ju enligt uppgift räknat upp 1962 års prognos med 50 procent till 6 miljoner kilowatt kärnkraft år 1980. Det motsvarar ungefär två tredjedelar av all den vattenkraft vi i dag utnyttjar. Vattenfallsstyrelsens Ring-

hals-projekt — kärnkraft alltså — skall ju ge 3 000 megawatt när stationen är färdig. Gauto ger 40 megawatt.

»Det vita kolet» har varit oss till stor nytta, det skall villigt erkännas. Men utvinningen av vattenkraft har också förändrat vår landskapsbild och utplånat omistliga skönhetsvärden. Och nog är det väl närmast ett hälsotecken när en allmän opinion med förespråkare inom riksdagens samtliga politiska partier mot bakgrund av kommande tillgångar i fråga om kärnkraft slår vakt om miljövärdena.

Av vissa inlägg här i dag har jag förstått att vad förespråkarna för en utbyggnad framför allt funnit vara skäl som talar för utbyggnad är de allmänna arbetsmarknadssynpunkterna och den injektion som de statliga investeringarna anses ge bygden. Man säger att arbetsmöjligheterna skulle ge andhämtningspaus åt de glesbygdskommuner som nu hotas av folkminskning och att man under utbyggnadstiden får tid att planera för andra sysselsättningar på orten.

I egenskap av kommunal förtroende-man har jag en viss förståelse för resonemanget om andhämtningsperiod. Men som riksdagsman skulle jag vilja se problemet ur ett vidare perspektiv. Göran Holmberg har i Aftonbladet den 18 november i år uttryckt det så här: »Vi har också möjlighet att från samhällets sida satsa på arbetstillfällen vars konsekvenser inte blir en förstörd miljö för nästa generation.» Ur samhällsekonomisk synpunkt måste jag ställa mig frågande till möjligheten att investera en miljard kronor på en utbyggnad, om samma energimängd i en lika nära framtid kan utvinnas till ett lägre pris genom andra kraftkällor.

I ett remissuttalande av Norrlands naturvård angående Gauto kraftstation finns också en uppgift om att arbetsmarknadsstyrelsens chef offentligent uttalat att Vindelälvens utbyggnad inte krävs ur arbetsmarknadssynpunkt. Vattenfall har ju cirka 500 arbetare i Västerbottens län, och denna månad —

Ang. Vindelälvens utbyggnad

november — redovisar länsarbetsnämnden i Umeå 2 209 arbetslösa. Eftersom vattenfallsverket naturligtvis först ser till sin egen fasta arbetsstyrka, skulle det alltså inte bli så många nya arbetstillfällen för de i dag 2 209 arbetslösa. Vattenfallsverkets 500 man skulle däremot under några år framåt kunna syssetsättas till priset av Vindelälvens utbyggnad, som enligt vattenfallsverket skulle ge en årlig nationalvinst på 4 miljoner kronor. Dessa 4 miljoner har av den andra partens expertis ansetts ligga inom felmarginalen.

Inlandets glesbygder planerar och lever nu i en ovisshet om sin framtid. Kommunerna räknar med regleringsavgifter och särskilda villkorsmedel. Dessa belopp skall täcka bl. a. oförutsedda skador. Ibland får de väl också täcka utgifter som är statsverkets egna, t. ex. vägbyggen. Jag har en uppgift om att så bl. a. skett i Tärna där villkorsmedel lades till den stora genomfartsleden till Norge. Staten är ju enligt lag väghållare. En annan uppgift säger att Gautoprojektet beräknats ge 25 miljoner kronor i skatteunderlag till Arjeplogs kommun. Det är alltså 400 000—500 000 kronor i fem år. För dessa pengar skall kommunen hålla service, skolor, bostäder m. m. under fem års tid för en arbetsstyrka på maximalt 270, som sedan med stor sannolikhet lämnar kommunen för arbete på annat håll.

Och folkuttuningen fortsätter. Det förefaller mig som om dessa traktors verkligt stora tillgång är naturen som produktionsfaktor för fritids- och turistföretag för en tid utan gräns. Men hur kan då dessa glesbygdkommuner i väntan och arbete på bl. a. fritids- och turistverksamhet erhålla den hjälp till självhjälp och den delaktighet i välfärd och framstegsresultat som är alla svenska medborgares rätt? Efter vad jag förstår måste det nu handlas. Något måste hända och då helst så att det i samarbete mellan samhälle och näringsliv beslutas om lämpliga åtgärder till stöd för inlandets glesbygder.

Där måste experterna träda till och lämna förslag på lämpliga arbetsprojekt. Vad finns det att ta till? Ja, Gradisvägen är under utbyggnad med en arbetsstyrka på drygt 80 man. Årets anslag för detta ändamål går på 9 miljoner kronor. Är 80 arbetare på det projektet maximal arbetsstyrka? Narviksvägen är under diskussion, och om vägen byggs kan arbetena påbörjas två år efter det att beslut fattats om vägens utförande. När kommer det beslutet? Kopparfyndigheterna i Arjeplog undersöks för närvarande. Något beslut om kommersiell bearbetning av fyndigheterna föreligger ännu ej. Samma sak syns gälla beträffande Stekkenjokk i Vilhelmina och Frostvikens kommun, där utredningsmannens uppdrag väntas fortgå till sommaren 1968. Marmorfyndigheten i Jokkmokk ger 25 personer arbete, och det förväntas bli en väsentlig utvidgning av verksamheten, troligen under nästa sommar.

Norrländska uppsalagruppens skrivelse till regeringen och arbetsmarknadsstyrelsen om att utbildningskurser startas i Sorsele och Junsele är ju det senaste alternativet på sysselsättningsfronten och förtjänar förvisso att uppmärksammas av statsmakt och näringsliv.

Så till sist, herr talman, en honnör för de okuvliga adolfströmsborna och den känsla för hem och landskapsmiljö de givit prov på. Trots de många årens ovisshet om hur framtiden skulle gestalta sig har de ändå satsat på och visat att de kunnat försörja sig genom turism och fritidsföretag. I någon mån har de också förlitat sig på regeringsformen 16 § om rätten för medborgaren att fritt få välja vistelseort inom riket.

Herr talman! Av skäl som jag anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Denna fråga är inte ny för kammaren. Den behandlades

Ang. Vindelälvens utbyggnad

också vid 1965 års riksdag. Jag var också med bland undertecknarna av den motion som då framlades. Jag har också haft tillfälle att i egenskap av ledamot i naturvårdsnämnden i Norrbotten på ort och ställe under två—tre dagar studera frågan ingående. Jag har haft tillfälle till överläggningar med länsstyrelsen hemma, och det var landshövding Näslund som skrev utlåtandet beträffande Gautos reglering.

Om någon person i detta land har varit intresserad av arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik, så var det landshövding Näslund. Han har alltid beaktat de arbetsmarknadspolitiska aspekterna. Men trots detta ansåg han att ingreppet var för hårt i den natur det här gäller. Det är fråga om en reglering där man skall höja vattennivån 38 meter. Jag ber att få erinra om att när man gjorde den första regleringen av Suorva, nöjde man sig med 7 meter. Man gick vidare och höjde nivån med 3 meter, och i fjol beslöt man att höja den med 24 meter. Man höjer alltså i Vindelälven nivån på en enda gång lika mycket som man gjorde i Suorva från 1927 till 1966. Det är ett hårt ingrepp i den fjällvärld, som det här är fråga om och som är säregen ur många synpunkter. Man dränker det område som är det äldsta när det gäller övre Norrlands industrialisering. Jag tänker på den anläggning som har funnits i Adolfsström under Nasafjällstiden. Allt detta skall nu bli botten på den blivande dammen.

Det har också här påpekats vad denna fråga betyder för Umeå universitet. Det var efter många och långa överläggningar som Umeå lyckades få detta universitet, och det vore väl därför en hederssak för oss norrlänningar att inte rycka undan grunden för den forskning som det ändå här gäller i denna landsända. Vad som har skrivits i allmänna beredningsutskottets utlåtande i fråga om forskningen kan inte nonchaleras av riksdagen. Vi har gjort det under ansvar, och jag är övertygad om att man,

om älven blir utbyggd, förlorar ett mycket fint studieobjekt när det gäller att göra jämförelser med de reglerade älvarna. Det är inte bara för Umeå universitet som frågan har stor betydelse, utan jag tror att det är av stort intresse för vetenskapen i hela västerlandet att ha tillgång till en oreglerad älv för att ha möjligheter att beträffande naturliv och fiske och allt annat göra jämförelser med de reglerade älvarna.

Jag vill beröra vad fröken Stenberg här anförde. Riksdagen har beslutat att vi skall bygga Graddisvägen över till Norge. Det är den första landsvägsförbindelse vi får mellan Norrbotten och Norge, och då är det väl naturligt att man också bör slå vakt om de värden ur turistsynpunkt, som ligger i att vi får en vägförbindelse över till Norge. Det gäller då att se till att man inte förstör den natur till vilken man vill att människorna skall komma på sin fritid.

Frågan är då: Är vi norrbottningar kallsinniga när det gäller vattenregleringar? Det är vi ingalunda! I fjol var som sagt Suorvas fjärde reglering uppe till behandling, och det var jordbruksutskottet som då behandlade den frågan. Ifrån norrbottensbanken restes inga som helst villkor, trots att det gjordes kraftiga ingrepp i nationalparken där uppe, när ytterligare 55 kvadratkilometer utöver tidigare 160 kvadratkilometer lades under vatten. Vi hade den uppfattningen, att man här borde vara positiv och menade, att om det gjorts tre regleringar, kunde det lika gärna göras en fjärde för att därigenom i stället kunna bevara andra älvar.

Det har alltså där skapats ett vattenmagasin av enorma kvantiteter, och om den 40 meter höga vattennivån tas med i beräkningen, blir det en vattenreservoar på 7,3 miljarder kubikmeter — och det är nog den största vattenreservoar som finns i hela västerlandet. Vi har alltså varit med om vattenregleringar i Norrbotten. Vi anser också att

Ang. Vindelälvens utbyggnad

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Anderson, Carl Albert*, (s).

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag hade faktiskt inte tänkt begära ordet i denna debatt. Jag trodde nämligen att det faktum att det fanns ett enhälligt utskott, undantagandes blank reservation, var en garanti för att denna debatt varken skulle bli så utdragen eller så inflammerad som den har blivit. Den vändning som frågan har fått här gör att jag inte kan underlåta att säga några ord, kanske inte så mycket i sakfrågan — ty där har mycket anförts — utan mera om den formella handläggningen.

Knappast någon fråga — i varje fall inte under tid jag har varit i riksdagen — har ett utskott ägnat så mycken tid åt. Vi har rest ikring och sett oss om samt hört berörda parter. När vi sedan kom fram till den slutliga utskottsbehandlingen har där sannerligen visats mycket tålmod mot oss ledamöter både av presidiet och sekretariatet. Vi voterade så småningom, men till och med efter voteringen gavs det möjligheter till en samskrivning. Vi utsåg en liten kommitté, vi arbetade inom den och kom överens.

Då må herr Sörlin förlåta mig om jag anser att det har varit ett något underligt agerande här i kammaren i dag. Jag kan inte finna att det är någon svårighet att tolka vad utskottet menar. Tolkningsfrågan har nämligen många gånger varit uppe i utskottet, och det har tydligt sagts, inte minst av fru ordföranden, att vad utskottet menar och som vi således varit eniga om, är att på grundval av det material som föreligger skall ingen utbyggnad ske. Jag kan inte finna annat än att det måste tolkas så, och det gör säkerligen de allra flesta, att om det framöver föreligger ett annat material, som pekar på att en utbyggnad bör ske, så blir vi nog alla överens om

om det skall ske ytterligare regleringar av vattendragen, så bör allt byggas ut i de älvar, där regleringar redan finns — det gäller såväl Umeälven som Skellefteälven. Det finns åtskilliga vattenfall kvar att ta i dessa älvar, där det redan har satts i gång regleringar, innan man ger sig över till de oreglerade älvarna.

Här har också talats om arbetsmarknaden. Det finns ju en annan kraftverkskommun här i landet vid sidan av många andra, och det är Jokkmokk. Det är Sveriges största kommun och den är lika stor som Värmland till arealen. År 1960 bodde 11 666 personer på denna stora landyta. Den 1 januari i år fanns där 9 769 personer. Folkmängden har alltså minskat med 1 897 personer i Jokkmokk under dessa sju år, alltså med 18 procent eller med ett par procent per år. Under den tid som Jokkmokk har förlorat nära 900 personer har där ändå byggts det stora kraftverket Porsi, i Messaure — som är det näst största efter kraftverket i Ume älv — i Letsi, Seitevaare och Vietas, och nu håller man på med ett kraftverk i Parki. Men trots att dessa fem färdiga kraftverk funnits och att ett sjätte är under uppförande, har kommunen inte kunnat hålla kvar befolkningen.

Det säger en del om att det inte räcker med kraftverksbyggnader. Skogsbruket och jordbruket har förlorat så mycket arbetskraft att det här skulle behövas ett enormt antal nya arbetstillfällen, om man skulle kunna hålla stand mot folkminskningen i glesbygderna.

Jokkmokk är ett typiskt exempel på att vattenkraftsutbyggnaden inte räddar glesbygden, därför att skogsbruket och jordbruket har lämnat för mycket arbetskraft överflödigt. Det finns Jokkmokkbör som är ända nere i Skåne och tar reda på det virke som erhållits från omkullblåsta träd, och det trots att det finns kraftverksbyggen under byggnad i deras hemtrakter. Det säger en hel del om kraftverkssituationen.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

det. Pekar materialet, som nu är fallet, inte åt det hållet, är det resultat som utskottet har kommit fram till här säkerligen stadfast för en lång tid framöver. Jag trodde att vi var överens om den tolkningen, och då borde det således inte uppstått några tolkningstvisiter.

Om jag har förstått herr Sörlin rätt så menar han tydligen, att eftersom det här inte föreligger något faktiskt förslag om utbyggnad, som riksdagen har att ta ställning till, då har egentligen inte riksdagen med denna fråga att göra — vi skall inte säga någonting i dag. Också den synpunkten har diskuterats i utskottet som därvid menat, att med hänsyn till att dessa motioner föreligger och med hänsyn till alla de omständigheter, som är förknippade med en sådan här utbyggnad, finns det ändå anledning att tillkännage vilken mening riksdagen har. Detta är för mig mycket väsentligt, både med tanke på regeringens ställningstagande framöver och med tanke på den bygd och de människor som berörs.

Det är riktigt som herr Sörlin säger, att vi får ta ställning till om det en gång i framtiden skall bli en utbyggnad av Vindelälven, ty det är då en fråga om att anslå medel. Jag förmodar att det blir först då som regeringen förelägger riksdagen frågan. Jag tror att om riksdagen inte säger sin mening nu, i varje fall om riksdagen har den uppfattningen att på föreliggande material ingen utbyggnad skall ske, då löper vi risken att regeringen låter göra vissa nya och kostnadskrävande utredningar, som inte behövt göras om den känt till riksdagens inställning. Ur den synpunkten måste det vara riktigt att riksdagen nu ger sin mening till känna — den må vara den ena eller den andra.

Detsamma gäller ju också med hänsyn till bygden som berörs. Vi reste omkring och träffade människorna där. Oavsett om de hade den ena eller den andra uppfattningen — men kanske främst de som var berörda på det sättet

att de måste flytta — sade att det värsta av allt är ovissheten. Låt oss få ett besked, så kan vi inrätta oss efter detta! Om det inte blir någon utbyggnad, kan man göra någonting positivt för bygden, menade man. Därvidlag gick väl anklagelserna även bakåt i tiden. Man menade att redan den ovisshet som har rått har lett till att man inte kunnat göra det man borde gjort, utan människor har flyttat därifrån som annars skulle stannat kvar. Anklagelserna måste emellertid även gälla framåt i tiden. Ovisshet är det värsta man kan få till svar. Ett besked är bättre oavsett vad det innebär.

Jag förstår mycket väl alla de sysselsättningsbekymmer som här har ådagalagts. Det är ändå klart att om utbyggnaden kommer till stånd, så rör det sig om en tioårsperiod då man enligt vad det har sagts kommer att sysselsätta 500—700 människor. Jag vet inte vilken siffra man skall lita till, men det är ändå ett väsentligt antal i ett läge med sysselsättningsbekymmer.

Får jag ändå dock understryka vad många sagt i denna debatt, nämligen att detta ändå inte löser sysselsättningen på sikt. Jag vill dock understryka att detta är väsentliga synpunkter. Men när man diskuterar sysselsättningssvårigheterna och tar in i bilden vad som är orsaken till nuvarande arbetslöshet, kanske man skall komma ihåg att denna riksdag — dock inte enhälligt, det vill jag markera — för inte länge sedan fattat ett beslut, som ingalunda gör tillståndet bättre i nu berörda områden. Jag tänker på beslutet om den nya jordbrukspolitiken.

Herr talman! Om det är ett riksintresse att vi skall bevara de naturvärden, som finns i denna landsända, och således inhiberar de faktiska sysselsättningsmöjligheter som här föreligger, så har vi här, liksom när det gäller följdena av den nya jordbrukspolitiken, vissa skyldigheter. Det är då vår oförytterliga plikt att dit lokalisera annan verksamhet. Det invänds att det är svårt

Ang. Vindelälvens utbyggnad

att göra detta, men jag tror ingalunda att alla ansträngningar som här kan göras är gjorda utan att mycket återstår därvidlag.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SÖRLIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Axel Kristiansson har sannerligen för sin del bidragit till att öka förvirringen i denna debatt. Tidigare har jag fått en förklaring av herr Eric Gustaf Peterson. Herr Johan Olsson har inte sagt något på den punkten än, men de är förmodligen överens om att utskottets tolkning var rakt motsatt den som jag gjorde gällande i ett tidigare inlägg. Nu säger herr Kristiansson att man får tolka utlåtandet på det sättet, att det är i det läge vari frågan för närvarande befinner sig som utskottet har föreslagit riksdagen att avvisa förslaget om en utbyggnad av Vindelälven. Men sedan fortsätter herr Kristiansson: Självfallet kan sakfrågan förändras, och då kommer frågan i ett nytt läge. Så bygger han vidare på det resonemanget och vill upplysa adolfströmsborna om, att detta är ett klart ställningstagande. Alltså har utskottet och riksdagen sagt nej till frågan om en utbyggnad av Vindelälven.

Om man vill använda det som kallas logik, herr Kristiansson, så nog lär man få svårigheter att koppla ihop de olika linjerna i den här detaljen.

Det relevanta i frågens nuvarande läge är ju hur vi skall tolka detta utskottsutlåtande. Har Kungl. Maj:t möjligheter att efter frågans sakbehandling hos olika myndigheter och efter domstolsprövning komma tillbaka och föreslå en eventuell utbyggnad av Vindelälven? Eller betyder riksdagens ställningstagande i dag, på allmänna beredningsutskottets förslag, att frågan om Vindelälvens utbyggnad *icke* är aktuell — inte bara i nuläget utan även inom överskådlig tid?

Herr Eric Gustaf Peterson, det är inte fråga om ett beslut för all framtid — riksdagen är suverän att ta upp frågor och spörsmål — utan för överskådlig tid.

Det har varit en rad talare uppe i debatten, och de har fört fram en rad olika synpunkter. Jag ber kammaren och talmannen om överseende, om jag inte har möjlighet att agera på alla de punkterna. Men beträffande vår blanka reservation är fortfarande den frågan icke besvarad: Vad kommer Sveriges riksdag att besluta när det gäller frågan om Vindelälvens utbyggnad?

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr Sörlin — när det gäller tolkningen finns det ingen skillnad inom — om jag får använda uttrycket — utskottsmajoriteten. I varje fall har inte jag märkt någon sådan. Det är herr Sörlin som försöker konstruera den.

På det material som finns skall ingen utbyggnad ske. Sker det en förändring åt sådant håll, att man anser det finnas större förutsättningar för en utbyggnad, då har jag inte hört någon förneka att denna fråga måste prövas på nytt.

Är då detta något besked till de människor som berörs? Om man säger att frågan ändå *kan* komma att prövas på nytt. Jag medger att jag borde ha tillagt — så långt det nu över huvud taget är möjligt att ge ett besked. Men jag vill tillägga som sannolikt att om det i dag inte visar sig föreligga skäl för en utbyggnad, är det mycket troligt, med hänsyn till den nya teknik som är på gång, att det i framtiden visar sig ännu mindre angeläget att göra denna utbyggnad.

Herr CARLSSON, OSCAR, (s):

Herr talman! Denna debatt har varat så länge att det inte finns något nytt att tillföra densamma. Jag skall endast säga några ord.

Ang. Vindelälvens utbyggnad

När jag deltagit i behandlingen av detta ärende i utskottet har jag haft mycket svårt att ta ställning. Det är nämligen inte så, som herr Jacobsson vill göra gällande, att det långa avståndet mellan Värmland och Norrland skulle göra att man blir mera självsäker än norrlänningarna själva. Tvärtom har det varit mycket svårt att ta ställning, just därför att så många olika synpunkter har kommit fram just från norrlänningarna själva.

Jag har sökt medverka till en skrivning, som skulle bli så enhällig som möjligt i utskottet. Vid första omröstningen i utskottet tillhörde jag den s. k. minoriteten — vi var åtta. Efter nya överläggningar i utskottet och efter att kommitterade var tillsatta, kom vi fram till att vi skulle försöka åstadkomma ett enigt utskottsutlåtande.

Då hade jag emellertid den uppfattningen, att detta eniga utskottsutlåtande var så skrivet, att Kungl. Maj:t skulle ha möjligheter att pröva ärendet, sedan domstolsutslag hade fallit. Det var ju detta vi mycket diskuterade i utskottet, och jag trodde att jag hade full försäkran om att denna möjlighet inte skulle vara borta i och med ett beslut i enlighet med utskottets skrivning.

Jag uttalar verkligen den förhoppningen, att så också är fallet. I annat fall har man ju kommit i ett ganska svårt dilemma.

Herr **JOHANSSON, KNUT**, (s):

Herr talman! Efter att ha lyssnat till den här debatten förefaller det rätt naturligt för den som inte har deltagit i utskottsbehandlingen eller på annat sätt närmare följt ärendets utveckling att bli lite fundersam, när utskottets ledamöter själva är osäkra om vad utskottet egentligen föreslår riksdagen. Det är klart att det är rätt betydelsefullt om ett bifall till utskottets förslag innebär att frågan avgjorts på mycket lång sikt eller ej.

Utskottet säger sig med hänsyn till det material som för närvarande föreligger icke kunna föreslå någon utbyggnad, och i den skrivningen finns det ju en ventil. Av det redovisade materialet har två ganska väsentliga ting berörts här. Det ena är produktionstillskottet av elkraft, och det andra är sysselsättningen. Jag har inte kunnat tolka inläggen på annat sätt än att vare sig tillskottet av kraft, som enligt handlingarna skulle utgöra en årsproduktion, eller sysselsättningen är sådana skäl som kan tillmätas så stor betydelse att de kan motivera en utbyggnad. Vad som väger tyngre är turismen, fritidsfisket, forskningen och andra motiv som anförts för att bibehålla älven i nuvarande skick.

Man frågar då vad det är för ytterligare material som skulle förmå utskottet att i stället förordna en utbyggnad av älven. Kan det vara en eventuell möjlighet att få ut mera energi? Det är väl knappast troligt med tanke på de beräkningar som föreligger. Kan det vara den eventualiteten att arbetslösheten ökar med något tusental eller mera? Jag tror knappast det heller, sedan jag hört den argumentering som anförts. Det har sagts att visserligen kan 400 à 500 man — till och med siffran 600 har nämnts — få sysselsättning under cirka en tioårsperiod, men detta betraktas såsom en kortsiktig vinst.

Jag vill ingalunda bestrida uppfattningen att en utbyggnad inte löser sysselsättningsproblemet i den landsända det gäller. Å andra sidan är det väl ingen tvekan om att Vindelälvens utbyggnad är ett mycket stort projekt. Var kan man i dagens läge bereda så många människor sysselsättning? Det går inte i den delen av landet och sannerligen inte heller i någon av de andra delarna. Utskottet har sagt att detta är en riksangelägenhet och att det är nödvändigt att vidta lokaliseringspolitiska åtgärder. Det är ganska lätt att säga det, men det innebär föga tröst för dem som nu är arbetslösa och som skulle ha fått syssel-

sättning i händelse av ett beslut om utbyggnad. Detta är ingalunda ett problem som utan vidare kan nonchaleras. I debatten har det sagts att man tillmäter det stor betydelse men att de andra faktorerna har fått prioritet. I de båda länen — ty sysselsättningsproblemet omfattar både Norrbotten och Västerbotten — är cirka 6 000 personer arbetslösa, därav ungefär 2 000 byggnadsarbetare. Ett beslut enligt utskottets förslag kommer av vattenfallsstyrelsen att tolkas så, att styrelsen omedelbart vidtar åtgärder för permitteringar och avskedanden av den arbetskraft som nu är anställd på vattenfallsstyrelsens olika arbetsplatser i de två länen, i första hand den arbetskraft som skulle ha kunnat få sysselsättning vid Vindelälven. Ett beslut enligt utskottets förslag skulle sålunda komma att öka antalet arbetslösa. Jag har alltså mycket svårt att förstå annat än att man har undervärderat styrkan i dessa två ting, nämligen kraftbehovet och sysselsättningsbehovet och att det väl nu är uteslutet att komma med något material som skulle kunna förändra den av utskottet redovisade uppfattningen. Med tanke på den tolkningsdebatt som har förts här har det väl då inte heller någon större betydelse om skrivningen är sådan att man kan ta upp ärendet igen eller om den innebär att frågan är definitivt avgjord.

Jag har i debatten hört att många har värnat om dem som nu av olika skäl måste flytta från orter, som blir berörda av regleringen, och att dessa personer av naturliga skäl följer denna debatt med stort intresse. Ja, det gör även de personer som skulle kunna beredas sysselsättning, därest riksdagen beslöt att älven skulle utbyggas. Ur facklig synvinkel måste jag säga att det säkerligen är ett lika stort problem för dessa människor som för de andra. Därmed har jag inte på något sätt velat undervärdera styrkan hos de argument som har framförts, men jag tycker nog att sysselsättningsfrågans betydelse har un-

derskattats, särskilt när det gäller möjligheten att bereda arbete både åt de människor som nu är arbetslösa och de människor som genom ett beslut i enlighet med utskottets förslag kommer att avskedas från sina nuvarande anställningar.

Jag vill, herr talman, med dessa synpunkter ansluta mig till herr Strands förslag och hemställer om bifall till detta.

Herr WANHAINEN (s):

Herr talman! Jag tillhör visserligen icke det förnämliga utskott som har behandlat detta ärende, men jag känner ett behov av att säga några ord ändå. Vi människor är kanske olika beskaffade. En del är mera romantiska än andra, och en del är mera måttligt romantiska. Jag tillhör nog den senare gruppen. Jag ser kanske litet mera till samhällsnyttan och det behov av kraft och sysselsättningstillfällen som föreligger. Det svaga skatteunderlag som de berörda kommunerna har skulle även efter en slutförd utbyggnad vara förbättrat, åtminstone så länge vårt nuvarande fastighetsskattesystem behålles. Både under och efter utbyggnadstiden skulle skatteunderlaget påverkas mycket gynnsamt. Det har sagts från denna talarstol att man förstärker älvdalarna och fisket. Delvis är detta riktigt, t. ex. vad gäller lax och vissa andra strömfiskarter. Men erfarenheterna visar också att utbyggnad av älvar haft en positiv effekt på fisket, bl. a. i Lilla Luleälvens vattensystem. Det fasta insjöfisket har förbättrats genom uppdämningarna som gett fisken större vatten att leva i.

Jag nämnde att en del är romantiska — jag tycker att många talare faktiskt lever i en romantisk drömvärld. Själv har jag växt upp i en älvdal och sett dessa vatten sedan jag var liten — men jag har inte sett något annat kring dem än fattigdom, arbetslöshet och elände, fram till en mycket sen tidpunkt; det var först under senare hälften av 1940-

Ang. Vindelälvens utbyggnad

talet som förhållandena blev något bättre tack vare en förutseende socialpolitik, en politik för de små. Den politik som förts har faktiskt genom många olika åtgärder förbättrat människornas levnadsstandard och förhållanden även i dessa delar av vårt land. Vi har dock alltså kvar massor av besvärligheter. Men som jag nyss sade: den som från tidiga år sett all social misär kring dessa vatten kanske inte kan vara lika romantisk som den som inte personligen behövt uppleva det jag här har skildrat.

Min principiella uppfattning om en utbyggnad är, att om den visar sig behövlig skall den ske. Men utbyggnaden skall vara försvarbar ur samhällsnyttans synpunkt och eljest. Det ekonomiska och samhällsnyttiga måste man givetvis lägga mycket stor vikt vid i sådana sammanhang. Mitt uttalande gäller inte enbart Vindelälven utan all kraftverksutbyggnad, och givetvis även annan verksamhet i samhället.

Med hänsyn till att utskottets ledamöter inte är eniga om tolkningen av förslaget — det råder ganska stor oenighet, och åtminstone vi som inte suttit med i utskottet vet faktiskt inte vad man menar med sin skrivning och sitt utlåtande — ber jag, herr talman, att få instämna i och yrka bifall till det förslag som här framställts av förste vice talmannen Strand.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats

dels att utskottets hemställen skulle bifallas,

dels ock, av herr förste vice talmannen Strand, att riksdagen med utslåtande av den i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 55 anförda motiveringen skulle besluta, att motionerna I: 665 och II: 845 samt I: 667 och II: 833 ej skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkan-

den och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr förste vice talmannen Strand begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 55, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes det av herr förste vice talmannen Strand under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom upprensning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr förste vice talmannen Strand begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 58.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under tiden den 29/11—den 1/12 1967 för deltagande i OECD:s ministerråd i Paris.

Stockholm den 28 november 1967

Gunnar Lange

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 346, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1967 års vetekonvention och 1967 års konvention om livsmedelshjälp.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt jämte motioner i ämnet; och

nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tulltaxa, m. m., jämte motioner.

Anmäldes och bordlades

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om yttrande över vissa rekommendationer och resolutioner som Europarådets rådgivande församling antagit vid sitt artonde ordinarie möte; samt

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en av UNESCO:s generalkonferens antagen konvention mot diskriminering inom undervisningen; ävensom

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 56, i anledning av motioner om utredning angående social forskning.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.41.

In fidem

K.-G. Lindelöw
